

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет економіки та менеджменту
(назва факультету)

Менеджменту та адміністрування
(повна назва кафедри)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломного проекту (роботи)

магістр

(освітній ступінь)

на тему: **Дослідження механізмів державно-приватного партнерства
у сфері надання послуг, на прикладі ПрАТ «Тернопільгаз»
(м. Тернопіль, вул. Чернівецька, 56)**

Виконав: студент (ка) VI курсу, групи БАм-61

напряму підготовки (спеціальності)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Гарматюк А.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник

Кирич Н.Б.

(прізвище та ініціали)

Рецензент

Мельник Л.М.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Гарматюк А.О. Дослідження механізмів державно-приватного партнерства у сфері надання послуг, на прикладі ПрАТ «Тернопільгаз». [Рукопис]: дипломна робота на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування” / Адрана Олегівна Гарматюк; ТНТУ. Тернопіль: [б. в.], 2019. 179 с.

Магістерська робота: 177 с., 23 рис., 22 табл., 13 додатків, 123 літературних джерел.

Мета роботи – дослідити та розробити напрями удосконалення державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» у сфері надання послуг, визначити теоретико-прикладні аспекти механізму державно-приватного партнерства, здійснити аналіз управлінської діяльності ПрАТ «Тернопільгаз», визначити та удосконалити основні механізми державно-приватного партнерства у сфері надання комунальних послуг.

Об’єктом дослідження є механізм державно-приватного партнерства у сфері надання послуг.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, практичних, науково – методичних положень та рекомендацій щодо удосконалення механізму державно-приватного партнерства у сфері надання комунальних послуг.

Методи дослідження. Для забезпечення досягнення поставленої мети був використаний системний підхід із застосуванням таких методів: порівняльний аналіз та узагальнення, системний та статистичний аналіз (оцінювання, групування, порівняння, аналізування, синтез, деталізація).

Ключові слова: державно-приватне партнерство, приватне акціонерне товариство, публічна організація, публічне управління, послуги, комунальні послуги, комунальна сфера, механізм, удосконалення, пропозиції, газорозподільне підприємство.

ABSTRACT

Harmatiuk A.O. Research of mechanisms of public-private partnership in the sphere of service provision by the example of Private Joint Stock Company "Ternopilgaz". [Manuscript]: Diploma work for the master's qualification in specialty 281 "Public management and administration" / Adriana Olegivna Harmatiuk; TNTU. Ternopil: [B. and.], 2019. 179 p.

Master's work: 177 p., 23 Fig., 22 Table., 13 Annexs, 123 literary sources.

The purpose of the work is to explore and develop ways to improve public-private partnerships PJSC «Ternopilgaz» in the sphere of service delivery, to define theoretical and applied aspects of the mechanism of public-private partnership, to analyze the management activities of PJSC «Ternopilgaz», to define and improve the basic mechanisms of public-private partnership in the sphere of provision of public services.

The object of the research is the mechanism of public-private partnership in the sphere of service provision.

The subject of the study is a set of theoretical, practical, scientific - methodical provisions and recommendations for improving the mechanism of public-private partnership in the sphere of providing public services.

Methods of research. In order to achieve this goal, a systematic approach was used using the following methods: Comparative analysis and generalization, system and statistical analysis (evaluation, grouping, comparison, analysis, synthesis, detail).

Key words: Public-private partnership, Private Joint Stock Company, public organization, public administration, services, utilities, utility, mechanism, improvements, proposals, gas distribution enterprise.

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ 1 Теоретико-прикладні аспекти дослідження механізмів державно-приватного партнерства у сфері надання послуг	
1.1 Визначення сутності процесу надання послуг у сфері публічного управління	11
1.2 Сутність і значення державно-приватного партнерства, особливості становлення та розвитку	22
1.3 Визначення ролі державно-приватного партнерства у розвитку комунальної сфери в Україні	37
Розділ 2 Аналізування механізмів державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз»	
2.1 Загальна характеристика управлінської діяльності ПрАТ «Тернопільгаз»	47
2.2 Аналізування фінансово-господарської діяльності товариства	56
2.3 Визначення основних механізмів державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» у сфері надання комунальних послуг	69
Розділ 3 Удосконалення механізму державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» у сфері надання комунальних послуг	
3.1 Пропозиції надання факторингових послуг для ПрАТ «Тернопільгаз» та його партнера	83
3.2 Пропозиції з модернізації устаткування як ефективний напрямок інноваційної діяльності ПрАТ «Тернопільгаз»	96
3.3 Удосконалення структури управління комунальною сферою з використанням державно-приватного партнерства	100
Розділ 4 Спеціальна частина	
4.1 Особливості господарської діяльності підприємств у сфері надання газотранспортних та газорозподільних послуг	115
4.2 Нормативно-правове регулювання діяльності підприємств галузі газопостачання в Україні	121
Розділ 5 Обґрунтування економічної ефективності	
5.1 Обґрунтування ефективності надання факторингових послуг для	126

ПрАТ «Тернопільгаз»	
5.2 Обґрунтування пропозиції з модернізації устаткування ПрАТ «Тернопільгаз»	130
5.3 Обґрунтування пропозиції щодо удосконалення структури управління комунальною сферою з використанням державно-приватного партнерства	132
Розділ 6 Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	
6.1 Система управління охороною праці у ПрАТ «Тернопільгаз»	137
6.2 Безпека життєдіяльності та управління промисловою безпекою на досліджуваному підприємстві	144
Розділ 7 Екологія	
7.1 Завдання та напрям розвитку промислової екології	151
7.2 Сучасне промислове підприємство і навколишнє середовище	155
Висновки	159
Перелік використаних джерел	164
Додатки	

ВСТУП

Державно-приватне партнерство є найважливішим інструментом економічної політики, забезпечуючи можливість залучення матеріальних і нематеріальних активів бізнес структур до реалізації державою своїх функцій і вирішенню соціально-значимих проблем на взаємовигідних умовах.

На сьогодні іноземний досвід функціонування державно-приватного партнерства здійснюється не лише у розвинених, але й у країнах, що розвиваються, охоплюючи не лише галузі економіки, але сфери надання послуг.

Основними ознаками державно-приватного партнерства:

- пропонування як державним, так і приватним сектором;
- закріплення договором відносини між сторонами державно-приватного партнерства;
- партнерський, рівноправний характер відносин при державно-приватному партнерстві;
- скріплення відносин;
- об'єднання ресурсів для досягнення погоджених цілей;
- позначення відповідальності сторін у договорі;
- розподіл сторонами партнерства між собою видатків і ризиків, а також участь у використанні отриманих результатів.

Об'єктом державно-приватного партнерства є інтереси й унікальні можливості держави та приватного бізнесу у широкому спектрі напрямків державної діяльності.

Предмет державно-приватного партнерства – це спеціальні економічні відносини, які виникають між підприємництвом і владними структурами у ході спільної діяльності й участі у вирішенні суттєво значимих проблем, задоволенні існуючих потреб суспільства на довготривалій і взаємовигідній основі.

Нашій країні ще потрібно буде пройти складний шлях економічної та правової кваліфікації численних форм державно-приватного партнерства. Але при цьому дуже важливо вчасно оцінити роль держави не лише в якості головного

регулятора, але й в якості представника та захисника суспільних інтересів і потреб.

Сьогодні державно-приватне партнерство стає ефективним інструментом участі держави в економіці з метою стимулювання зростання економіки в умовах її глобалізації.

Метою магістерської роботи є дослідження та розробка напрямів удосконалення державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» у сфері надання послуг, визначення теоретико-прикладних аспектів механізму державно-приватного партнерства, здійснення аналізу управлінської діяльності ПрАТ «Тернопільгаз», визначення та удосконалення основних механізмів державно-приватного партнерства у сфері надання комунальних послуг.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є механізм державно-приватного партнерства у сфері надання послуг.

Завдання магістерської роботи наступні:

- розкрити теоретичні основи державно-приватного партнерства;
- провести аналіз механізмів державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» ;
- визначити шляхи удосконалення механізму державно-приватного партнерства.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання дослідження:

- визначити сутність державно-приватного партнерства, особливості становлення та розвитку
- визначити роль державно-приватного партнерства у розвитку комунальної сфери в Україні
- проаналізувати фінансово-господарську діяльність ПрАТ «Тернопільгаз»
- визначити основні механізми державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» у сфері надання комунальних послуг
- обґрунтувати економічну ефективність проектних рішень публічної організації
- вивчити коло питань з охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях;

-дослідити питання, що торкаються екології досліджуваної організації.

Обсяг та структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, семи розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. У вступі обґрунтовано актуальність і значення теми, визначено мету та завдання магістерської роботи, предмет і об'єкт дослідження та загальну методiku проведення дослідження. У першому розділі викладено теоретико-прикладні аспекти дослідження механізмів державно-приватного партнерства у сфері надання послуг. У другому розділі проаналізовано механізми державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз». У третьому розділі рекомендовано удосконалення механізму державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» у сфері надання комунальних послуг. У четвертому розділі здійснено аналізування особливостей господарської діяльності підприємств у сфері надання газотранспортних та газорозподільних послуг. У п'ятому розділі обґрунтовано економічну ефективність пропозицій. У шостому розділі вивчено питання з охорони праці, та безпеки в надзвичайних ситуаціях, у сьомому розділі – екологічні проблеми.

У процесі дослідження використано системний підхід із застосуванням таких методів: порівняльний аналіз та узагальнення, системний та статистичний аналіз (оцінювання, групування, порівняння, аналізування, синтез, деталізація).

Інформаційною базою дослідження слугували матеріали праць українських і зарубіжних науковців, інформація державних органів статистики, законодавчі та нормативні документи з питань регулювання економіки й видавничого підприємництва, звітно-статистичні дані досліджуваного підприємства, аналітичні публікації в науковій і спеціалізованій літературі, а також матеріали спостережень та опитувань, що їх організувала автор.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дипломної магістерської роботи полягає у дослідженні теоретико-методичних засад, розробленні практичних рекомендацій та обґрунтуванні економічного ефекту заходів, спрямованих на вдосконалення механізму державно-приватного партнерства у сфері надання послуг.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що пропозиції щодо удосконалення механізму держано-приватного партнерства можуть бути використані у практичній діяльності даного підприємства.

За темою магістерської роботи опубліковано наступні тези:

Гарматюк А. О. Вплив публічного управління на суспільно-економічні відносини в Україні / О. О. Гарматюк, А.О. Гарматюк // Збірник тез Міжнародної науково-технічної конференції «Проблеми публічного управління та адміністрування на регіональному рівні» (21 травня 2019 року). Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2019. С. 53-54.

Гарматюк А.О. Визначення ролі стратегічного менеджменту у публічному управлінні / О. О. Гарматюк, А.О. Гарматюк, Ю.В. Снітинська // Матеріали VIII-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН країни М.Г. Чумаченка: «Інновації: аспекти управління, виробництва, сфери обслуговування». (28 березня 2019 року). С. 23-24.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ

1.1. Визначення сутності процесу надання послуг у сфері публічного управління

Соціально-економічний розвиток будь-якої країни виправдано характеризується показниками, що відображають економічні здобутки, отримані на базі ефективного функціонування промислових підприємств та соціального рівня життя населення. Це в свою чергу значною мірою залежить від розвитку сфери послуг. У цілому можна стверджувати, що сфера послуг сьогодні є однією з найперспективніших галузей економіки, що швидко розвивається. Вона охоплює торгівлю і транспорт, фінанси і страхування, комунальне господарство, освітні та медичні установи, шоу-бізнес тощо.

В термінах економічної науки послуга є не чим іншим, як корисною дією споживчої вартості – товару або безпосередньої праці. Послуги можуть бути матеріальними у вигляді речей та нематеріальними – у вигляді результатів людської діяльності, що не мають матеріально-речового виразу. Останніми є послуги невиробничої сфери, тобто такі, які не створюють матеріальних благ, а саме: освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, побутового обслуговування, житлово-комунального забезпечення, транспорту, зв'язку, науки і наукового супроводження, а також державного управління, місцевого самоврядування і громадських організацій.

При визначенні поняття «послуга» у вітчизняній літературі зустрічаються різні тлумачення, які полягають насамперед у тому, що поняття «послуга» перекладають і як види діяльності, і як результат діяльності, і як саму діяльність, тобто надання послуги, обслуговування [2]. Послуга – це результат безпосередньої взаємодії виконавця та споживача для задоволення потреб останнього. За визначенням, запропонованим Ф. Котлером, послуга – це будь-яка

діяльність, яку одна сторона може запропонувати іншій; невловима дія, що не приводить до володіння чим-небудь. Її надання може бути пов'язане з матеріальним продуктом.

Доречним буде навести визначення поняття «послуга»: послуга – це діяльність, дія, процес або робота; послуга – це результат діяльності; послуга – це благо, вид продукції або товар. При розкритті поняття «послуга» у словниках відомих українських мовознавців, насамперед звертаються до етимології даного терміну. Словник української мови Бориса Гринченка «Послуга, и, жін. – дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому. Послуга, и, жін., заст. – служіння, слугування. Дам тобі старшого сина на послугу» [28].

В українському законодавстві послуга визначається як діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного, визначеного договором, матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб.

Р. Колосов пропонує таке її визначення: «послуга – це дія чи діяльність, що створює певну користь для особи, яка її споживає безпосередньо у процесі її надання (здійснення), результати якої не знаходять матеріального втілення у речах».

Потрібно або необхідно зазначити, що сам термін «послуга» у нормативно-правових актах використовується для регулювання суспільних відносин та використовується у словосполученнях «публічна, державна, соціальна, муніципальна, управлінська або адміністративна послуга». Вибір словосполучення, насамперед, залежить від напрямів діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Послугі, як і всякій правовій категорії, притаманні такі ознаки:

- під послугою слід розуміти діяльність, пов'язану з задоволенням потреб особи;
- послуга – це матеріальне благо, оскільки створюється корисний ефект матеріального характеру, має особливу споживчу вартість – корисний ефект (задоволення потреб особи);

- послуга не має майнового вираження, вона набувається і споживається в процесі її надання, а тому не може в подальшому бути передана іншій особі [22].

На підтвердження цього можна навести різні визначення послуги, які набули чинності внаслідок застосування у певних актах. Так, під послугою розуміють:

- наслідок безпосередньої взаємодії між постачальником і споживачем, внутрішньої діяльності постачальника для задоволення потреб споживача;

- послуга може бути пов'язана з виробництвом та постачанням матеріальної продукції;

- будь-яку закупівлю, крім товарів та робіт, включаючи підготовку спеціалістів, забезпечення транспортом і зв'язком, освоєння технологій, наукові дослідження, медичне та побутове обслуговування;

- результат трудової діяльності, що відображається у корисному ефекті, особливій споживчій вартості;

- будь-який предмет закупівлі, крім товарів та робіт, включаючи підготовку спеціалістів, забезпечення транспортом і зв'язком, освоєння технологій, наукові дослідження, медичне та побутове обслуговування, а також іншу подібну діяльність;

- послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями визначаються як комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість [51].

Оскільки термін «послуги», незважаючи на своє широке вживання у галузі державного управління, так і не набув однозначного трактування та адекватного категоріального оформлення його видових складових, вважаємо за необхідне проведення порівняльного аналізу наукових підходів різних сучасних дослідників щодо використання категорій послуг у науці державного управління з метою впорядкування й розмежування тлумачень основних утворюючих термінів: публічні послуги, державні послуги, муніципальні послуги, управлінські послуги та адміністративні послуги.

Система надання публічних послуг характеризуються наступними властивостями: цілями; функціями; принципами; методами управління; структурою; процесом управління; механізмом розвитку.

А. Шаститко розглядає дефініцію «публічні послуги» з позиції їх основного завдання – підвищення ефективності державного управління. Зокрема, науковець виділяє емпіричний і теоретичний підходи до розуміння цього поняття. За першим підходом, публічними послугами вважаються послуги, що надані у зв'язку з використанням владних функцій органами виконавчої влади та їхніми установами за безпосередньої взаємодії з громадянами, а за другим – послуги, що мають ознаки приватних благ, але без- посередньо пов'язані зі специфікацією й захистом прав власності окремих осіб.

О.І. Григораш поняття «публічні послуги» визначає, як надзвичайно складне та багатогранне явище. На її думку, на сьогодні існує потреба більш повно описати усі існуючі підходи щодо його розуміння, щоб потім на їх основі створити один або декілька, напрацювати діючу концепцію надання публічних послуг, яка може бути закладена в основу правового регулювання. [29].

Предметом дослідження Л.І. Маниліч є адміністративно-правові, організаційні та теоретико-методологічні засади надання публічних послуг органами державної податкової служби в умовах впровадження адміністративної і податкової реформ в Україні. На її думку поняття «публічні послуги є загальним, родовим поняттям, що й зумовило дослідження саме публічно-сервісної діяльності як загальної діяльності щодо надання послуг (державних, адміністративних, інформаційно-консультаційних тощо) ».

Окремої уваги заслуговують напрацювання В.М. Сороко, який досліджував надання публічних послуг органами державної влади, а також концептуальний підхід до проблеми запровадження інституту надання державних послуг у практику діяльності державних службовців та надання державних послуг, як функції державного управління. У його роботах звертається увага на розроблення стандарту надання послуг і питань, пов'язаних з оцінкою їх якості, та створення

класифікатора публічних послуг і стандарту опису державної послуги для забезпечення технології діяльності державних службовців [114].

О.В. Берданова, В.М. Вакуленко, М.Д. Василенко, досліджуючи розвиток партнерства між місцевою владою та недержавним сектором у сфері надання громадських послуг, визначають поняття «громадські послуги - як муніципальні послуги, що надаються територіальній громаді, громадянам з метою задоволення їх потреб органами місцевого самоврядування» [6].

Діяльність органів місцевого самоврядування щодо забезпечення якості надання громадських послуг досліджувалися В.Д. Полтавець. В її працях здійснено моделювання системи управління містом з використанням принципів управління якістю, розроблено процеси надання послуг та проведено адаптацію вимог міжнародного стандарту ISO 9001:2000 до організації діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення якості територіальних громад [84].

Формування ринку громадських послуг органами місцевого самоврядування є предметом досліджень Я.П. Павленко. Здійснено моделювання процесів управління споживчим попитом та систематизовано маркетингові стратегії формування ринку громадських послуг органів місцевого самоврядування, обґрунтовано загальні засади реформування ринку громадських послуг органів місцевого самоврядування в містах та визначено порядок формування місії органів місцевого самоврядування щодо управління ринком громадських послуг.

Проблематику управлінських послуг продовжують й інші дослідники. Так, І. Коліушко та В. Тимощук у роботі «Управлінські послуги – новий інститут адміністративного права» [57] та інших працях досліджують правові аспекти надання публічних послуг під час проведення адміністративної й адміністративно-територіальної реформи.

На думку В. Тимощука, послуги, що надаються державою та місцевим самоврядуванням, складають сферу публічних послуг. Принципова відмінність між публічними та послугами приватного сектору, на його думку, полягає у тому, що приватний сектор намагається максимально розширити асортимент послуг, а номенклатура публічних послуг має ґрунтуватися на принципі – держава робить

тільки те, що не може або не повинен робити приватний сектор. За ознаками суб'єкта, що надає послуги, поділяє їх на державні та муніципальні. Дає визначення адміністративній послугі та неадміністративній послугі [57].

На думку І. Коліушка, запровадження нового інституту управлінських послуг необхідне з метою впорядкування діяльності органів державної влади у відносинах з громадянами для реального захисту їх прав і свобод та обмеження свавілля держави. При цьому вчений зазначає, що дефініція «державні послуги» значно ширша за «управлінські послуги», оскільки охоплює послуги державних установ, такі як державна освіта, медичне обслуговування тощо, розуміючи діяльність уповноважених законом органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, спрямовану на забезпечення передбачених законом прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, які виявили ініціативу в їх реалізації.

Разом з тим, О.В. Карпенко, розглядаючи теоретичні засади державної політики надання послуг органами влади, на відміну від інших науковців, обґрунтовує необхідність використання поняття «управлінські послуги», як об'єднуючої категорії послуг органів державної влади та органів місцевого самоврядування, визначаючи інструментарій електронного надання управлінських послуг. Обґрунтовуючи необхідність застосування технологій реінжинірингу системи державного управління в процесі вироблення державної політики надання управлінських послуг органами влади, рекомендує використовувати інтегровані корпоративні інформаційні ERP – системи, які в цілому підтримують державно-управлінські процеси [51].

Соціальні послуги певною мірою взаємопов'язані з послугами державними та управлінськими (адміністративними), які надаються державою, уточнюючи місце соціальних послуг у класифікації публічних послуг, крім того, відокремлює два види: адміністративні соціальні послуги та соціальні послуги. Адміністративні та соціальні послуги, є результатом реалізації, суб'єктом владних повноважень, уповноваженого відповідно до законодавчого акту забезпечувати юридичне оформлення умов реалізації фізичними, юридичними особами прав, свобод і законних інтересів.

Деякі автори не ототожнюють публічні послуги із соціальними, а наполягають на тому, що соціальні послуги надаються громадянам і лише громадянам, а не юридичним особам порядок їх надання чітко регламентований законодавством, для них характерна адресна суб'єктна спрямованість, вони надаються лише в межах цільової державної програми, їх фінансування здійснюється за рахунок бюджетних коштів. Отже, для соціальних послуг характерним є, по-перше суб'єкти що надають і споживають ці послуги, по-друге, процедура надання і фінансування послуги, по-третє, імперативний метод регулювання правовідносин, що виникають.

Для удосконалення процесів у сфері надання публічних послуг та впровадження у діяльність держави, науково-обґрунтованої теорії процесу надання послуг необхідно керуватися єдиними теоретичними засадами, в тому числі щодо розуміння понять, видів та ознак публічних послуг. Важливим аспектом є аналіз діючого законодавства в сфері надання публічних послуг, в частині закріплення на законодавчому рівні організаційних аспектів реалізації надання публічних послуг та їх процедур.

Таким чином, як свідчить проведене аналізування, проблематика надання публічних послуг є актуальною, перебуває у центрі уваги науковців, однак, у розрізі організації надання публічних послуг у містах та у містах з районним поділом, вона ще не виступала предметом окремих досліджень. Існуючі напрацювання у даній сфері носять фрагментарний характер та стосуються тлумачень термінів та доведення важливості використання того чи іншого терміну; якості публічних послуг; результативності надання публічних послуг; взаємодії суб'єктів надання публічних послуг різного рівня, процесів децентралізації та надання публічних послуг загалом, не висвітлюючи проблематику надання публічних послуг у містах районним поділом, що і зумовлює необхідність проведення даного дослідження.

Систему публічних послуг складають послуги, що надаються державою та органами місцевого самоврядування. Незважаючи на значну кількість науково обґрунтованих позицій в українській фаховій літературі, досі не вироблено

єдиного розуміння сутності державних, муніципальних, управлінських, адміністративних послуг, соціальних послуг немає одностайності у використанні дефініції – публічні послуги.

І.В. Венедіктова визначає, що «публічна послуга – це суспільно значуща діяльність, чітко регламентована законодавством, для якої характерним є добровільний інтерес споживача послуги та індивідуальний характер її надання будь-якій особі, яка має на це право або звертається за реалізацією своїх прав, свобод і законних інтересів, на рівних підставах безоплатно або в межах цін, визначених державою».

Л. Міцкевич пропонує декілька визначень поняття «публічні послуги»: Публічні послуги – діяльність державного апарату, що служить платникам податків. Публічні послуги – це послуги, що характеризують лише ту сферу діяльності держави, в якій організовується життєзабезпечення населення – містобудування, транспортне сполучення, каналізація, водопостачання, освіта, охорона здоров'я тощо. Публічні послуги – це послуги, що уособлюють позитивне державне управління. У даному випадку будуть важливі наслідки, на досягнення яких спрямований адресат надання послуги – суб'єкт, що отримує поліпшення власного становища після споживання очікуваної послуги, а не той, хто звертається за послугою. Публічні послуги – функції державних органів. Суб'єктом надання цих послуг є лише органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні та муніципальні установи. Публічні послуги – спосіб обслуговування громадян (мається на увазі безпосередня взаємодія з громадянами при їх зверненні та прийомі) [69].

Пропонуємо за ознаками суб'єкта управління, котрий надає публічні послуги, розрізняти такі види публічних послуг:

- державні послуги – це послуги, що надаються органами державної влади (насамперед, виконавчої) та державними підприємствами, установами й організаціями. До числа державних послуг відносяться також послуги, які надаються недержавними організаціями в порядку виконання делегованих повноважень за рахунок коштів державного бюджету;

- муніципальні (комунальні) послуги – це послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, комунальними підприємствами, установами й організаціями за рахунок коштів місцевих бюджетів;

- управлінські послуги – це розпорядча діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що регламентована законом і здійснюється за ініціативою фізичних та юридичних осіб і спрямована на реалізацію їх прав, свобод та законних інтересів;

- адміністративні послуги, виділення яких регламентується Концепцією розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, і які передбачають юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх зверненням (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, реєстрація тощо) (рис. 1.1).

Публічні послуги, що надаються органами виконавчої влади
та органами місцевого самоврядування і надання яких пов'язане
з реалізацією владних повноважень

Рисунок 1.1 – Класифікація видів публічних послуг (складено автором)

Узагальнюючи сучасні теоретичні напрацювання науковців щодо поняття публічних послуг, напрошується висновок, що публічні послуги – це результат публічно-владної діяльності державних органів влади, органів місцевого

самоврядування, державних підприємств, установ та організацій, комунальних підприємств, установ та організацій за рахунок публічних коштів, спрямований на реалізацію прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Серед опорних дефініцій подальшого дослідження є поняття «адміністративні послуги», «державні послуги», «муніципальні послуги», «центр надання адміністративних послуг», «адміністратор» и лише деякі з них мають законодавче закріплення.

Взаємодія органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади у сфері надання адміністративних послуг є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців, які підкреслюють, що інструменти передачі та делегування повноважень з надання адміністративних послуг повинні використовуватися для їх наближення до споживачів, децентралізація повноважень повинна відбуватися у контексті адміністративної та секторальної реформ. Також варто дослідити організаційно-правові засади формування системи надання адміністративних послуг громадянам виконавчими органами місцевих рад. Питання адміністративних послуг на його думку тісно пов'язане з правовим регулюванням адміністративної процедури та загальними вимогами до публічної адміністрації.

Перш, ніж дати визначення поняття «адміністративні послуги», необхідно ще раз проаналізувати прояви діяльності публічної адміністрації та знайти серед них місце послуг. При цьому сам термін «послуги» повинен зберігати те саме змістове навантаження, що й у приватному секторі та приватному праві. Тобто послуги – це діяльність щодо задоволення певних потреб особи, і здійснюється ця діяльність за ініціативою особи, на її прохання. У даному випадку не потрібно лякатися запозичення категорійного апарату чи навіть цілих правових механізмів із приватного права, тим більше, що цей випадок – не виняток (запозиченим зі сфери приватного права є, приміром, інститут «публічно-правового договору» тощо) [2].

«Адміністративні послуги – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної

особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи» [6]. Центр надання адміністративних послуг визначено як постійно діючий робочий орган або структурний підрозділ місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування, в якому надаються адміністративні послуги через адміністратора шляхом його взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг. Адміністратор – це посадова особа органу, що утворив центр надання адміністративних послуг, яка організовує надання адміністративних послуг шляхом взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг.

К.В. Ніколаєнко, аналізуючи сферу послуг в Україні розглядає адміністративні послуги як різновид публічних послуг. Він вважає, що адміністративна послуга завжди є публічною, а також може бути як державною, так і муніципальною. На відміну від публічних послуг, які можуть надаватися як за ініціативою зацікавлених у послугі осіб, так і без такої ініціативи відповідно до закону (за ініціативою самих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у зв'язку з виконанням публічного обов'язку, похідного від законних інтересів споживача послуг), адміністративні послуги належать до тієї групи публічних послуг, приводом для початку здійснення яких є надходження звернення від зацікавленої особи.

Отож, пропонується розрізняти залежно від суб'єкта, що надає публічні послуги, державні та муніципальні послуги. Як критерій класифікації послуги пропонується застосувати формат погашення витрат на надання послуги – через державний або місцевий бюджет. У першому випадку надані послуги вважаються державними, в другому – муніципальними. Адміністративні послуги розглядаються як складова державних чи муніципальних.

1.2. Сутність і значення державно-приватного партнерства, особливості становлення та розвитку

В останні роки в економіці ряду країн, включаючи Україну, відбуваються кардинальні зміни, що полягають у тому, що уряди країн все частіше віддають перевагу різноманітним формам взаємовигідного співробітництва із приватними бізнес-структурами: передають, продають або надають у довготривале користування активи, які знаходяться у державній власності та державному управлінні, створюють підприємства змішаної державно-приватної власності, здійснюють спільні інвестиційні проекти тощо, одночасно здійснюючи регулювання та контроль над їхньою діяльністю, розділяючи отриманий прибуток і несучи спільні ризики. Такі партнерські відносини мають цілий ряд протиріч. З одного боку – підприємства не можуть бути повністю приватизовані через багатостороннє значення для об'єктів інфраструктури (економічної, соціально-політичної, стратегічної). А з іншого – недолік бюджетних коштів у державному бюджеті стримує їх просте та розширене відтворення. Взаємодія бізнесу та влади за кордоном отримала назву державно-приватного партнерства.

Уперше термін «державно-приватне партнерство» з'явився в США та стосувався спільного державного та приватного фінансування програм в освіті, пізніше у 50-х рр. – фінансування об'єктів суспільного користування, а в 60-их рр. почав застосовуватися частіше через спільні державно-приватні підприємства, зайняті модернізацією та перебудовою міст. Подальший свій розвиток теорія державно-приватного партнерства набула поширення у середині XX століття, однак активне її поширення у практичній діяльності припала на 80-і рр. минулого сторіччя. Із цього періоду механізм державно-приватного партнерства став використовуватися багатьма країнами.

У науковій літературі сформовано безліч підходів до аналізування становлення та функціонування державно-приватного партнерства, однак, дотепер серед учених не існує єдиної думки щодо термінології та умов його застосування. Термін «державно-приватне партнерство» - від поширеного в усьому світі терміну «public-private partner ship» (PPP). Однак, у ряді країн використовується термін

«публічно-приватне партнерство». В зарубіжних країнах часто термін «public-private partner ship» вживається для визначення форм співробітництва державної влади та приватного бізнесу. Інтерес до інвестиційної складової такого співробітництва з'явився вперше під час першої будівлі каналу по концесійному принципу у Франції та датується у 1552 р. Найбільше активно державно-приватне партнерство у концесійній формі набуло використання багатьма країнами за кордоном на межі XIX-XX ст.

Свій початок теоретична концепція державно-приватного партнерства бере від теорії Х-ефективності, розробленої Х. Лейбенстайном, який вважав, що приватні інститути або підприємства не можуть зазнати невдачі доти, поки офіційні фінансова й грошово-кредитна політики держави спрямовані на підтримку діяльності даних підприємств. Неефективність діяльності приватних структур виникає одночасно і через надмірне втручання держави, і через бюрократизацію державних структур. Звідси, згідно з теорією Х. Лейбенстайна, необхідне створення державно-приватного партнерства, щоб зменшити джерела Х-неефективності у громадських організаціях і сприяти розвитку конкурентного ринкового середовища.

Однак, ще Дж. Кейнс одним з перших економістів вважав, що втручання держави в інвестиційний процес необхідне, і що це є основою майбутнього економічного зростання. Так А.Я. Рубенштейн і Р.С. Гриберг відзначають, що ще із часів Кейнса інвестиційний процес у ринковій економіці стає й не перестає бути легітимним об'єктом державного втручання.[122]

Одним з перших профільних досліджень, присвячених державно-приватному партнерству, було здійснене Інститутом державно-політичних досліджень в 2001 р. У звіті «Building better partner ship» державно-приватне партнерство було визначене, як відносини по розподілу ризиків, засновані на взаємній зацікавленості публічного сектору, з одного боку, і приватного сектору, з іншого боку, націленого на досягнення погодженого матеріального результату або на надання суспільно-значимих послуг. Схоже визначення державно-приватного партнерства було презентоване робочою групою з Північної Ірландії у 2003 р., де

державно-приватне партнерство визначається, як середньострокові та довгострокові відносини між публічним і приватним сектором, що припускає під собою поділ ризиків і прибутку, а також застосування міжгалузевих умінь, досвіду та фінансів для отримання запланованих результатів.

Вважаємо, що партнерство представляє собою рівноправні, юридичні відносини між двома або більше господарюючими суб'єктами, заснованими на договірній основі об'єднаннями основних капіталів у бізнесі. В основі партнерства повинно лежати узгодження інтересів. В Україні дотепер офіційне поняття терміну державно-приватного партнерства, затверджене в нормативних документах, відсутнє. Це у свою чергу, на наш погляд, є стримуючим чинником розвитку такого партнерства на території нашої країни. Ми виявили, що багато українських учених, займаючись дослідженням державно-приватного партнерства, недостатньо повно розкривають економічну сутність цього поняття.

Специфіка взаємин між державою і приватним бізнесом у межах державно-приватного партнерства полягає у тому, що відносини між партнерами реалізуються у процесі перерозподілу правочинів власності. Вважаємо, що державно-приватне партнерство є партнерством, у якому держава та приватний сектор спільно реалізують суспільно-значимі проекти, ґрунтуючись на угоді про розподіл завдань і ризиків. При цьому концепція державно-приватного партнерства передбачає, що обоє секторів співпрацюють з метою будівництва та надання суспільних послуг. Іншими словами, потрібно підкреслити, що така взаємодія між державою та бізнес-структурами організована на основі певних проектів, які припиняють своє існування після їхньої реалізації.

Також під державно-приватним партнерством слід розуміти правовий механізм узгодження інтересів і забезпечення рівноправності держави та бізнесу у межах реалізації економічних проектів, спрямованих на досягнення цілей державного управління. Однак, опираючись у своєму дослідженні на визначення державно-приватного партнерства більшості українських дослідників, помітимо, що рівноправність держави та бізнесу вимагає юридично фіксованого закріплення.

Слід зазначити, що у сучасних трактуваннях державно-приватне партнерство розглядається, як взаємодія, яка поширюється на суспільно значиму діяльність, що має найбільший соціальний ефект. У нашій країні державно-приватне партнерство розглядається здебільшого, як договірний інститут. Необхідно відзначити, що державно-приватне партнерство базується на теорії змішаної економіки та формується і проявляється у вигляді системи відносин суб'єктів підприємницької діяльності певного інституціонального середовища та поширюється на широкий спектр галузей і видів виробництва товарів і послуг.[76]

На сьогодні іноземний досвід функціонування державно-приватного партнерства здійснюється не лише у розвинених, але й у країнах, що розвиваються, охоплюючи не лише галузі економіки, але й соціальні сфери. Сам термін в іноземних країнах використовується для позначення будь-яких форм співробітництва державної влади та приватного бізнесу від контрактів на проведення робіт і послуг до приватизації.

Історія становлення державно-приватного партнерства у США бере свій початок у сфері дорожнього будівництва в 1785 г., коли спеціальним актом було затверджено, що дороги є державною власністю, але для їхнього будівництва був притягнутий приватний капітал. Уже до 1840 р. у США нараховувалось близько 1600 державно-приватних партнерств у сфері дорожнього будівництва, а проїзд по переважаючій кількості доріг був платним. Однак у зв'язку з низької купівельної здатності до 1890 р. усі дорожні ДПП припинили своє існування, а дороги перейшли в державну власність. Сьогодні всі американські проекти державно-приватного партнерства поширені на муніципальному рівні.

У Великобританії перший сучасний досвід об'єднання держави й бізнес-структур пов'язаний з перебудовою лондонських доків у 1981 р. Ефективність даного проекту сприяла розвитку схожих проектів на початку й у середині 90-х рр. кінця XX ст.

У Німеччині попередником розвитку сучасного державно-приватного партнерства були проекти у галузі кооперативного будівництва у середині XIX століття. Бізнес-структури у цьому випадку погоджувалися на обмеження

власного бізнесу, пов'язані у будівельній сфері, а держава у свою чергу надавало їм податкові пільги.

Формат державно-приватного партнерства у Франції став уперше активно використовуватися для будівництва транспортної й комунальної інфраструктури в середині XIX ст. Тоді ж переважна більшість трамвайних шляхів, залізниць, водопроводів було побудовано із залучення приватного капіталу на основі до концесійних угод. Після закінчення терміну дії вони переходили у власність держави. До сьогодення часу концесія, яка відноситься до основних форм – у Франції й існує у вигляді «Співтовариства змішаної економіки» (SEM). Сьогодні SEM здійснює близько 40 видів робіт і послуг.[24]

Аналізуючи досвід розвитку державно-приватного партнерства у країнах ЄС ми можемо сказати, що згідно Маастрихтських угод, дефіцит бюджетів країн членів ЄС не може перевищувати 3% ВВП, а державний борг становить не більше, ніж 60% ВВП. Саме тому внесення державних активів, що мають потребу у фінансуванні в якості внеску держави у державно-приватне партнерство, стає усе більш привабливим інструментом вирішення державних завдань. Однак варто помітити, що практика розвитку державно-приватного партнерства у країнах Східної Європи не настільки масштабна, ніж у країнах Західної Європи. Таку відмінність ми пов'язуємо не з меншим нагромадженням досвіду розвитку державно-приватного партнерства у країнах Східної Європи, а з обмеженістю ринків капіталу та незначним інтересом з боку іноземних інвесторів, низкою купівельною спроможністю потенційних споживачів послуг інфраструктури, а також з недостатньо опрацьованою методичною та нормативною базою на регіональному та муніципальному рівнях.

При розробленні сучасних проектів державно-приватного партнерства необхідно передбачати як інституціональну основу нового формату відносин між державою та бізнес-структурами, так і окремі адміністративні та податкові преференції, впроваджувані з метою покращення державного управління.

Нині у багатьох зарубіжних країнах державно-приватне партнерство успішно застосовується при розвитку транспортної (аеропорти, залізничний транспорт,

автомобільні шляхи, трубопроводи), соціальної інфраструктури (охорона здоров'я, освіта, індустрії туризму), сфери ЖКГ (водопостачання, електропостачання, перероблення твердих побутових відходів). Добре розвинене державно-приватне партнерство у таких країнах, як Німеччина, Великобританія, США та Канада.[38]

Необхідно зазначити, що у кожній з іноземних країн існують власні галузеві пріоритети. Наприклад, у США такою галуззю вважаються автошляхи (станом на 2018 р. реалізовано 32 з 36 проектів), у Великобританії – охорона здоров'я (станом на 2018 р. – 123 з 352 проектів), у Німеччині – освіта (станом на 2018 р. – 24 з 56 проектів), в Італії, Канаді, Франції – охорона здоров'я. [38]

Вважаємо, що ДПП є найважливішим інструментом економічної політики, забезпечуючи можливість залучення матеріальних і нематеріальних активів бізнес структур до реалізації державою своїх функцій і вирішенню соціально-значимих проблем на взаємовигідних умовах.

Для знаходження економічного балансу в удосконаленні та розвитку національного господарства держава повинна прагнути до гармонізації відносин з бізнесом. Зворотним боком медалі у поєднанні держави та бізнесу можуть стати: використання партнерства для задоволення інтересів переважно приватного сектору економіки, порушення умов конкуренції, зростання корупції. Вважаємо, що партнерство між державними органами та приватним бізнесом передбачає одержання вигоди для обидвох сторін, одночасно тягне за собою прийняття ряду ризиків спільної діяльності сторонами (табл. 1.1).

Державно-приватне партнерство припускає використання лізингових і концесійних механізмів, фінансування із залученням приватних інвестицій соціальних програм й інвестиційних проектів, що мають важливе стратегічне значення. В якості інструментів взаємодії держави та бізнесу, при успішній реалізації проектів можуть бути застосовані: формування та використання інвестиційного фонду України, реалізація принципів і механізмів, передбачених діючим законодавством, підвищення ефективності діяльності державних інститутів розвитку, у тому числі, банків розвитку, розвиток інноваційної інфраструктури, створення техніко-впроваджувальних парків, виробничих

кластерів, державна підтримка діяльності венчурних інноваційних фондів, що фінансують високотехнологічні та наукомісткі проекти; підвищення результативності механізмів підтримки лізингу.

Таблиця 1.1 – Переваги та ризики сторін при державно-приватному партнерстві (складено автором)

	Держава	Бізнес
Переваги	Частково перекладає тягар видатків по інвестуванні й утримуванні свого майна на приватний сектор. Економія бюджетних коштів	Одержує у довготривалому управлінні державними активами на пільгових умовах або без плати за них
	Привертає додаткові джерела доходів у бюджет у вигляді різних видів платежів	Мінімізує ризики неповернення вкладених грошових засобів
	Використовує досвід, творчі можливості та підприємницькі здібності бізнес-структур для вирішення державних завдань	Демонструє зростання втілення діяльності праці та інтенсивності нововведень, збільшення прибутків
	Підвищує соціальну ефективність, послаблює напруження соціально-економічних проблем за рахунок реалізації важливих проектів	Одержує переваги у маркетинговій діяльності за рахунок отримання нових замовників, споживачів, ринків збуту
	Полегшує тягар, який лежить на державному управлінні	Оптимізовує структуру фінансування за рахунок державної участі
Ризики	Втрачає контроль над державною та муніципальною власністю	Протиставляє види комерційної діяльності соціально-економічним завданням влади
	Відчуває пониження якості із кількості надаваних послуг	Несе ризики відставання країни у науковій сфері
	Фіксує зростання вартості послуг для кінцевих потреб споживачів	Несе страхові ризики
	Несе ризик зростання капітальних видатків за рахунок високих операційних витрат	Несе ризики неконкурентоспроможності технологій
	Відчуває недостатність кваліфікованих державних чиновників	Несе ризики низької підготовки кадрів Несе ризики, пов'язані зі збутом продукції

Варто виділити основні ознаки державно-приватного партнерства:

- пропонування як державним, так і приватним сектором;
- закріплення договором відносини між сторонами державно-приватного партнерства;

- партнерський, рівноправний характер відносин при державно-приватному партнерстві;
- скріплення відносин;
- об'єднання ресурсів для досягнення погоджених цілей;
- позначення відповідальності сторін у договорі;
- розподіл сторонами партнерства між собою видатків і ризиків, а також участь у використанні отриманих результатів.

Вищевикладене свідчить про те, що у теоретичному науковому розумінні існує велике різноманіття трактувань поняття державно-приватного партнерства і відсутність єдності думок із приводу виділення основних елементів, що розкривають його сутність. Однак, проведене дослідження дозволило виявити два основні підходи: обмежений (вузький) і розширений, до яких з різним ступенем відповідності можна віднести всі знайдені та вивчені трактування державно-приватного партнерства (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Елементи державно-приватного, що розкривають сутність обмеженого та розширеного трактування поняття (складено автором)

	Вузьке трактування	Розширене трактування
Сутність державно-приватного партнерства	Довгострокове взаємовигідне співробітництво публічного та приватного партнерів, спрямоване на реалізацію проектів державно-приватного партнерства з метою досягнення завдань публічно-правових утворень, підвищення рівня доступності й якості	Система економічних, правових, соціальних й інших відносин між державою та бізнес-структурами для досягнення цілей державного управління та максимізації прибутку від комерційної діяльності
Об'єкт державно-приватного партнерства	Об'єктом державно-приватного партнерства є майно, яке входить до складу транспортної, інженерної та соціальної інфраструктури (або	Інтереси й унікальні можливості держави та приватного бізнесу у широкому спектрі напрямків державної діяльності

Продовження табл. 1.2

Предмет державно-приватного партнерства	Це відносини у процесі взаємодії публічного та приватного сектору з приводу будівництва (реконструкції, модернізації, експлуатації й управління об'єктами інфраструктури	Спеціальні економічні відносини, які виникають між підприємництвом і владними структурами у ході спільної діяльності й участі у вирішенні суттєво значимих проблем,
Мета дослідження інструментарію державно-приватного партнерства	Забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку регіону за умови підвищення ефективності використання бюджетних коштів і збільшення якості й об'єму послуг державного сектору за рахунок інвестицій.	Забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку регіону за рахунок отримання системних ефектів від спільної діяльності влади та бізнесу
Форми державно-приватного партнерства	Безліч форм, залежно від різних класифікаційних ознак, використовуваних у широкому спектрі інфраструктурних галузей	Усі форми участі держави в економіці з метою стимулювання зростання економіки, у тому числі, в умовах її глобалізації
Об'єкти державного та приватного управління у сфері державно-	Проекти й інститути державно-приватного партнерства	Інвестиційні, інноваційні, соціально-значимі проекти, які формують довготривалі системні ефекти на рівні регіону

Таким чином, вважаємо, що сутність державно-приватного партнерства полягає у консолідації інтересів й унікальних потенціалів держави та приватного бізнесу, формально закріпленої у договорі та обумовленою мотивацією сторін в успішній його реалізації при делегуванні державою частини власних інтересів бізнесу на взаємовигідних умовах. А саме державно-приватне партнерство представляє собою новий інститут взаємодії, рівноправних відносин між державними органами, органами місцевого самоврядування та приватним бізнесом, які в обов'язковому порядку повинні бути оформлені договором при об'єднанні зусиль і для досягнення спільної мети. Економічна ж сутність партнерства полягає в узгодженні інтересів сторін, що вступають у відносини. При порушенні інтересів будь-якої зі сторін у будь-якій сфері партнерство

формально може зберігатися, однак економічний ефект при цьому буде невисоким. Нашій країні ще потрібно буде пройти складний шлях економічної та правової кваліфікації численних форм державно-приватного партнерства. Але при цьому дуже важливо вчасно оцінити роль держави не лише в якості головного регулятора, але й в якості представника та захисника суспільних інтересів і потреб.

Проведене дослідження дозволило сформувати авторську позицію, що ґрунтується на розширеному розумінні державно-приватного партнерства як сукупності різноманітних форм і видів економічних відносин (бізнес-процеси об'єднання, поділу повноважень, відповідальності та ризиків), що виникають у процесі взаємодії органів влади, науки та приватного бізнесу на федеральному, регіональному та місцевому рівнях для досягнення цілей державного управління та стратегічних цілей господарюючих суб'єктів й інститутів вищої школи. Сьогодні державно-приватне партнерство стає ефективним інструментом участі держави в економіці з метою стимулювання зростання економіки в умовах її глобалізації.

Проводячи аналізування сучасної практики організації приватно-державного партнерства в Україні та закордоном, більшість авторів зазначеного дослідження доходять висновку, що перспективи розвитку механізмів приватно-державного партнерства в Україні повинні визначатися зміною нормативно-правової бази, процесами модернізації системи навчання та соціально демографічними факторами. При цьому базовими умовами для розвитку механізмів державно-приватного партнерства, на нашу думку, повинні стати:

- державна підтримка наукової й освітньої діяльності та модернізація системи навчання;
- державна підтримка приватного бізнесу й ініціатив взаємодії бізнесу з ВУЗами;
- прийняття системи заходів для впровадження нових фінансових й організаційно-економічних механізмів діяльності освітніх закладів (підвищення інформаційної прозорості; впровадження принципів фінансового менеджменту,

принципів бюджетування, орієнтованого на результат; підвищення кваліфікації управлінських кадрів і персоналу, у тому числі, у галузі корпоративного керування, фінансового менеджменту, управління об'єктами інтелектуальної власності).

Вивчення досвіду розвитку та функціонування державно-приватного партнерства у різних країнах дозволяє нам класифікувати дану категорію за декількома критеріями: типом, моделлю та формою.

Тип (вид) державно-приватного партнерства представляє собою сукупність організаційно-правових, фінансово-економічних відносин і дій держави та бізнес-структур, спрямованих на досягнення загальних цілей реалізації економічної політики держави.

Модель державно-приватного партнерства – конкретний проект державно-приватного партнерства, який виник у результаті законної та прозорої процедури відбору відповідних учасників державно-приватного партнерства з боку бізнес-структур для вирішення конкретних завдань економічної політики держави.

До теперішнього часу вже позначилися певні переваги при виборі методів партнерства держави та приватного бізнесу. Можна виділити наступні базові моделі, що відрізняються специфічними формами власності, управління та джерелами фінансування:

- модель оператора одержала широке поширення у переробленні відходів. Вона характеризується чітким поділом відповідальності між державою і приватним бізнесом при збереженні основних функцій за державою;

- модель кооперації застосовується там, де послуги визначені не достатньо чітко, у зв'язку із чим їх складно зробити окремими об'єктами оподаткування й амортизаційних відрахувань. У цьому випадку партнерство реалізується через спільну проектну компанію держави та приватного бізнесу;

- модель концесії діє у галузях з тривалою реалізацією проектів, а також у тих випадках, коли передача прав власності від держави приватній особі відбувається по політичних або правових причинах;

- договірна модель застосовується в енергетиці, де інвестиції направлені, у першу чергу, на зниження поточних витрат. Така економія зазвичай перевищує інвестиційні витрати;

- модель лізингу є найбільш підходящою для спорудження громадських будинків.

Вибір базової моделі здійснюється державою залежно від сфери діяльності та роду послуг, які можуть стати предметом державно-приватного партнерства. Як правило, у більшості випадків використовуються різноманітні змішані форми. Однак базові моделі залишаються домінуючими в інфраструктурних сферах. Форма державно-приватного партнерства – правове оформлення та підстава реалізації конкретної моделі державно-приватного партнерства. Якщо розглядати проекти державно-приватного партнерства у світовій практиці, то слід відмітити, що знайти "типову" модель або форму неможливо, що, у свою чергу, свідчить про різноманітність рішень, які в різних державах використовує приватний сектор.

Вивчивши досвід виникнення та розвитку державно-приватного партнерства, ми пропонуємо класифікацію форм державно-приватного партнерства, побудовану на основі консолідації вітчизняних й іноземних моделей партнерства. Відповідно до неї, виділяють наступні форми державно-приватного партнерства:

1. Контракт, який укладається між державою та приватною фірмою для здійснення суспільно необхідної та корисної діяльності. Найбільш поширеними прийнято вважати:

- сервісні контракти: контракти на виконання робіт і надання послуг, постачання продукції для державних потреб – закупівля державою продукції та послуг у приватних товаровиробників; контракти технічної допомоги – використання частих компаній для розв'язку конкретних завдань, коли у держави виникають проблеми, наприклад, через недолік конкретного ресурсу;

- керуючі контракти: контракт на обслуговування об'єкту; контракт на управління об'єктом – держава бере контракт із приватним сектором на керування об'єктом; контракт "під ключ" – вид контракту, при якому держава фінансує, а приватний сектор проектує, будує та керує об'єктом.

2. Оренда та тимчасова передача прав. Особливість орендних відносин між державою та приватним бізнесом укладається на основі визначених договором умов передачі приватному бізнесу державного або муніципального майна у тимчасове користування та за певну плату. У спеціально застережених випадках орендні відносини можуть завершитися викупом орендованого майна.

3. Концесія діє в галузях із тривалим терміном реалізації проектів, а також у тих випадках, коли передача прав власності від держави до бізнес-структур виключається по різних причинах. Як форма партнерства у державно-приватному партнерстві концесія практично в усіх галузях є домінуючою як по числу об'єктів, на які укладені угоди партнерства, так і за вартістю. Відповідно до концесійної угоди, приватному сектору передаються права володіння, користування, управління, експлуатації, у держави залишаються основні важелі регулювання та контролювання. В якості найважливішої форми партнерства органів влади та приватного бізнесу концесія одержала найбільш широке поширення в інфраструктурних галузях, де необхідний приплив інвестицій і висококваліфіковане управління.

У сучасному світі прийнято розрізняти три види концесій:

- концесія на існуючі об'єкти інфраструктури;
- концесія на будівництво, модернізацію інфраструктурних об'єктів;
- передача об'єктів державної власності в управління приватної компанії.

Найважливішою формою державно-приватного партнерства, на думку ряду дослідників, є акціонерні спільноти, у цьому випадку державі належить контрольний або блокувальний пакет. Такі акціонерні товариства діють у Франції, Італії, Норвегії у сфері видобутку нафти та газу, їх транспортування, виробництва та розподілу електроенергії. Вони не менш ефективні, ніж приватні компанії, але лише при дотриманні наступних умов: рівні умови конкуренції, недопущення монополії; державний контроль за інвестиціями і їх ефективністю; прозорість інформації про витрати; державно-суспільний контроль над тарифами, їх стабільність на тривалу перспективу.

При реалізації проектів державно-приватного партнерства у межах організаційно-правових моделей використовуються різні форми співробітництва державних структур і підприємств приватного бізнесу. Вони різняться залежно від обсягу прав, переданих приватному бізнесу, інвестиційних зобов'язань сторін, принципів поділу ризиків між партнерами та відповідальності за проведення різних видів робіт. Проекти прав містять у собі широкий спектр відносин – від загальних партнерських відносин до договорів і спільних підприємств.

В окремих сферах уже позначилися певні переваги при виборі форм і методів державно-приватного партнерства. Однак вибір з декількох моделей визначає держава залежно від того, у яких сферах і якого роду послуги можуть стати предметом державно-приватного партнерства. У той же час, запропоновані багатьма дослідниками класифікації форм і методів державно-приватного партнерства не цілком систематизовані. Автори часто не виділяють ознаки класифікації видів і форм державно-приватного партнерства.

Види партнерства пов'язані з видами діяльності та секторальною належністю галузей, у яких функціонує даний інститут у відповідності з національним правовим забезпеченням (табл. 1.3).

Таким чином, беручи до уваги всі розглянуті класифікації моделей і форм державно-приватного партнерства, ми під державно-приватним партнерством розуміємо форму економічних відносин, що виникає у процесі взаємодії держави та бізнес-структур із залученням експертного співтовариства у вигляді спеціальних економічних відносин, що виникають у ході спільної діяльності та участі у вирішенні суспільно важливих проблем і задоволенні насущних потреб суспільства на довгочасній до взаємовигідної основи у певній законній формі з об'єднанням матеріальних і нематеріальних ресурсів, поділом повноважень, відповідальності та ризиків.

Таблиця 1.3 – Класифікація видів і форм державно-приватного партнерства
(складено автором)

Ознака по класифікації	Тип державно-приватного	Форми державно-приватного партнерства, що відображають його тип
Спектр діяльності державно-приватного партнерства, визначений нормативним полем	Партнерство в інвестиційній діяльності	- контракти, які надаються державою приватному бізнесу; - фінансова оренда; - угода про розділ продукції;
	Партнерство в фінансовій діяльності	- співфінансування різних науково-дослідницьких видів інноваційних проектів; - співфінансування різних стадій комерціалізації проектів; - створення спільних дослідницьких центрів у галузях, які традиційно розташовані у зоні відповідальності держави;
	Партнерство у соціальній діяльності	- довгострокові публічні домовленості про співпрацю загального характеру або профільні; - участь у цільових комплексних програмах; - державна підтримка малого та середнього бізнесу; - дерегулювання, тобто передача функцій державних органів саморегулювальним й іншим
Учасник партнерства з боку органів влади	Державні партнерства	усі форми по всіх видах діяльності
	Муніципальні партнерства	- форми, представлені в інвестиційній діяльності, розповсюджені лише на виробничій і
Спектр діяльності партнерства певної галузевої приналежності	Партнерства виробничої інфраструктури	- контракти всіх видів; - концесії всіх видів; - спільні підприємства й акціонерні товариства
	Партнерства соціальної інфраструктури	- контракти всіх видів; - спільна реалізація проектів;
	Партнерства у розробленні природних	- угода про поділ продукції; - концесії.

1.3. Визначення ролі державно-приватного партнерства у розвитку комунальної сфери в Україні

Однією з головних особливостей державно-приватного партнерства, на наш погляд є взаємовідносини між державою та приватним бізнесом, які реалізуються шляхом перерозподілу правочинів власності. Це дозволяє асоціювати державно-приватного партнерство з приватизацією та трактувати його як особливу форму – непряму приватизацію. Підставою для такого трактування з'явилася можливість частоті участі приватного бізнесу у реалізації правочинів власності, переданих у межах проектів від держави – фінансування, проектування, будівництво, володіння й експлуатація державних підприємств.

Як показує досвід розвинених країн, на місцевому рівні найчастіше виникає спір щодо приватизації об'єктів до комунальної інфраструктури. В якості аргументів повної або прямої приватизації сьогодні усе ще виступають побоювання скорочення числа робочих місць, подорожчання комунальних послуг тощо. Однак повна приватизація робить підприємство у правовому відношенні незалежним від держави та переводить приватне підприємство у сферу договірних або контрактних відносин. Відповідно до західноєвропейської традиції, приватизоване підприємство, що працює у приватній організаційно-правовій формі, але яке належить державі, не є партнерством. У цьому випадку основною ознакою державно-приватного партнерства є участь в окремому частковому публічно-приватному коопераційному ланцюжку по створенні доданої вартості. У свою чергу, процес створення доданої вартості орієнтований на перерозподіл завдань і ризиків між державою та приватним бізнесом. При цьому кожний партнер ухвалює саме завдання та бере відповідальність, які він може забезпечити із кращою якістю та найбільшою ефективністю виконання.

Перетворення, що відбуваються в Україні за останні десятиліття, що впливають на формування та розвиток сучасного державно-приватного партнерства, можна безумовно розділити на кілька етапів. Особливість періодизації, що приводиться, етапів є облік специфіки взаємодії влади та бізнесу на регіональному рівні. Вважаємо, що недостатній розвиток інфраструктури

стримує економічне зростання на регіональному рівні й у цілому в країні – це виражається в інфраструктурних обмеженнях, що обумовлюють невідповідність матеріально-сировинної бази реалізації та потенційного попиту на продукцію підприємств у регіоні. З погляду державного регулювання економіки, державно-приватне партнерство у країнах направлено на залучення організацій приватного сектору до реалізації ресурсо- та капіталомістких інфраструктурних проектів, а також на забезпечення розвитку виробничої діяльності у широкому спектрі галузей економіки й, в остаточному підсумку, – підвищення рівня життя населення.

Існує кілька підходів, що визначають можливі сфери й мети функціонування державно-приватного партнерства. У рамках першого традиційного підходу прийнято вважати, що державно-приватне партнерство можливе лише у сферах, де діє право державної власності та заборонена приватизація майна. У межах такого підходу прийнято вважати, що якщо не існує заборона на приватизацію, то майно легше приватизувати, а не здійснювати пошук схем взаємодії бізнесу та влади. Ми вважаємо, що другий підхід – адаптивний – характеризує специфіку сучасного етапу розвитку державно-приватного партнерства у ролі економічного інституту.

Держава організовує власну діяльність відносно партнерства з приватним бізнесом у трьох основних напрямках. По-перше, держава виробляє стратегію й принципи, при яких розбудовуються відносини бізнесу із суспільством і із владою. По-друге, держава формує інституціональне середовище для розроблення та реалізації партнерських проектів. По-третє, держава займається організацією й управлінням державно-приватним партнерством, розробляє форми та методи, а також його конкретні механізми. Таким чином, державно-приватне партнерство – це передача частини функцій і частини обов'язків, які виконує держава перед приватним підприємством. Поділ обов'язків між державним і приватним капіталом варіюється від виконання приватними компаніями функції підрядника до повної передачі про дієвих видів державної діяльності у приватні руки. При

цьому держава перекладає частину ризиків на приватний бізнес, одночасно використовуючи досвід і можливості останнього.

Достатньо актуальним питанням на сьогодні є застосування ринкових механізмів управління комунальним господарством та створення умов для залучення інвестицій. Це ускладнюється відсутністю планомірної тарифної політики, ефективних і прозорих процедур формування і зміни тарифів. Дотаційність сфери обслуговування, витратність, нерозвинута сфера конкурентного середовища обумовлюють слабку привабливість галузі для приватних інвесторів. У той же час існують проекти модернізації комунальної інфраструктури комерційно привабливі, такі, що мають порівняно короткі терміни окупності, тому створення сприятливих умов для залучення приватного капіталу кардинально змінило б фінансове становище галузі на далеку перспективу.

Представлені у програмі розроблення зі створення системи державного управління енергозбереженням, його нормативно-правової бази з формування економічного середовища, сприятливого для підвищення ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, фактично створили підґрунтя та сформували основи економічних механізмів у сфері енергозбереження.

Процес формування і реалізації програми розвитку комунального сервісно-виробничого обслуговування в умовах промислових підприємств зображено на рис. 1.2.

Ризики, які несе держава при передачі своїх функцій приватному бізнесу, можуть бути пов'язані з можливим недоліком кваліфікації державних чиновників, втратою контролю над державною та муніципальною власністю, зниженням якості надаваних послуг, зростанням вартості послуг для кінцевих споживачів, зниженням капітальних видатків при будівництві за рахунок високих операційних витрат. Знизити схожі ризики можливо лише шляхом ретельного складання контракту з приватним бізнесом.

Рисунок 1.2 – Процес формування і реалізації програми розвитку комунального
сервісно-виробничого обслуговування в
умовах промислових підприємств (розроблено автором)

Проекти державно-приватного партнерства, як інструмент розвитку національної й інноваційної системи, можуть бути успішними лише у тому випадку, якщо держава буде змінюватися, розбудовуватися, реагуючи на вимоги

сучасного суспільства, а не просто намагатися перенести фінансовий тягар бюджетних видатків на добровільних партнерів з приватного бізнесу.

Звичайно, після того, як завершиться розроблення цільової програми, то вона зведеться в один документ, що представляє собою комплексний план економічного розвитку комунальної галузі. Заздалегідь проведені для кожної програми оцінки її вартості та економічного ефекту, графіки виконання та основних виконавців дозволяють на цьому етапі здійснити загальний середньостроковий прогноз за даними показниками. План економічного розвитку затверджується міським керівництвом, проте не є жорстким директивним документом. Він є набором рекомендованих програм, що визначають загальний напрям роботи підприємств галузі.

Організація, яка розробляла план (підрозділ керівництва міста, незалежна організація або Агентство економічного розвитку), виступає при цьому координуючим органом, який організує роботу всіх підрозділів органів міської влади та інших міських структур. План повинен пройти через процедуру публічного обговорення (у вигляді публічних слухань, обговорення у засобах масової інформації) і затвердження органами представницької влади. Цим досягається перетворення плану на продукт «суспільного договору», що має юридичний статус. Алгоритм виконання комплексного плану економічного розвитку комунальної галузі включає його конкретизацію у щорічних планах, що містять інформацію про заходи, бюджет, відповідальних і терміни. Виконання щорічних планів має на увазі більш традиційний строгий контроль.

Економія від енергозбереження може бути спрямована на подальший розвиток промислових підприємств, впровадження енергозберігаючих технологій, що мають на меті зниження споживання тепло-, енергоресурсів і створення системи їх обліку, яка була б максимально наближена до споживача і дозволяла б чітко визначити обсяг споживання і рівень втрат по всьому технологічному ланцюжку від виробника до споживача.

Енергозбереження має забезпечуватися у процесі вдосконалення відносин між ресурсозберігаючими організаціями як постачальниками послуг і їх споживачами,

а також при створенні організаційно-економічного механізму, який стимулював би роботу з енергозбереження, надавав можливість використання заощаджених коштів для реалізації додаткових заходів щодо енергозбереження.[86]

Основним напрямом зміни системи фінансування комунального господарства має стати поступове припинення відшкодування збитків діяльності комунальних підприємств за рахунок дотацій з бюджету. Поетапне припинення практики перехресного субсидування різних груп споживачів дозволить знизити обсяг бартерних та інших операцій у негрошовій формі в галузі, підвищити ефективність роботи комунальних підприємств [104;106]. Однак це неможливо без відповідних змін у всіх сферах управління діяльністю комунальної сфери. Вирішення питань тарифного регулювання можливе шляхом здійснення збалансованої цінової (тарифної) політики на послуги комунальних підприємств, мета якої – приведення у відповідність рівня оплати комунальних послуг до певного стандарту, а також припинення перехресного субсидування споживачів комунальних послуг.

Одним із важливих напрямів роботи у реформуванні системи тарифного регулювання є залучення інвестицій у розвиток комунальної інфраструктури і створення мотивації зниження витрат, переходу до енерго-, ресурсозбереження. Система тарифного регулювання має забезпечувати підприємству необхідний для реалізації виробничої та інвестиційної програми обсяг фінансових потреб.

Органом державного регулювання у сфері комунальних послуг є національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг. Завданням національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, є здійснення державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках шляхом: збалансування інтересів суб'єктів господарювання, споживачів та держави; забезпечення прозорості та відкритості діяльності на ринках природних монополій та на суміжних ринках у сфері тепло- і водопостачання та водовідведення; захисту прав споживачів товарів і послуг у частині отримання товарів і послуг належної якості та в остатньому обсязі за економічно

обґрунтованими цінами, а також стимулювання підвищення їх якості і задоволення попиту на них; формування і забезпечення прогнозованості цінової і тарифної політики на ринках, які перебувають у стані природної монополії, та суміжних ринках у сфері теплопостачання і водопостачання та водовідведення, сприяння впровадженню стимулюючих методів регулювання цін; забезпечення рівних можливостей для доступу споживачів до товарів (послуг) на ринках, які перебувають у стані природної монополії; забезпечення самоокупності діяльності суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках; обмеження впливу суб'єктів природних монополій на державну політику та сприяння конкуренції на суміжних ринках у сфері тепло- і водопостачання та водовідведення з метою забезпечення ефективного функціонування відповідних галузей [100].

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, застосовує такі засоби регуляторного впливу на суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках: ліцензування господарської діяльності та контроль за дотриманням ліцензійних умов; встановлення тарифів на комунальні послуги для суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках; встановлення для суб'єктів природних монополій, які провадять діяльність у сфері водопостачання та водовідведення, індивідуальних технологічних нормативів використання питної води. Крім того, дана комісія займається розробкою порядків (методик) формування тарифів на комунальні послуги для суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках. Саме тому тарифи на комунальні послуги формуються суб'єктами природних монополій та суб'єктами господарювання на суміжних ринках відповідно до порядків (методик), встановлених національною комісією.

Державний нагляд (контроль) за діяльністю суб'єктів господарювання на ринку комунальних послуг здійснюється шляхом перевірки стану виконання суб'єктами природних монополій та суб'єктами господарювання на суміжних ринках вимог закону та ліцензійних умов.

Для підвищення ефективності інвестиційної діяльності в галузі комунальних послуг органами самоврядування здійснюють заходи з підтримки даних підприємств: надаються гарантії органами місцевого самоврядування, оформляються клопотання перед обласною адміністрацією про надання підтримки в реалізації інвестиційних проектів, здійснюється субсидування відсоткових ставок за кредитними запозиченнями [104].

Проведене дослідження дозволяє виділити такі основні вимоги до змісту плану економічного розвитку взаємовідносин підприємств та комунального сервісного обслуговування.

По-перше, план необхідно створювати з урахуванням соціально-економічної та політичної ситуації, забезпечувати ефективне використання ресурсів, які є у розпорядженні підприємств чи міста або які можна залучити ззовні. Тому складанню плану має передувати серйозний аналітичний етап, у процесі якого необхідно розглянути декілька сценаріїв розвитку досліджуваної галузі і при плануванні орієнтуватися на найбільш вірогідний з них. Аналітичний звіт з оцінкою умов і ресурсів розвитку, а також пропозиціями за напрямками розвитку має бути обов'язковим додатком до плану економічного розвитку.

По-друге, робота над планом має витікати з вимоги підвищення демократичності процесів управління та реалізовуватися з урахуванням позицій усіх зацікавлених сторін (місцева влада, бізнес, представники громадськості, наукові і навчальні заклади тощо), з використанням їх інтелектуального та організаційного потенціалу. Структури міського управління, які діють від імені територіальної громади, мають залучати до процесу розвитку компетентних представників міського співтовариства і взаємодіяти з адміністративними структурами регіонального та державного рівня [108].

По-третє, визначальною межею плану розвитку взаємовідносин промислових підприємств та комунального сервісно-виробничого обслуговування має бути гнучкість. Процес реалізації плану має на увазі його періодичну конкретизацію, зокрема у формі більш жорстких річних планів. Крім того, в міру необхідності і

сам стратегічний план має змінюватися та уточнюватися відповідно до змін соціально-економічної ситуації.

Висновки до першого розділу

Дослідження теоретичних аспектів державно-приватного партнерства та розроблення заходів щодо вдосконалювання форм взаємодії державно-приватного партнерства на регіональному рівні в умовах глобалізації економіки дозволили отримати наступні результати. У науковій літературі сформовано безліч підходів до аналізування становлення та функціонування державно-приватного партнерства, однак, дотепер серед учених немає спільної думки щодо термінологію та основні умови й етапи його розвитку.

Сьогодні державно-приватне партнерство є найважливішим інструментом економічної політики, припускаючи можливість залучення матеріальних і нематеріальних активів бізнес-структур до реалізації державою своїх функцій і вирішення соціально-важливих проблем на взаємовигідних умовах. Для знаходження економічного балансу з метою покращення планування та розвитку національного господарства держава повинна прагнути до гармонізації відносин з бізнесом й отримання ефектів від різнонаправленої взаємодії у пріоритетних напрямках співробітництва влади та підприємницьких структур.

Прагнення влади та бізнесу до спільної діяльності – об'єктивний процес, тому що таке співробітництво має цілий ряд переваг, як для однієї, так і для іншої сторони, які не могли бути виявлені або проігноровані у процесі розвитку підприємництва та систем державного та муніципального управління. Особливістю державно-приватного партнерства є те, що партнерство між державними органами та приватним бізнесом передбачає отримання вигод для обидвох сторін одночасно.

Проведене дослідження дозволило сформувати власну позицію, що ґрунтується на розширеному розумінні державно-приватного партнерства як сукупності різноманітних форм і видів економічних відносин (бізнес-процеси об'єднання, поділу повноважень, відповідальності та ризиків), що виникають у

процесі взаємодії органів влади, науки та приватного бізнесу на федеральному, регіональному та місцевому рівні для досягнення цілей державного управління й стратегічних цілей господарюючих суб'єктів й інститутів вищої школи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬГАЗ»

2.1 Загальна характеристика управлінської діяльності ПрАТ «Тернопільгаз»

Нині не тільки життєзабезпечення населення, а й економіки держави загалом безпосередньо залежить від функціонування системи газопостачання. Україна є значним споживачем природного газу і його транзитером до європейських ринків.

Найбільшим власником газу є НАК «Нафтогаз України», який є також основним імпортером (близько 99%) природного газу. Спрощену модель ринку природного газу, що діяла у звітному періоді, представлено на рис. 2.1.

У 2018 р. в Україні налічувалося 43 підприємства, що здійснювали постачання природного газу за регульованим тарифом та 301 підприємство, що здійснювало постачання природного газу за нерегульованим тарифом.

За даними постачальників природного газу за регульованим тарифом (гарантованих постачальників) та НАК «Нафтогаз України» за 12 місяців 2018 року загальні фактичні обсяги постачання природного газу різним категоріям споживачів склали 30258,657 млн. м³, зокрема для потреб: населення – 15030,839 млн. м³; установ і організацій, які фінансуються з державного і місцевих бюджетів, – 663,510 млн. м³; ТКЕ – 8532,636 млн. м³; промислових підприємств та інших категорій споживачів – 6031,672 млн. м³.

Основним видом діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» є розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи, додатковими видами діяльності є монтаж газопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування, роздрібна торгівля паливом, роздрібна торгівля іншими невживаними товарами у спеціалізованих магазинах.

Адреса підприємства: 46006, Тернопільська обл., місто Тернопіль, вул. Чернівецька, 54.

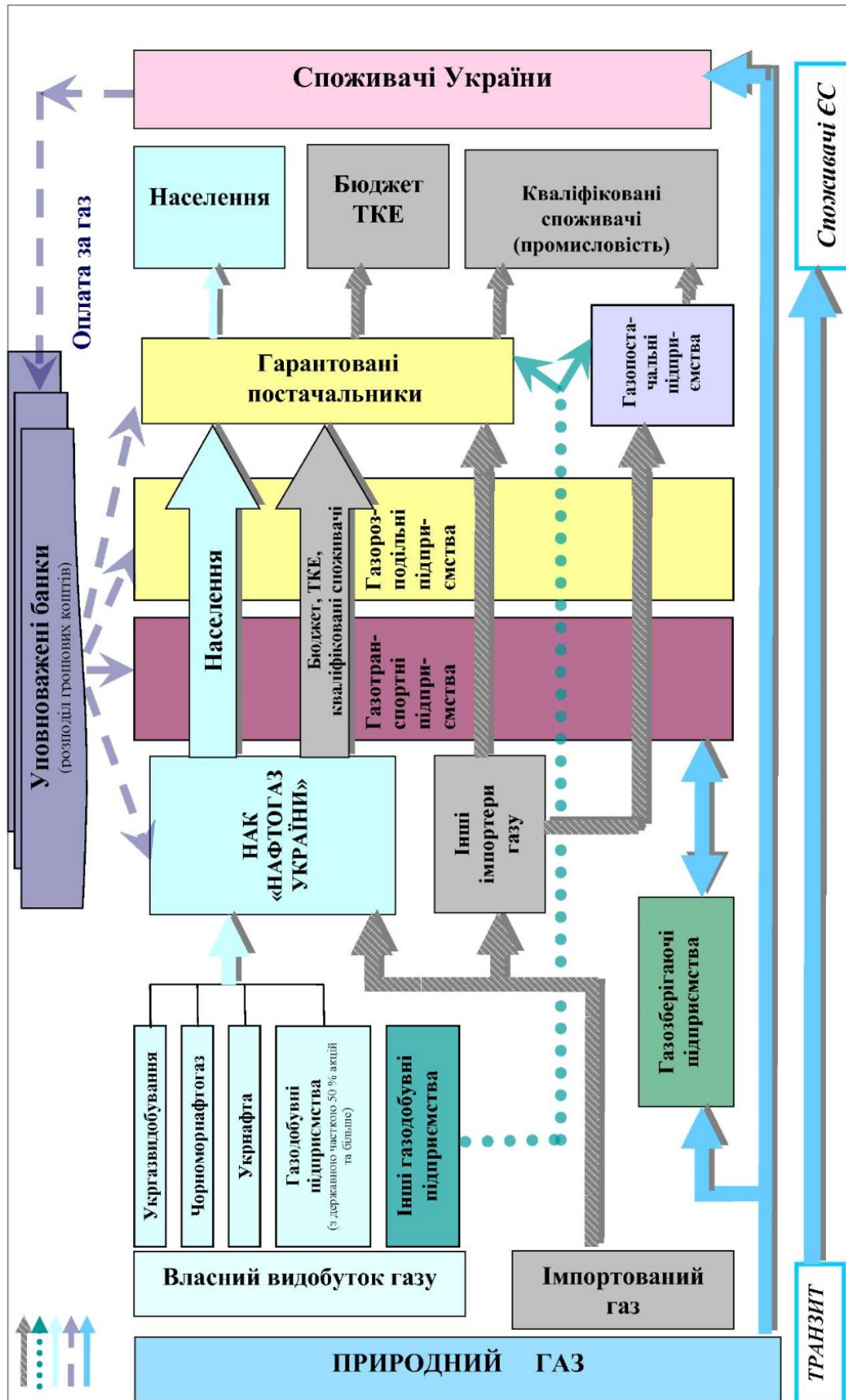

Рисунок 2.1 – Модель ринку природного газу в Україні та місце у ній газорозподільних підприємств

ПрАТ «Тернопільгаз» створено шляхом об'єднання вкладень фізичних осіб та державної власності (25%). Форма власності – приватна.

Дане підприємство у своїй діяльності керується Цивільним та Господарським кодексами України, Законом України «Про господарські товариства», іншими нормативними актами законодавства України, Статутом підприємства.

ПрАТ «Тернопільгаз» є юридичною особою, тобто має відокремлене майно, право від свого імені укладати угоди, набувати майнові та немайнові права, нести обов'язки, виступати в суді господарському чи третейському суді як позивач, відповідач, третя особа. Підприємство володіє, користується, розпоряджається на власний розсуд належними йому основними фондами, оборотними засобами, цінними паперами та іншим майном, має самостійний баланс, поточні, валютні та інші рахунки в установах банків, круглу печатку із своїм найменуванням, відповідні штампи, фірмові бланки із своєю назвою та інші реквізити.

Основним завданням діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» є забезпечення однієї з основних функцій – безперебійне та безаварійне газопостачання до споживачів.

ПрАТ«Тернопільгаз» – це підприємство з потужною історією газифікації Тернопільської області, у якій впродовж 70 років газифіковано практично кожен населений пункт. Так, станом на кінець 2018 року підприємством прокладено понад 12 тис. км. газопроводів та газифіковано 922 населених пункти, з них - 18 міст, 16 смт, 888 сіл та 333669 квартир.

Рівень газифікації становить 84,7 %. У п'яти районах області (Тернопільський, Ланівецький, Чортківський, Підволочиський та Зборівський) рівень газифікації складає 100%. Найменший відсоток газифікації у Борщівському районі – 45,21%, Підгаєцькому – 62,16%, Шумському – 63,33%.

На обслуговуванні ПрАТ «Тернопільгаз»:

- 12037 км. газопроводів: сталевих – 5945,7 км., поліетиленових – 6091,3 км;
- 229 газорегулюючих пунктів (ГРП);
- 1439 шафових газорегуляторних пунктів (ШГРП);
- 98239 комбінованих будинкових регуляторів тиску (КБРТ);
- 663 станції катодного захисту;

- 209314 квартир, газифікованих природним газом;
- 104 промислових підприємства, газифікованих природним газом;
- 5738 комунально-побутових об'єктів, газифікованих природним газом.

Для забезпечення надійного та безаварійного газопостачання споживачів газу області на території ліцензійної діяльності ПрАТ «Тернопіль газ» розташовано 54 газорозподільні станції.

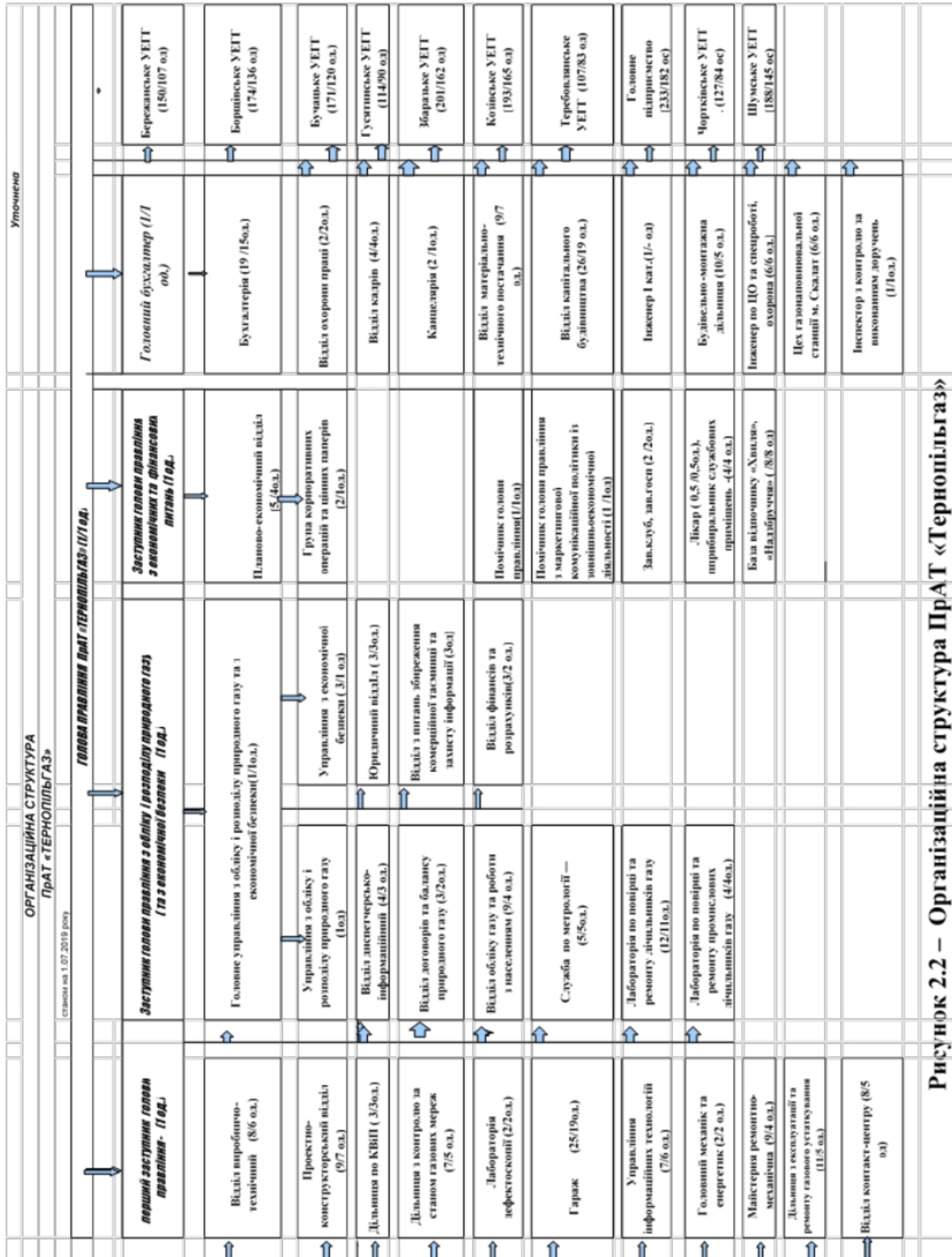
Організаційну структуру ПрАТ «Тернопільгаз» представлено на наступному рис. 2.2.

На ПрАТ «Тернопільгаз», згідно діючої організаційної структури, керівниками вищої ланки управління є – Голова правління, перший заступник – головний інженер, заступник голови правління з обліку і розподілу природного газу і заступник голови правління з економічних та фінансових питань. Вище керівництво визначає мету і довгострокову стратегію товариства; формує організаційну структуру; розподіляє стратегічні ресурси; управляє прибутком.

До обов'язків керівників середньої ланки входить розробка планів щодо здійснення загальних завдань, поставлених керівниками вищого рівня управління, і координація роботи керівників нижчої ланки. До складу середньої ланки входять керівники відділів, служб та інших підрозділів (начальник управління з експлуатації газового господарства, начальник управління, начальник відділу, начальник цеху, начальник дільниці). Характер роботи керівника середньої ланки визначається змістом роботи підрозділу, який він очолює. У ній переважає розв'язання тактичних завдань, значна увага приділяється взаємодії керівників середньої та нижчої ланок.

Керівник середньої ланки проводить у життя політику вищого керівництва, виконує його накази, розпорядження; представляє інтереси очолюваного колективу перед вищими керівниками, вносить пропозиції щодо поліпшення її діяльності, а також організації в цілому, поліпшення умов праці колективу; спрямовує, координує і контролює діяльність керівників нижчої ланки.

На нижчому рівні управлінської ієрархії зосереджені керівники нижчої ланки, або менеджери-контролери. Вони відповідають за виконання виробничих завдань,

за безпосереднє використання виділених ресурсів, контролюють роботу виконавців і втілюють у життя плани, розроблені на більш високих рівнях управління. Цей рівень об'єднує такі посади: цеховий майстер, майстер дільниці, керівник групи і завідувачі підрозділів конторського типу, інспектор. Робота їхня пов'язана з розв'язанням переважно оперативних, тактичних завдань і характеризується різноманітністю виконуваних дій, частими переходами від одного завдання до іншого, постійним спілкуванням із безпосередніми виробниками (працівниками).

Конкуренція не властива галузі по газопостачанню споживачів газом. Продукція підприємства є особлива, це не є виробництво, а виконання робіт і надання послуг замовникам, великий вплив сезонності в роботі, обсяги робіт і послуг ростуть в I та IV кварталі, а влітку доходів майже немає, тому що обсяги споживання газу у літній період у кілька разів менші, ніж у зимовий, це приводить до важкого фінансового стану.

На кожне підприємство, як на відкриту систему, впливають зовнішні та внутрішні фактори.

Найбільш впливовими факторами зовнішнього середовища для ПрАТ «Тернопільгаз» є обсяги споживання газу, споживачі, рівень доходів споживачів, постачальники, фінансова, кредитна і податкова політика держави, фінансовий стан підприємств-партнерів (рис. 2.3).

А серед факторів внутрішнього середовища фірми, тобто факторів мікросередовища, які суттєво впливають на стійкість даного підприємства, можна виділити такі: рівень затрат, який є досить високим, матеріально-технічний рівень виробництва і інформаційно-технічний рівень, який бажає бути кращим, політика ціноутворення, інноваційно-інвестиційна політика. Політика ціноутворення на даному підприємстві залежить не тільки від самого підприємства, а є прийнятою і розробленою Національною комісією регулювання електроенергетики та комунальних послуг України.

Рисунок 2.3 – Фактори впливу на ПрАТ «Тернопільгаз».

У відповідності до Закону України «Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, теплопостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення» і у зв'язку із ростом витрат на провадження діяльності з розподілу природного газу, що спричинені високим рівнем інфляції, з врахуванням вимог Постанови НКРЕКП від 30.06.2017 № 866 «Про затвердження Порядку проведення відкритого обговорення проектів рішень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»[100]ПрАТ «Тернопільгаз», оголосив про початок відкритого обговорення проекту тарифу на розподіл природного газу ПрАТ «Тернопільгаз» на 2019 рік. Метою розгляду пропозицій по проекту тарифу на розподіл природного газу визначається перегляд витрат на матеріали та послуги в зв'язку з інфляційними процесами, а також виконання зобов'язань Товариства по Договору на експлуатацію газорозподільних систем або їх складових укладеного між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України та ПрАТ «Тернопільгаз» від 24 травня 2017 року № 240517/27-Тн-ГРМ в частині включення до тарифу плати за експлуатацію державного майна, що знаходиться на балансі Товариства згідно постанови КМУ від 21.02.2017 №95. Інформація розміщена на офіційному сайті компанії за посиланням: <http://tgaz.te.ua/> в розділі «Тарифи».

Організаційна культура визначається довірою між персоналом, співробітництвом, новаторством та співставністю інтересів організації і працівників, зокрема, підвищення конкурентоспроможності продукції (товарів, робіт, послуг), залучення нових клієнтів-замовників. Імідж підприємства знаходиться на високому рівні.

Характерною рисою ПрАТ «Тернопільгаз» є:

- високий професіоналізм його кадрів на всіх рівнях управління і виробництва;
- командний підхід до вирішення управлінських і виробничих завдань;

- цілеспрямований пошук у наданні послуг з мінімальними витратами з метою підвищення якості та надійності в роботі;
- спрямованість на співпрацю з провідними українськими та закордонними компаніями;
- на підприємстві розробляється комплексна система управління якістю продукції ISO-9001, яка вступить в дію у 2020 році.

Значну увагу підприємство приділяє навчанню кадрів, його професійному росту і механізації найвагоміших виробничих процесів.

Кадровому потенціалу ПрАТ «Тернопільгаз» належить провідна роль у розв'язанні науково-технічних, організаційних та економічних завдань щодо досягнення накреслених результатів господарювання. Ступінь забезпечення підприємства робочою силою та раціональне її використання значною мірою визначають організаційно-технічний рівень виробництва, характеризують ступінь використання техніки і технології, предметів праці, створюють умови для високої конкурентоспроможності та фінансової стабільності. Вихідним моментом для оцінювання і прийняття рішень у галузі кадрового потенціалу є аналізування забезпеченості підприємства трудовими ресурсами й ефективності їх використання. Трудові ресурси підприємства – кількість робітників, зайнятих на підприємстві, та тих, хто входить до його складу за основною та допоміжною діяльністю. Важливим показником кадрового потенціалу підприємства є стабільність трудового колективу, яка характеризується показниками руху кадрів на підприємстві. Тому проаналізуємо зміни складу у ПрАТ «Тернопільгаз» за 3 роки: з 2016 по 2018 рр., результати занесемо у табл. 2.1.

Проводячи аналізування даних табл. 2.1 слід відзначити, що в загальному чисельний склад ПрАТ «Тернопільгаз» за останні роки має тенденцію до зменшення. Це пов'язано з низькою заробітною платою працівників газорозподільних підприємств, яка на третину менша від офіційної середньої зарплати в Україні та вдвічі нижча від середніх зарплат в енергетиці – через це галузь щорічно втрачає біля 10% кваліфікованого персоналу.

Таблиця 2.1 – Аналізування руху кадрів у ПрАТ «Тернопільгаз»
за 2016-2018 рр.

Показники	2016 р.	2017 р.	Відхилення 2017 р. до 2016 р.		2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2017 р.	
			Абсолютне (+;-)	Відносне (%)		Абсолютне (+;-)	Відносне (%)
Середня облікова чисельність	1305	1254	-51	-3,9	1223	-31	-2,5
Фонд оплати праці усіх працівників, тис.	18024,3	8522,2	-9502,1	-52,7	9772,3	1250,1	14,7
Кількість відпрацьованого	209556	188087	-21469	-10,2	179982	-8105	-4,3
Фонд оплати праці штатних працівників,	17945,6	8380,9	-9564,7	-53,2	9568,2	1187,3	14,2

2.2. Аналізування фінансово-господарської діяльності товариства

Майно підприємства складається з основних фондів, оборотних коштів, а також інших цінностей, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства. Джерелом формування майна підприємства є грошові та матеріальні внески засновників, доходи, одержані від реалізації товарів продукції (товарів, робіт, послуг), а також від інших видів господарської діяльності, доходи від цінних паперів, кредити банків та інших кредиторів, придбання майна іншого підприємства, організації, благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств та громадян. Прибуток, що залишається після сплати податків та інших обов'язкових платежів направляється на виробничі потреби, соціальний розвиток підприємства, засновникам так у власність трудовому колективу.

Підприємство забезпечує збереження майна і несе відповідальність перед засновником за цілісність і збереження майна, яким користується. Джерелом формування майна є прибутки, кредити банків, капітальні вкладення інші джерела, які не заборонені законом. Підприємство сплачує всі види платежів у

бюджет згідно діючого законодавства. Самостійно визначає фонд заробітної плати без обмежень його зростання з боку державних органів, самостійно встановлює форми, системи і розміри зарплати.

Усі показники бухгалтерського балансу та звітності взаємозв'язані один з одним, їх цінність для своєчасної та якісної оцінки фінансового стану підприємства залежить від їхньої вірогідності та дати складання звіту. У цілому бухгалтерський баланс (див. додатки А,Б,В) складається з активу та пасиву і свідчить про те, як на певний час розподілено активи та пасиви і як саме здійснюється фінансування активів за допомогою власного та залученого капіталу.

Аналізування активів підприємства дозволяє надати загальну оцінку зміні всього його майна. Оцінка сукупних активів, в свою чергу, дозволяє зробити висновок про те, в які активи вкладені знову залучені фінансові ресурси або які активи зменшились за рахунок зменшення фінансових ресурсів, чи навпаки. Дослідження динаміки валюти балансу проводиться на основі складання аналітичного балансу, шляхом порівняння даних загальної вартості майна підприємства на початок і кінець звітного періоду або ряду періодів, в нашу випадку це буде два періоди 2017 до 2016 рр. і 2018 до 2017 рр., розрахунок наведемо у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Аналізування динаміки структурних змін валюти балансу ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр.

Актив	Код рядка	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення 2017 р. до 2016 р. (+;-)	Питома вага (%)	Абсолютне відхилення 2018 р. до 2017 р. (+;-)	Питома вага (%)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
І. Необоротні активи								
Нематеріальні активи:	1000	368	217	240	-151	Продовження табл. 2.2		0,1
- первісна	1001	629	651	739	22	0,3	88	0,4

вартість								
- накопичена амортизація	1002	261	434	499	173	0,2	65	0,3
Незавершені капітальні інвестиції	1005	-	373	446	-	0,2	73	0,2
Основні засоби:	1010	18658 9	188074	190031	1485	99,1	1957	98,4
- первісна вартість	1011	31890 1	335860	355691	16959	177,0	19831	184,1
- знос	1012	13231 2	147786	165660	15474	77,9	17874	85,7
Довгострокові фінансові інвестиції: - які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	-	-	1707	-	-	-	-
- інші фінансові інвестиції	1035	860	860	768	0	0,5	-92	0,4
Інші необоротні активи	1090	155	249	-	994	0,1	-	-
Усього за розділом I	1095	18797 2	189773	193192	1801	100	3419	100
II. Оборотні активи								
Запаси	1100	12302	12820	17310	518	6,9	4490	15,4
Виробничі запаси	1101	12115	12675	17120	560	6,8	4445	15,2
Готова продукція	1103		-	8	-	-	-	0,007
Товари	1104	187	145	182	-42	0,1	37	0,2
Дебіторська заборгованість за продукцію, роботи, послуги	1125	12033 5	147063	31330	26728	79,4	-115733	27,8
Дебіторська заборгованість за розрахунками: - за виданими авансами	1130	494	773	-	279	0,4	-	-

Продовження табл. 2.2

- з бюджетом	1135	22	-	39	-	-	-	0,03
- у тому числі, з податку на прибуток	1136	-	-	37	-	-	-	0,03
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	36370	21937	60471	-14433	11,8	38534	53,7
Грошові кошти	1165	1835	2707	3543	872	1,5	836	3,1
Готівка	1166	8	7	18	-1	0,004	11	0,02
Розрахунки в банках	1167	1827	2700	3525	873	1,5	825	3,1
Інші оборотні активи	1190	-	-	160	-	-	-	0,1
Усього за розділом II	1195	171358	185300	112966	13942	100	-72334	100
Баланс	1300	359330	375073	306158	15743	-	-68915	-

Пасив	Код рядка	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилен ня 2017 р. до 2016 р. (+;-)	60 Питома вага (%)	Абсолютне відхилен ня Продовження 2018 р. до 2017 р. (+;-)	Питома вага (%)
I. Власний капітал								
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	73	73	73	0	0,2	0	0,08
Додатковий капітал	1410	19883 2	201902	204891	3070	503,7	2989	214,4
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	(14202 8)	(161889)	(30050 8)	19861	403,9	138619	314,5
Усього за розділом I	1495	56877	40086	(95544)	-16791	100	55458	100
III. Поточні зобов'язання і забезпечення								
Короткові кредити банків	1600	1300	1000	-	-300	0,3	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за:	1610				-	-	-	-
- товари, роботи, послуги	1615	17143 8	216974	219191	45536	64,8	2217	54,6
- розрахунки з бюджетом	1620	3469	1197	5439	-2272	0,4	4242	1,4
- розрахунками зі страхування	1625	3196	2211	-	-985	0,7	-	-
- розрахунками з оплати праці	1630	12870	11850	2553	-1020	3,5	-9297	0,6
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	98681	94521	149103	-4160	28,2	54582	37,1
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	328	328	328	0	0,1	0	0,1
Поточні забезпечення	1660	-	-	10952	-	-	-	2,7
Інші поточні зобов'язання	1690	11171	6906	14136	-4265	2,1	7230	3,5
Усього за розділом III	1695	30245 3	334987	401702	32534	100	66715	100
Баланс	1900	35933 0	375073	306158	15743	-	-68915	-

Провівши аналізування табл. 2.3 за 2016-2018 рр., можна зробити наступний висновок: загальна сума необоротних активів має тенденцію до збільшення. Це збільшення відбулось переважно за рахунок зростання вартості основних засобів: вартість основних засобів стала вищою на 1485 тис.грн. у 2017 році у порівнянні з 2016 роком і, відповідно на 1957 тис.грн. у 2018 році у порівнянні з 2017 роком.

Що стосується структури оборотних коштів, то можна зазначити, що вона покращилась. Виробничі запаси збільшилися за 2018 рік на 4445 тис. грн. Це свідчить про збільшення обороту підприємства і позитивні тенденції у його роботі. У той же час, збільшилась і сума дебіторської заборгованості за товари і послуги у 2017 році у порівнянні з 2016 роком на 26728 тис. грн. Це означає, що підприємство фактично кредитувало своїх партнерів по бізнесу, які вчасно не розраховувались за товари та послуги, що надавалися підприємством. Але з іншого боку, якщо підприємство має надійних партнерів, то слід очікувати надходження коштів у наступних періодах, що значно поліпшить ситуацію, що і сталося у 2018 році і вона значно зменшилася.

При аналізуванні пасивів підприємства слід зазначити, що зобов'язання підприємства збільшилися на 66715 тис. грн. у 2018 році, що у два рази більше ніж у 2017 році. Таким чином, підприємство вчасно не розраховувалося з постачальниками та підрядчиками за виконані роботи та отримані послуги. Також значно збільшилися поточні зобов'язання за розрахунками, у тому числі, розрахунки за одержаними авансами. Збільшення заборгованості підприємства зменшує його ліквідність і фінансову стійкість.

Аналізування балансу свідчить, що ПрАТ «Тернопільгаз» слід покращити показники фінансової стійкості та ліквідності, а саме:

- поліпшити взаємовідносини із постачальниками і споживачами продукції (товарів, робіт, послуг);
- зменшити поточну заборгованість підприємства.

Отже, у табл. 2.2 ми дослідили динаміку валюти балансу та його структуру. Бачимо, що основні тенденції динаміки показників мають зростаючий характер,

що свідчить про збільшення обсягів власної господарської діяльності у ПрАТ «Тернопільгаз», що є позитивним у роботі підприємства.

Аналізуємо рух основних засобів та амортизаційних відрахувань за попередній та поточний роки на основі даних бухгалтерського обліку за звітний період. Звертаємо увагу на основні засоби підприємства, які придбані, реалізовані, ліквідовані або здані в оренду протягом поточного року. Дані наведено у табл. 2.3.

Як бачимо з даної табл. 2.3, за 2016-2018 рр. окремі показники ефективності використання основних засобів ПрАТ «Тернопільгаз» зростали протягом аналізованого періоду, а інші йшли на спад.

Таблиця 2.3 – Аналізування показників ефективності використання основних засобів ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр.

Назва показника	Умовне позначення	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення 2017 р. до 2016 р. (+;-)	Абсолютне відхилення 2018 р. до 2017 р. (+;-)
1.Коефіцієнт придатності основних засобів	Кпр	1,5	1,45	1,6	-0,05	0,15
2.Коефіцієнт зносу основних засобів	Кз	0,67	0,69	0,63	0,02	-0,06
3.Коефіцієнт майна виробничого призначення	Кмвп	0,44	0,41	0,53	-0,03	0,12
4.Фондовіддача	Фв	2,3	0,51	0,61	-1,79	0,1
5.Фондомісткість	Фм	0,44	1,9	1,6	1,46	-0,3

Коефіцієнт придатності основних засобів в загальному майже не змінився в аналізований період, він зріс на 0,15, це означає, що частка основних засобів, які придатні для експлуатації збільшилась. Коефіцієнт зносу основних засобів, в якого рекомендоване значення більше 0,5, відповідав цьому обмеженню і дорівнював за 2018 р. 0,63, що є досить непогано, оскільки підприємство інтенсивно накопичує кошти для оновлення основного капіталу.

Коефіцієнт майна виробничого призначення, який характеризує частку засобів виробництва у вартості майна, – за останній аналізований період зріс, що є негативно для підприємства, оскільки рекомендоване значення менше 0,5. Фондовіддача і фондомісткість – два взаємозалежні показники. Як бачимо за три роки їх значення різко змінювалися, але на останній рік вже стабілізувалися.

Оборотні засоби підприємства складаються із запасів і затрат, грошових коштів, розрахунків та інших активів (II та III розділ активу балансу).

Швидкість обороту оборотних засобів підприємства є однією з якісних характеристик фінансової політики підприємства. Чим більша швидкість обороту, тим ефективніше працює підприємство.

Для визначення тенденції обіговості оборотних засобів розраховується коефіцієнт оборотності:

$$K_o = \frac{\text{Валовий дохід} - \text{ПДВ} - \text{акцизний збір} - \text{інші відрахування з доходу}}{\text{Середньорічна вартість оборотних засобів}}; \quad (2.1)$$

$$K_{2016} = \frac{331745}{171358} = 1,93;$$

$$K_{2017} = \frac{323007}{185300} = 1,74;$$

$$K_{2018} = \frac{279756}{112966} = 2,47.$$

Зменшення даного коефіцієнта свідчить про уповільнення обороту оборотних засобів, це може буде зв'язано з невеликими оборотами реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у 2016 та 2017 роках.

Показником ефективності використання оборотних засобів є також час обороту:

$$\text{Ч}_o = \frac{\text{Кількість календарних днів звітного періоду (Т)}}{\text{К}_o} ; \quad (2.2)$$

де Т – 360 днів.

$$\text{Ч}_{O\ 2016} = \frac{360}{1,93} = 186;$$

$$\text{Ч}_{O\ 2017} = \frac{360}{1,74} = 206;$$

$$\text{Ч}_{O\ 2018} = \frac{360}{2,47} = 131.$$

Час обороту вказує на кількість днів, що були необхідні підприємству для поповнення його оборотних засобів, як бачимо у перший аналізований рік підприємству знадобилося 186 днів, а потім через негативну тенденцію на ринку газорозподільних послуг, час обороту збільшився у 2017 році до 206 днів та знизився до 131 дня у 2018 році.

Для визначення ефективності використання активів визначають оборотність запасів та тривалість одного обороту запасів.

Коефіцієнт оборотності запасів:

$$\text{К}_{o3} = \frac{\text{С обівартість реалізованої продукції}}{\text{С ередньорічна вартість оборотних запасів}} ; \quad (2.3)$$

$$\text{К}_{O3\ 2016} = \frac{344798}{12115} = 28,4;$$

$$\text{К}_{O3\ 2017} = \frac{314309}{12675} = 24,8;$$

$$\text{К}_{O3\ 2018} = \frac{359168}{17120} = 20,9;$$

Зменшення даного коефіцієнта показує скільки разів в середньому поповнювалися запаси підприємства протягом звітного періоду, як бачимо з кожним роком поповнення проводиться все рідше.

Середня тривалість одного обороту запасів:

$$\text{Ч}_{\text{оз}} = \frac{\text{Кількість календарних днів звітної періоду (Т)}}{\text{К}_{\text{оз}}} \quad (2.4)$$

$$\text{Ч}_{\text{оз 2016}} = \frac{360}{28,4} = 12,67;$$

$$\text{Ч}_{\text{оз 2017}} = \frac{360}{24,8} = 14,51;$$

$$\text{Ч}_{\text{оз 2018}} = \frac{360}{20,9} = 17,22.$$

Як бачимо, відбувається збільшення запасів і витрат. Це могло статися за рахунок необґрунтованого відволікання активів із виробничого обороту, що призводить до збільшення кредиторської заборгованості і погіршення фінансового стану підприємства.

Аналізування витрат виробництва продукції (товарів, робіт, послуг) по елементах свідчить про зміну їх величини у звітному періоді порівняно з базовим періодом, а також за рахунок зростання (чи спаду) якого елемента змінюється собівартість виробленої продукції (товарів, робіт, послуг) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Аналізування витрат на виробництво продукції (товарів, робіт, послуг) ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр.

Назва показника	Роки			Абсолютне відхилення 2017 р. до 2016 р. (+;-)	Абсолютне відхилення 2018 р. до 2017 р. (+;-)	Відносне відхилення 2017 р. до 2016 р. (%)	Відносне відхилення 2018 р. до 2017 р. (%)
	2016	2017	2018				
Чистий дохід від реалізації	33174 5	32300 7	27975 6	-8738	-43251	-2,6	-13,4

продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.							
Матеріальні витрати, тис. грн.	24776 0	16711 5	20303 4	-80645	35919	-32,5	21,5
Витрати на оплату праці, тис. грн.	82524	85650	11148 5	3126	25835	3,8	30,2
Відрахування на соціальні заходи, тис. грн.	17990	17680	24244	-310	6564	-1,7	37,1
Амортизація, тис. грн.	10088	15647	18347	5559	2700	Продовження табл. 2.4	
Інші операційні витрати, тис. грн.	15199	56679	70128	41480	13449	272,5	23,7
Разом витрат, тис. грн.	37356 1	34277 1	42723 8	-30790	84467		24,64
Витрати на 1 грн. продукції, грн.	0,95	0,79	0,94	-0,16	0,15	16,84	18,98

Провівши аналізування витрат за 2016-2018 рр., можна зробити наступний висновок, що вони у 2018 р. збільшились у порівнянні до 2017 р. через проблеми в економіці країни, підвищення цін на матеріали, паливо.

Найбільш питому вагу у структурі витрат на виробництво продукції (товарів, робіт, послуг) ПрАТ «Тернопільгаз» за 2018 р. становили матеріальні затрати, а також витрати на оплату праці разом з врахуванням ЄСВ, як і в попередніх 2016-2017 рр.

Також, доцільно проаналізувати зміну питомої ваги витрат ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Аналізування питомої ваги елементів операційних витрат ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр.

Найменування показника	Роки			Питома вага, %			Абсолютне відхилення 2017 р. до 2016 р. (+;-)	Абсолютне відхилення 2018 р. до 2017 р. (+;-)
	2016	2017	2018	2016	2017	2018		
Матеріальні затрати, тис. грн.	247760	167115	203034	66,3	48,8	47,5	-80645	35919
Витрати на оплату праці, тис грн.	82524	85650	111485	22,1	25,0	26,1	3126	25835
Відрахування на соціальні заходи, тис грн.	17990	17680	24244	4,8	5,2	5,7	-310	6564
Амортизація, тис грн.	10088	15647	18347	2,7	4,6	4,3	5559	2700
Інші операційні витрати, тис. грн.	15199	56679	70128	4,1	16,5	16,4	41480	13449
Разом, тис. грн.	373561	342771	427238	100	100	100	-30790	84467

Як бачимо, у ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр., матеріальні затрати мають найбільшу частку, яка становить, за останній аналізований рік – 47,5%, потім витрати на оплату праці і інші операційні витрати, відрахування на соціальні заходи становлять – 5,7%. Поясненням цьому є експлуатація застарілих мереж, яка супроводжується високими виробничо-технологічними витратами та нормованими втратами газу в газорозподільних системах (далі – ВТВ). Для забезпечення надійного та безпечного функціонування газорозподільних систем

відповідно до європейських стандартів необхідна повна модернізація газових мереж і обладнання, встановленого на них, що потребує залучення великих обсягів інвестицій.

Прибуток – це кінцевий результат діяльності підприємства, який характеризує абсолютну ефективність його роботи. Сума прибутку, яку отримує підприємство, обумовлена обсягом реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), її якістю та конкурентоспроможністю на внутрішньому та зовнішньому ринках діяльності, асортиментом, рівнем витрат.

Результати аналізування доходу та прибутку підприємства відобразимо у табл.2.6.

Таблиця 2.6 – Аналізування доходу та прибутку
ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр.

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення 2017 р. до 2016 р. (+;-)	Відносне відхилення 2017 р. до 2016 р. (%)	Абсолютне відхилення 2018 р. до 2017 р. (+;-)	Відносне відхилення 2018 р. до 2017 р. (%)
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	331745	323007	279756	-8738	-2,6	-43251	-13,4
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	(344798)	(314309)	(359168)	30489	8,84	44859	14,3
Валовий	(13053)	8698	(79412)	-4355	-33,4	70714	813,0

прибуток (збиток), тис. грн.							
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	(45133)	(19861)	(138619)	-25272	-56,0	118758	598,0

Отож, за три роки дослідження (2016-2018 рр.) у ПрАТ «Тернопільгаз» доходи підприємства зменшуються. Чистий дохід спочатку знизився на 8738 тис. грн., а вже на наступний період він знизився на 43251 тис. грн. (різниця стала майже у 5 разів більшою порівняно з попереднім періодом). Усе це пов'язано зі зменшенням реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а власне зі зменшенням споживання природного газу споживачами. А собівартість продукції, навпаки, зростає за рахунок збільшення ВТВ і доходи підприємства не покривають його витрат, що призвело на збитковості ПрАТ «Тернопільгаз», адже левову частку доходу підприємства займає тарифна виручка, отримана за надання послуг з розподілу газу, яка є основним джерелом фінансування витрат, пов'язаних з обслуговуванням, експлуатацією, та забезпеченням стабільної роботи газорозподільної системи і залежить від обсягів розподіленого газу та самого тарифу (ціни) на розподіл природного газу.

2.3 Визначення основних механізмів державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» у сфері надання комунальних послуг

Умови функціонування структурних підрозділів підприємств комунального господарства, до якого відноситься і ПрАТ «Тернопільгаз», можна розділити на загальні і специфічні. Загальними є такі умови, коли послуги виробляються і послідовно реалізуються в межах однієї території (регіону): досліджуване підприємство забезпечує розподіл природного газу та обслуговування газових мереж на території Тернопільської області.

Специфічними умовами функціонування підрозділів комунальних підприємств, впровадження заходів, що підвищують якість обслуговування, є:

невелика кількість працівників структурних підрозділів і великий відсоток в ньому чергового обслуговуючого персоналу; зіткнення з широким кругом населення, промислових підприємств, установ і організацій; виконання послуг в неробочий час – обслуговування певного контингенту за місцем проживання замовників, споживачів; залежність потреби в робочій силі від зростання обсягу робіт, кількості обслуговуваних об'єктів, основних фондів і лише в окремих випадках – від рівня автоматизації і механізації виробничих процесів обслуговування. Виконана класифікація стає виключно актуальною в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи.

Сутність державно-приватного партнерства (ДПП) зводиться до передачі державним партнером (на місцевому рівні – органом місцевого самоврядування) приватному партнеру тих чи інших функцій із управління комунальними майновими об'єктами у певній сфері забезпечення життєдіяльності територіальної громади на чітко встановлених умовах на основі ефективного розподілу ресурсів, вигод, відповідальності та ризиків. Залучення приватного партнера ПрАТ «Тернопільгаз» до управління об'єктами комунального майнового комплексу сприяє використанню ринково-економічних механізмів. При цьому варто відмітити такі конкурентні переваги: нижча ціна одиниці продукції (послуги) при забезпеченні її якості; підприємницькі навички економічно обґрунтовувати співвідношення «ціна-якість»; вміння просувати свій продукт на ринку та проводити політику партнерських відносин зі споживачем; вдосконалена ефективність господарювання на основі гнучкого реагування на коливання попиту; доступ до нових технологій і досвідчений менеджмент, доступ до чого в рамках державної монополії сфери громадських послуг був обмежений; і, нарешті, можливості руху капіталу та доступу до кредитних ресурсів.

Незважаючи на переваги державно-приватного партнерства при управлінні об'єктами комунального майнового комплексу територіальної громади, варто зауважити й про такі аспекти: необхідність запобігання діяльності соціально невідповідального приватного партнера; потреба в інституційних змінах комунального сектору економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності.

Для приватного партнера врешті-решт важливий тільки прибуток, тоді як державний партнер (орган місцевого самоврядування) виконує якусь зі своїх прямих соціальних функцій і має перейматись передусім тим, щоб споживач був своєчасно та на достатньому рівні забезпечений послугами належної якості.

Що ж до економічних проблем діяльності комунальної сфери та її складових, то для їх конкретизації доцільно використовувати систему показників, які характеризують ефективність функціонування матеріально-технічної бази майна (табл. 2.7).

Результати аналізування свідчать про недостатню ефективність використання основних фондів підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування. Так, протягом 2016-2018 рр. показники фондоддачі підприємств пріоритетних галузей комунальної сфери в основному знижувалися, що пов'язане з високим рівнем зносу основних виробничих фондів, про що свідчить високий рівень показника коефіцієнта зносу, особливо по підприємствах теплопостачання і водопровідно-каналізаційного господарства.

Таблиця 2.7 – Оцінювання ефективності використання майна підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування, для забезпечення діяльності промислових підприємств (середньозважені показники по Україні) за 2016-2018 рр. (складено автором)

Показники	Роки дослідження	Фондовіддача	Фондомісткість	Фондоозброєність	Коефіцієнт зносу	Коефіцієнт рузки коштів у обороті
Підприємства транспорту	2016 р.	0,049	9,34	222,68	0,520	0,18
	1017 р.	0,063	7,75	462,05	0,256	0,11
	2018 р.	0,14	3,43	294,03	0,399	0,12
Підприємства електропостачання	2016 р.	0,44	1,12	15,11	0,345	0,31
	1017 р.	0,41	1,18	22,35	0,353	0,39
	2018 р.	1,33	0,36	20,64	0,372	0,13

Підприємства водопровідно- каналізаційного господарства	2016 р.	1,42	0,34	17,14	0,582	0,60
	1017 р.	0,87	0,56	34,05	0,513	0,36
	2018 р.	0,42	1,14	86,23	0,565	0,24
Підприємства теплопостачання	2016 р.	1,03	0,47	6,32	0,435	0,99
	1017 р.	0,58	0,84	13,14	0,329	0,87
	2018 р.	0,79	0,61	16,97	0,313	0,53
Інші комунальні підприємства	2016 р.	0,007	50,06	651,36	0,264	0,27
	1017 р.	0,014	45,42	557,40	0,277	0,15
	2018 р.	0,014	33,43	570,92	0,289	0,15

У зв'язку з цим очевидна необхідність залучення додаткових джерел фінансування для модернізації та оновлення основних фондів підприємств сфери для запобігання аварійних ситуацій у мережах водо-, тепло-, газо- та електропостачання.

Технічні проблеми існують сьогодні в багатьох галузях економіки України і зумовлені значною зношеністю основних фондів, технічно і морально застарілим обладнанням, матеріаломісткими, енергомісткими, трудомісткими технологіями та низьким рівнем автоматизації процесів. Більшості комунальних підприємств у тому числі і ПрАТ «Тернопільгаз» необхідні нові технології і нове високотехнологічне обладнання, які могли б стати основою для підвищення якості послуг, які вони надають, підвищити рентабельність і прибутковість таких підприємств.

Але впровадження новітніх технологій і технічних засобів вимагає значних інвестицій, а джерела інвестування даних заходів є досить обмеженими, оскільки інвестиційний капітал спрямовується в основному в ті галузі і сфери господарства, де його прогнозована прибутковість буде найвищою і термін окупності якомога меншим, а комунальні підприємства зі своїми застарілими основними фондами і низькою рентабельністю не задовольняють ці вимоги.

Довгострокове перебування великих обсягів знеціненого та збиткового обладнання та устаткування на балансі ПрАТ «Тернопільгаз», а також низький

рівень використання основного капіталу призводять не тільки до зростання витрат з обслуговування і підтримування в робочому стані техніки, яка не використовується у повному обсязі (персонал, інженерна інфраструктура, витрати на ремонт, енергетичні і матеріальні витрати), але й створює перепони для процесу надання послуг відповідної якості, перешкоджає економії витрат.

Проблема якості послуг, які надаються, тісно пов'язана з проблемою продуктивності й ефективності їх надання, оскільки до основних критеріїв підвищення ефективності будь-якого процесу виробництва чи надання послуг відносять посилення та нарощення технологічних та інноваційних переваг.

Збитковість ПрАТ «Тернопільгаз» як і більшості підприємств комунального комплексу зумовлена не лише постійним збільшенням собівартості, що пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою та значними технологічними втратами, але й зростанням на балансі підприємств дебіторської заборгованості за рахунок значної кількості неплатників за наданні комунальні послуги, що в свою чергу означає вилучення з обігу підприємства значної кількості оборотних коштів.

Специфіка господарської діяльності підприємств комунального сервісно-виробничого обслуговування впливає і на особливості структури їх фінансів. У більшості підприємств процеси виробництва і реалізації продукції та надання послуг збігаються за часом, і тому у складі оборотних коштів немає незавершеного виробництва і готової продукції, що значно скорочує тривалість оборотності оборотних коштів. Саме тому видається необхідним усі обставини враховувати у процесі оцінки ефективності діяльності комунальних підприємств.

Можемо стверджувати, що роль комунального сервісно-виробничого обслуговування в діяльності промислових підприємств та суспільному житті міст України відіграє знану роль. Так, якщо станом на 01.01.2019 р. в управлінні територіальної громади м. Тернополі знаходилося 21 комунальне підприємство. Їх можна класифікувати як за напрямками діяльності, так і за принципом фінансування. За принципами фінансування – це підприємства, що фінансуються

в основному за рахунок коштів міського бюджету, і госпрозрахункові, що працюють на самоокупності.

Галузева структура підприємств комунальної сфери м. Тернополя на 1 січня 2019 р. подана на рис. 2.4.

При цьому необхідно відзначити, що підприємства комунального господарства знаходяться в безпосередньому управлінні територіальної громади і забезпечують задоволення базових потреб у газопостачанні, водопостачанні, теплопостачанні, електропостачанні міста.

Саме тому доцільно провести оцінку стану їх діяльності для прийняття подальших рішень, визначення напрямів досягнення мети забезпечення

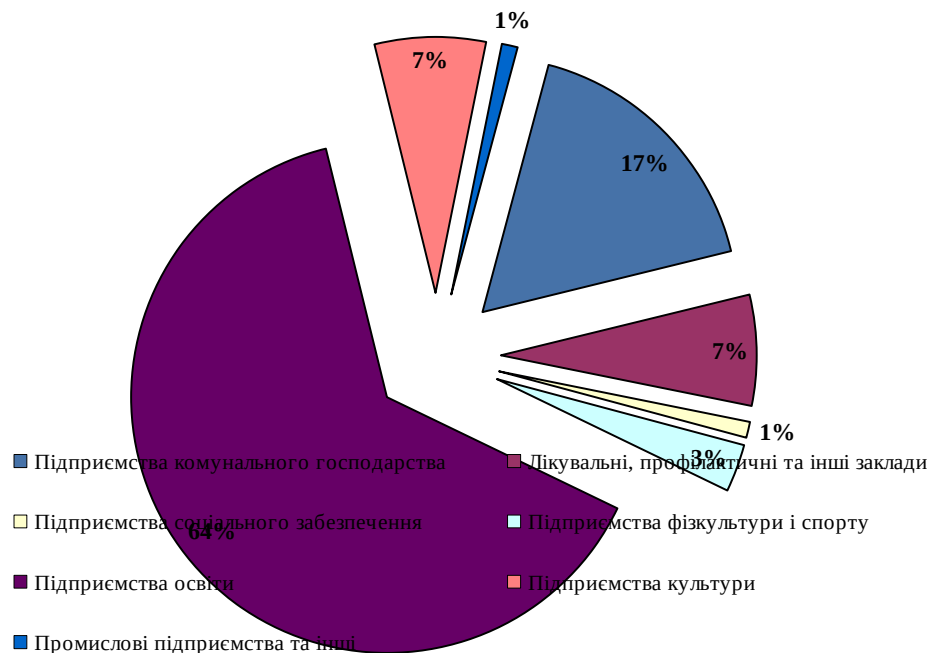

Рисунок 2.4 – Галузева структура підприємств комунальної сфери м. Тернополя на 01.01.2019 р., %

промислових підприємств і населення у вказаних послугах для задоволення базових потреб.

Галузева структура сервісно-виробничих послуг підприємств комунального господарства подана на рис. 2.5.

Якщо говорити про структуру споживання комунальних послуг як в Україні так в м. Тернопіль то вона є досить розгалуженою. З табл. 2.8 можна побачити, що загалом по Україні частка промислового сектору в споживанні комунальних сервісно-виробничих послуг є достатньо різноманітною. Так зокрема, споживання газу становить в середньому 22%, теплової енергії 23%, а споживання води в межах 0,3% від загальної кількості наданих послуг комунальними сервісно-виробничими підприємствами. Проте, обсяги споживання комунальних послуг за 2016-2018 роки зменшилися.

Рисунок 2.5 – Галузева структура сервісних послуг підприємств комунального господарства м. Тернопіль на 01.01. 2019 р., %

Таблиця 2.8 – Окремі показники роботи підприємств комунального сервісного обслуговування України та доля промислового сектору в структурі споживання комунальних послуг за 2016-2018 рр.

Види послуг	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення 2018 р. до 2017 р. (+;-)
Відпущено природного газу, млрд. м ³	44,14	41,56	34,65	-6,91
у тому числі				
Спожито підприємствами промисловості та ін. господарюючими суб'єктами на виробничі та	9,83	9,16	7,68	-1,48

комунально-побутові потреби				
Відсотків до підсумку, %	22,27	22,04	22,16	0,12
Спожито населенням	17,43	17,20	14,50	-2,7
Відпущено теплової енергії, млн. Гкал	96,0	89,1	67,4	-21,7
Спожито підприємствами промисловості та ін. господарюючими суб'єктами на виробничі та комунально-побутові потреби	21,9	20,6	15,4	-5,2
Відсотків до підсумку, %	22,81	23,12	22,85	-0,27
Спожито населенням	55,0	51,9	39,5	-12,4
Втрати теплової енергії, млн. Гкал	13,8	13,2	9,9	-3,3
Подано води у мережу, млрд.м ³	4,0	Продовження табл. 2.8		
Очищено води на очисних спорудах, млрд. м ³	2,2	2,1	1,6	-0,5
Відпущено води, млрд. м ³	2,8	2,7	1,9	-0,8
у тому числі				
Спожито підприємствами промисловості та ін. господарюючими суб'єктами на виробничі та комунально-побутові потреби	0,3	0,3	0,3	0
Відсотків до підсумку, %	1,07	1,11	1,58	0,47
Спожито населенням	1,4	1,4	1,1	-0,3
Витік та невраховані витрати води, млрд. м ³	1,2	1,1	0,8	-0,3

Що стосується Тернопільської області, то вона використовує 0,7% енергоресурсів у загальному обсязі використання по Україні і по споживанню паливно-енергетичних ресурсів посідає 17 місце серед областей України.

Інформацію про споживання природного газу різними категоріями споживачів за регульованим тарифом та НАК «Нафтогаз України» за 2016-2018 рр. наведено на рис. 2.6.

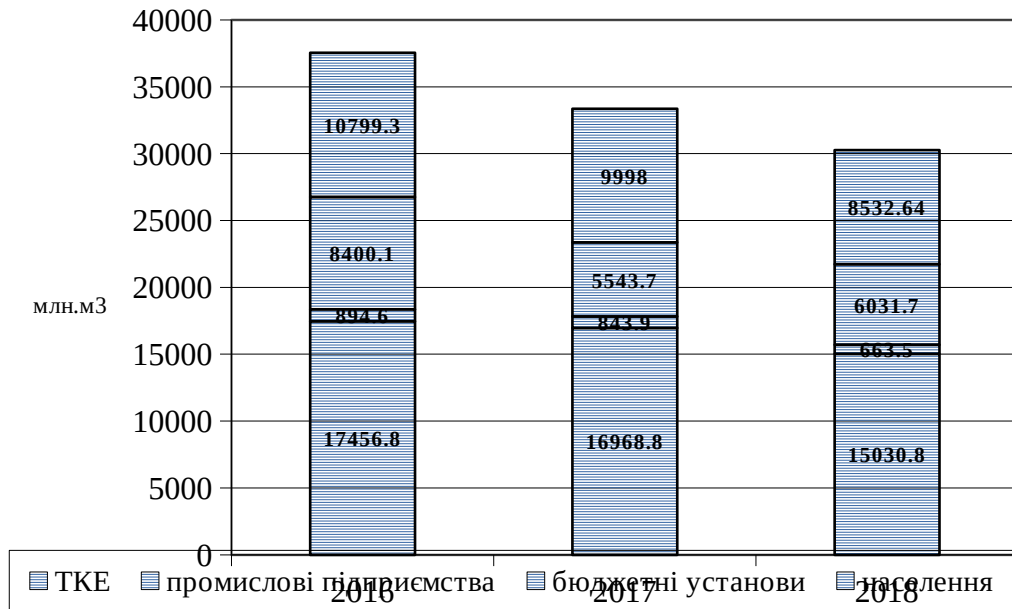

Рисунок 2.6 – Обсяги споживання природного газу промисловими споживачами, населенням, бюджетними установами, яким газ реалізовано за регульованим тарифом у 2016-2018 рр.

Що ж стосується м. Тернополя, то підприємства промисловості починаючи з 2015 року та населення зменшують споживання природного газу (табл. 2.9) і на сьогодні його частка становить 18,3% (рис. 2.7).

Таблиця 2.9 – Динаміка споживання природного газу у м. Тернопіль основними споживачами за 2015-2018 рр.

Споживач	Звітний рік, відхилення					
	2015	2016	2017	Абс. відх 2017 до 2016 (+,-)	2018	Абс. відх 2018 до 2017 (+,-)
Промисловість	425310	417776,1	413503	-4273,1	242128	-171375
Бюджетний сектор	58471,2	60311,4	61284,2	972,8	58587,6	-2696,6
Населення	1132184	1039422	1028565	-10857	1015244	-13321

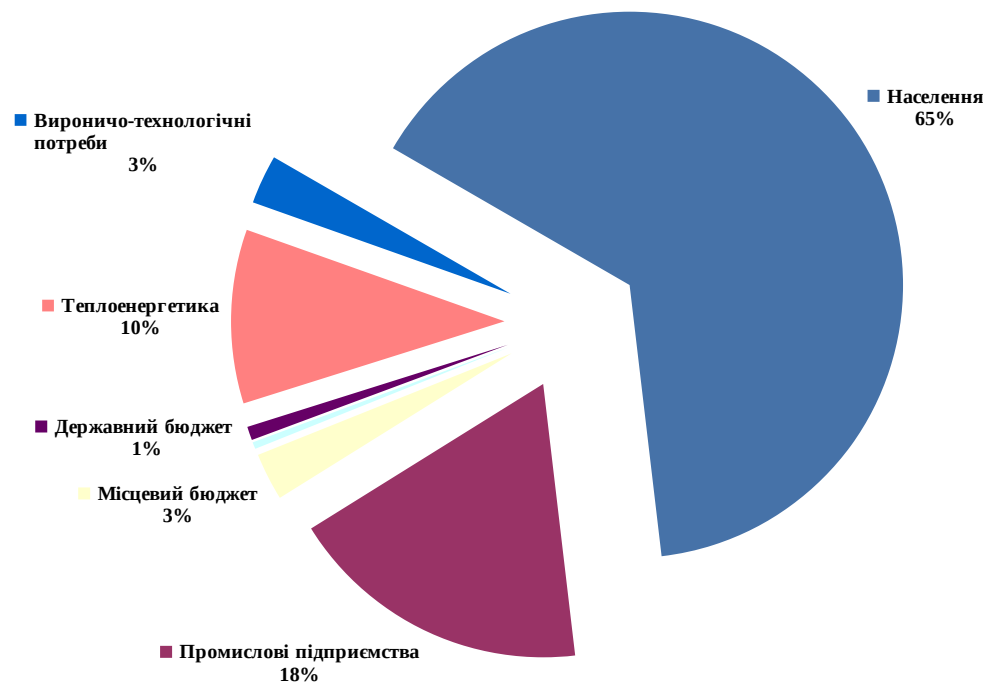

Рисунок 2.7 – Структура споживання природного газу
Тернопільської області за 2018 р.

За період 2013-2018 рр. було розроблено та реалізовано дві обласних програми енергоефективності та енергозбереження. Проте, за період дії програм, фінансування з обласного та місцевих бюджетів не проводилось. За рахунок реалізованих енергоефективних заходів за звітний період зекономлено понад 15,9 млн. куб. метрів природного газу та 34,2 млн. кВт. год. електричної енергії на суму понад 165,0 млн. грн. За вказаний період у бюджетній сфері області переведено на використання альтернативних видів палива котельні 264 установ і організацій та переведено на електричне опалення 164 установи та організації.

Станом на 11.12.2018 р. підприємствами комунальної теплоенергетики області спожито 62,4 млн. куб. метрів природного газу на суму 120,2 млн. грн., оплачено 186,8 млн. грн. (у тому числі, 108,1 млн. грн. – субвенція).

Починаючи з 2012 р. рівень оплати за спожитий природний газ теплопостачальними підприємствами області почав різко скорочуватись (за винятком 95,3% у 2016 р.) та становив 62,0% у 2017 р. Проте, за рахунок освоєння субвенції на погашення заборгованості з різниці в тарифах на послуги з

теплопостачання у 2018 р., даний показник зріс на 100% і становив 162,9% (станом на 01.12.2018).

За рахунок впровадження заходів із енергозбереження теплопостачальними підприємствами області зменшено споживання природного газу (рис. 2.8). У 2018 році спожито на 35,3 млн. куб. метрів природного газу менше, ніж у 2011 році.

Зокрема, за 30 днів листопада місяця 2018 р. підприємствами комунальної теплоенергетики області спожито 9 666,24 тис. куб. метрів природного газу (доведений обсяг – 6 439,3 тис. куб. метрів) – 150,1 % від доведеного.

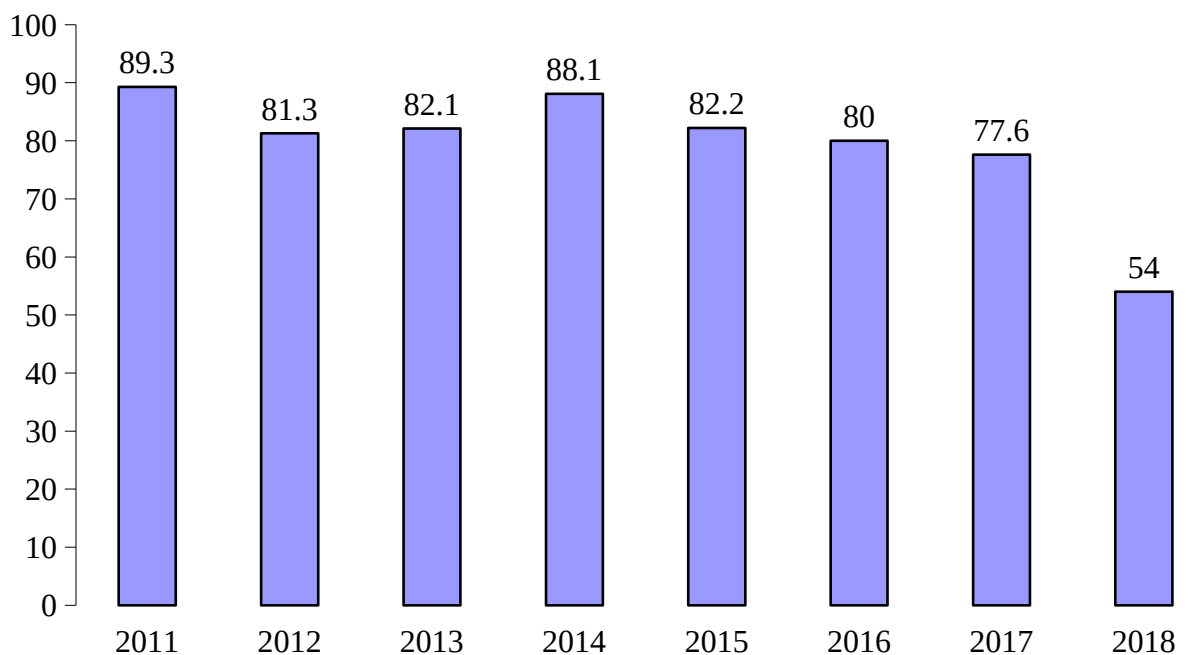

Рисунок 2.8 – Споживання природного газу теплопостачальними підприємствами Тернопільської області за 2011-2018 рр. (млн. куб. метрів)

Висновки до другого розділу

Основним видом діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» є розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи, додатковими видами діяльності є монтаж водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування, роздрібна торгівля паливом, роздрібна торгівля іншими невживаними товарами у спеціалізованих магазинах. Адреса підприємства: 46006, Тернопільська обл., місто Тернопіль, вул. Чернівецька, 54.

Основним завданням діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» є забезпечення однієї з основних функцій – безперебійне та безаварійне газопостачання до споживачів.

Провівши аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, можна зробити висновки, що підприємство, забезпечуючи виконання основної функції – не може забезпечити прибутковості своєї діяльності.

Незважаючи на зростання вартості необоротних активів та збільшення обороту оборотних активів за 2016-2018 рр., значно зменшився власний капітал та зросли поточні зобов'язання, зокрема зобов'язання підприємства збільшилися на 66715 тис. грн. у 2018 році, що у два рази більше ніж у 2017 році. Таким чином, підприємство вчасно не розраховувалося з постачальниками та підрядниками за виконані роботи та отримані послуги. Також значно збільшилися поточні зобов'язання за розрахунками, у тому числі, розрахунки за одержаними авансами.

Провівши аналіз структури витрат у ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр., можемо зробити висновок, що матеріальні затрати мають найбільшу частку, яка становить, за останній аналізований рік – 47,5%, потім витрати на оплату праці і інші операційні витрати, відрахування на соціальні заходи становлять – 5,7%. Поясненням цьому є експлуатація застарілих мереж, яка супроводжується високими виробничо-технологічними витратами та нормованими втратами газу в газорозподільних системах. Для забезпечення надійного та безпечного функціонування газорозподільних систем відповідно до європейських стандартів необхідна повна модернізація газових мереж і обладнання, встановленого на них, що потребує залучення великих обсягів інвестицій.

Провівши аналіз дохідності та прибутковості ПрАТ «Тернопільгаз» у 2016-2018 рр., можемо сказати, що доходи підприємства зменшуються, чистий дохід спочатку знизився на 8738 тис. грн., а вже на наступний період він знизився на 43251 тис. грн. (різниця стала майже у 5 разів більшою порівняно з попереднім періодом). Усе це пов'язано зі зменшенням реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а власне зі зменшенням споживання природного газу споживачами. А собівартість продукції, навпаки, зростає за рахунок збільшення ВТВ і доходи

підприємства не покривають його витрат, що призвело до збитковості ПрАТ «Тернопільгаз», адже левову частку доходу підприємства займає тарифна виручка, отримана за надання послуг з розподілу газу, яка є основним джерелом фінансування витрат, пов'язаних з обслуговуванням, експлуатацією, та забезпеченням стабільної роботи газорозподільної системи і залежить від обсягів розподіленого газу та самого тарифу (ціни) на розподіл природного газу.

Збитковість ПрАТ «Тернопільгаз» як і більшості підприємств комунального комплексу зумовлена не лише постійним збільшенням собівартості, що пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою та значними технологічними втратами, але й зростанням на балансі підприємств дебіторської заборгованості за рахунок значної кількості неплатників за наданні комунальні послуги, що в свою чергу означає вилучення з обігу підприємства значної кількості оборотних коштів.

Незважаючи на переваги державно-приватного партнерства при управлінні об'єктами комунального майнового комплексу територіальної громади, варто зауважити й про такі аспекти: необхідність запобігання діяльності соціально невідповідального приватного партнера; потреба в інституційних змінах комунального сектору економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності.

До найвагоміших проблем управління комунальними підприємствами на сьогодні необхідно віднести:

- недосконалість нормативно-правової бази;
- непослідовність у прийнятті рішень, обмеження можливостей одночасного впливу на всі ланки організації;
- кризовий фінансовий стан підприємств і збитковість їх діяльності;
- низька віддача та зношеність основних фондів, високе енергоспоживання;
- відсутність належних умов для накопичення інвестиційних ресурсів для переоснащення об'єктів, проведення політики ресурсо та енергозбереження;
- повільний розвиток систем самофінансування комунальних підприємств;
- нерозподілені повноваження державних і місцевих органів за кожною функцією управління, ієрархічність і громіздкість організаційних структур;

- неналежне бюджетне фінансування поточної діяльності та капіталовкладень комунальних підприємств;
- низький рівень доступу підприємств до зовнішніх джерел фінансових ресурсів;
- нерозвиненість корпоративних відносин у комунальній сфері;
- несформоване конкурентне ринкове середовище в межах комунального сектора тощо.

Наразі в управлінні комунальними підприємствами використовується адміністративно-відомчий механізм, заснований на наказах і розпорядженнях, а не на врахуванні інтересів учасників й економічно обгрунтованих рішеннях. У результаті цього для комунального сектору притаманними є низька якість проведених робіт та наданих послуг, неефективність використання ресурсів, ігнорування інтересів споживачів, високе бюджетне навантаження тощо.

Отже, необхідним є перехід від адміністративних до економічних методів управління комунальними підприємствами, що сприятиме розв'язанню численних проблем, зокрема покращенню якості комунальних послуг, підвищенню ефективності їх надання, скороченню видатків і, відповідно, тарифів. Також можна говорити про звільнення органів місцевої влади від низки специфічних функцій управління фінансово-господарською діяльністю суб'єктів комунального сектора.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬГАЗ» У СФЕРІ НАДАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

3.1 Пропозиції надання факторингових послуг для ПрАТ «Тернопільгаз»

У межах розвитку публічного характеру управління доцільно говорити про розвиток державно-приватного партнерства. У контексті розвитку публічного характеру управління раціонально висунути наступну градації стадії впровадження політики державно-приватного партнерства:

- виявлення напрямків, що визначають необхідність і доцільність впровадження механізмів державно-приватного партнерства;
- ідентифікація перспективних напрямків впровадження часток бізнес-структур у механізми державно-приватного партнерства й аналізування виникаючих проблем;
- виявлення й повідомлення бізнес-структур про можливості взаємодії з докладним викладом обмежень і відповідальності сторін, потенційної вигоди;
- забезпечення умов використання необхідних ресурсів і регламентування процедур взаємодії;

- моніторинг підвищення ефективності публічного управління в контексті імперативів підвищення ефективності механізмів державно-приватного партнерства.

ПрАТ «Тернопільгаз» у своїй діяльності співпрацює з різними постачальниками. Одним з таких постачальників є ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект», що знаходиться у м. Тернополі на вул. Подільській, 40. Товариство є лідером в Україні з виробництва газового обладнання і постачає котли, вузли обліку витрат газу, газорегуляторні установки контейнерного типу, газорегуляторні установки шафового типу, фільтри газові, регулятори тиску та іншу продукцію для потреб газотранспортних та газорозподільних підприємств.

Але на сьогоднішній день досить гостро проблемою у діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» постає проблема неплатежів, нестачі обігових коштів, про що свідчить висока питома вага дебіторської і кредиторської заборгованостей у балансі підприємства. У цих умовах потрібен пошук нових механізмів залучення коштів, адаптованих до конкретних умов господарювання досліджуваного товариства. Зіткнувшись із подібними проблемами 20-30 років тому, компанії західноєвропейських країн знайшли вихід, використавши новий тоді фінансовий продукт, який дістав назву факторингу.

Зважаючи на те, що фінансове ресурсозабезпечення економічного розвитку в умовах функціонування ринкових відносин неможливе без використання сучасних форм та інструментів розрахунково-платіжних взаємозв'язків, аналіз перспектив застосування факторингу у діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» сьогодні є надзвичайно важливим та актуальним.

У Законі України «Про податок на додану вартість» дається наступне визначення: «Факторинг» – операція з переуступки першим кредитором прав вимоги боргу третьої особи другому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредитору».

Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність» факторинг – це «придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за

поставлені товари чи надані послуги із взяттям на себе виконання таких вимог і приймання платежів».

Факторинг – унікальний фінансовий інструмент, який може ефективно вирішувати велику кількість завдань та проблем, що стоять перед ПрАТ «Тернопільгаз» як покупця та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» як продавця, у тому числі: економічні, фінансові, купівлі-продажу та маркетингові (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Переваги застосування факторингу для фінансування діяльності
ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект»
(розроблено автором на базі проведених досліджень)

Вид переваги	Зміст переваги
Економічні	– Збільшення оборотності обігових коштів і, як наслідок, зменшення потреби в них;
	– захист від втрат;
	– одержання додаткового прибутку за рахунок можливості збільшення обсягів продажу;
	– значно зменшуються ступінь залежності від дотримання дебіторами платіжної дисципліни, ймовірність виникнення касового розриву та застосування штрафних санкцій кредиторами через несвоєчасні розрахунки;
	– потік готівки виникає негайно, при цьому не потрібні проекти чи бізнес-плани, процедура надання факторингової послуги набагато простіша, ніж процедура надання кредиту.
Переваги купівлі-продажу газового обладнання	– Розв’язання проблеми взаємозалежності між одержанням коштів продавцем і оплатою покупцем;
	– необхідність збільшення обсягів продажів та надання послуг;
	– можливість знизити ризики при купівлі-продажах в кредит;
	– наведення порядку в платіжній дисципліні дебіторів;
	– можливість підтримки більших складських запасів і розширення асортименту у покупців і дилерів.
Маркетингові	– Захист своєї ринкової частки;
	– розвиток бізнесу;
	– утримання свого ринку й недопущення на нього конкурентів;
	– одержання конкурентних переваг;
	– виведення на ринок нових продуктів, торговельних марок;

Вид переваги	Зміст переваги
	- поліпшення іміджу у свого постачальника завдяки регулярності та точності в розрахунках;
	- можливість забезпечення товаром свого покупця незалежно від строку платежу (наприклад, якщо у покупця тимчасовий дефіцит обігових коштів).
Фінансові	- Отримання довгострокового необмеженого беззаставного фінансування;
	- поліпшення ліквідності балансу, зменшення кредитного навантаження;
	- прогнозованість та стабільність грошових надходжень;
	- гарантія надходжень коштів від покупців у встановлений строк;
	- зменшення дефіциту обігових коштів;
	- зниження вартості обігових коштів;
	- оптимізація сплати ПДВ.

Основними перевагами факторингового фінансування для ПрАт «Тернопільгаз» є:

- фінансування надається на строк фактичного відстрочення платежу;
- сума фінансування не збільшує заборгованість за кредитами у балансі ТОВ при тому, що зменшується обсяг дебіторської заборгованості;
- фінансування погашається з коштів, що надходять від дебіторів;
- фінансування супроводжується сервісом, який включає кредитний менеджмент, захист від ризиків, консалтинг;
- фінансування не потребує надання заставного забезпечення;
- розмір фінансування може збільшуватися в міру зростання обсягів продажу клієнта.

Вигоди для ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» від використання факторингових послуг:

- додатковий прибуток від збільшення обсягу продажу;
- економія на невиправданих витратах, пов'язаних з отриманням банківського кредиту.

В перші роки незалежності України факторингом займалися багато банків, у деяких з них питома вага факторингу в загальному обсязі операцій досягала 50%. Правда, ці операції були факторинговими тільки за назвою – насправді це був

лише один із способів видачі беззаставних (і часто фактично неповоротних) кредитів, а не нормальний бізнес. Потім була накладена заборона на переуступлення боргів, що на декілька років повністю ліквідовувало факторинг в Україні.

Відродження факторингу відбулося після зняття законодавчих обмежень у 2002 році, а в липні 2004 року Національний Банк України ввів правила факторингової діяльності для комерційних банків. Ці кроки були викликані підвищеною увагою банківського сектора до факторингових послуг. Обороти цього сектора до цих пір незначний, проте тоді лише за півроку він виріс на 73%. Не дивлячись на те, що українські комерційні банки знов мають право надавати факторингові послуги, частка факторингу в їх балансі дуже мала і коливається в межах від 0,5 до 5%. На даний час на ринку факторингових послуг працює близько 20 зі 160 українських банків (рис. 3.1).

Варто звернути увагу на той факт, що після введення правил факторингової діяльності було зареєстровано 25 нових фінансових компаній, що надають послуги факторингу.

Статистичні дані вказують на зростання обсягу світової факторингової індустрії в 2014 році на 13% при оцінці в євро і на 22% при оцінці в доларах (табл. 3.2). На сьогоднішній день оборот світового факторингового ринку складає 1 134 288 млн. євро. Останні 9 років зберігається тенденція щодо зростання обсягів надання факторингових послуг. Однак вона не є сталою, і темпи приросту по роках значно відрізняються.

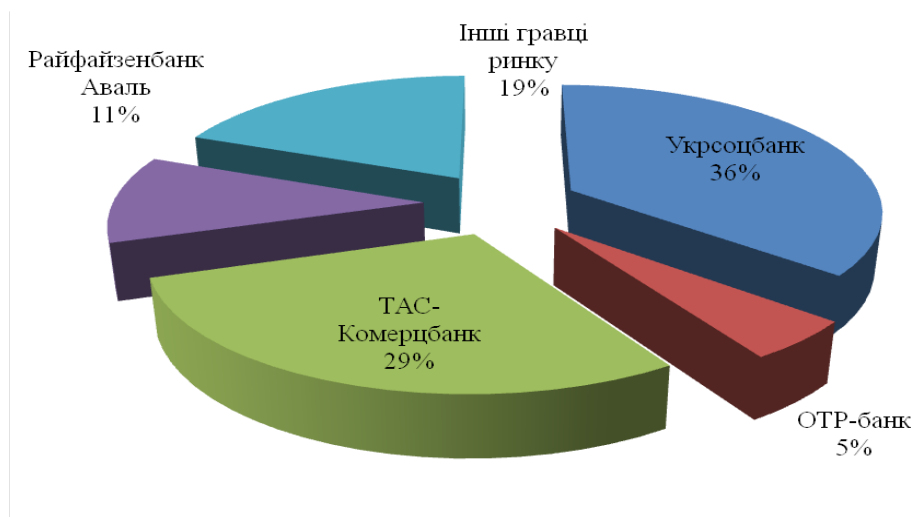

Рисунок 3.1 – Частка ринку факторингових послуг
комерційних банків в Україні

Частка Європи в світовому обороті факторингу складає приблизно 71% (розраховано за даними Factors Chain International). Майже рівні частки в Африки і двох Америк в сумі. В Європі лідируючі позиції займають Великобританія, Італія, Франція (рис. 3.2).

Обсяги надання факторингових послуг у всьому світі зростають швидкими темпами. Виключенням є лише Північна і Південна Америки, де в деяких країнах (США, Куба, Коста-Ріка, Панама) спостерігалася зворотна тенденція, хоча і не так різко виражена. Незважаючи на таку ситуацію в регіоні, Чилі на даний момент вважають одним з найперспективніших ринків.

Таблиця 3.2 – Світові обсяги і річний приріст факторингових послуг
в 2014-2018 роках по регіонах (розраховано за даними Factors Chain
International, млн. євро)

Регіони	2014	2015	2016	2016/ 2015 %	2017	2017 /2016 %	2018	2018/ 2017 %	2018/ 2014 %
Європа	295,78	546,94	612,5	12,0	715,48	16,8	806,98	12,8	172,8
Америка	91,32	104,54	110,09	5,3	135,63	23,2	140,94	3,9	54,3
Африка	4,19	5,84	7,58	29,9	6,237	-17,8	8,513	36,5	102,8
Азія	61,72	89,09	111,61	25,3	135,81	21,7	149,99	10,4	143,0
Австралія та Нова Зеландія	3,481	13,97	18,41	31,7	23,38	26,9	27,853	19,1	700,1
Всього у світі	456,51	760,39	860,22	13,1	1016,55	18,2	1134,29	11,6	148,5

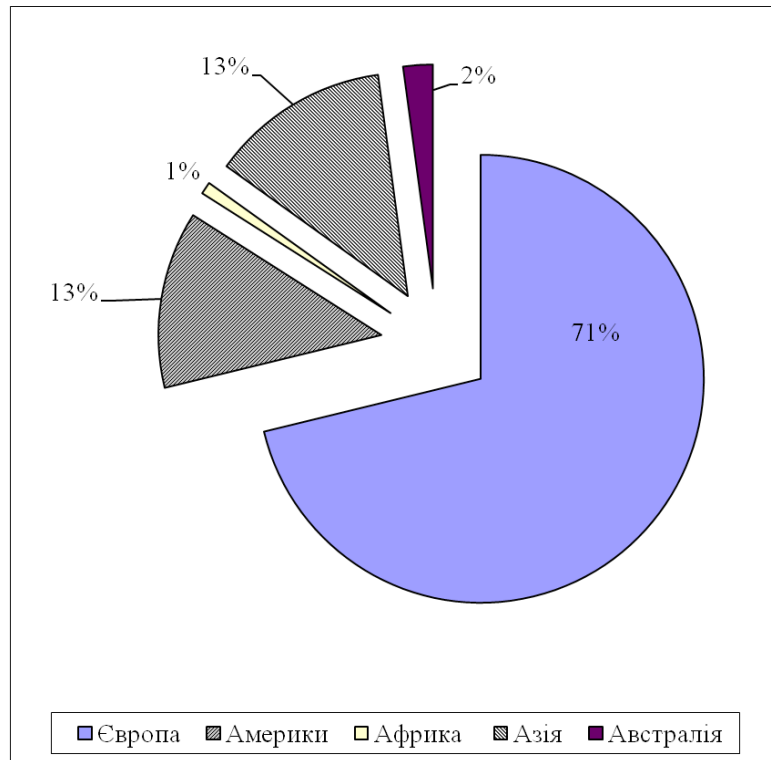

Рис. 3.2 – Регіональна структура світового факторингу

Протягом останніх років спостерігається тенденція щодо більш швидкого зростання міжнародного факторингу порівняно з внутрішнім (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Світові обороти факторингу, (млн. євро)

Види факторингу	2014	2015	2016	2017	Зростання 2017/2016 %	2018	Зростання 2018/2017 %
Внутрішній факторинг, всього у світі	681,28	712,65	791,95	930,06	117,44	1030,59	110,81
Міжнародний факторинг, всього у світі	42,91	47,73	68,26	86,48	126,69	103,69	119,89

Механізм здійснення факторингових операцій за участю ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» можна представити у вигляді такої схеми (рис. 3.3).

Отже, схема факторингової операції за участю ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» досить проста. Після отримання документів

про постачання газового обладнання ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» ПрАТ «Тернопільгаз» банк-фактор (ТАС-Комерцбанк), здебільшого після перевірки платоспроможності покупця, виплачує ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект», як правило, від 60% до 90% суми платежу за поставлене обладнання. Інші 10-40% суми боргу фактор тимчасово утримує у зв'язку з прийняттям ризику погашення боргу. Здійсненню факторингової угоди передують серйозна аналітична робота. Отримавши заявку від підприємства, ТАС-Комерцбанк вивчає впродовж 1–2 тижнів економічне і фінансове становище потенційного клієнта, характер його ділових зв'язків. Якщо ПрАТ «Тернопільгаз» стане клієнтом факторингової компанії, то воно надає факторинговій компанії всі рахунки-фактури, виставлені продавцем – ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект». За кожним документом клієнт повинен дістати згоду на оплату (за аналогією з акцептом платіжних вимог).

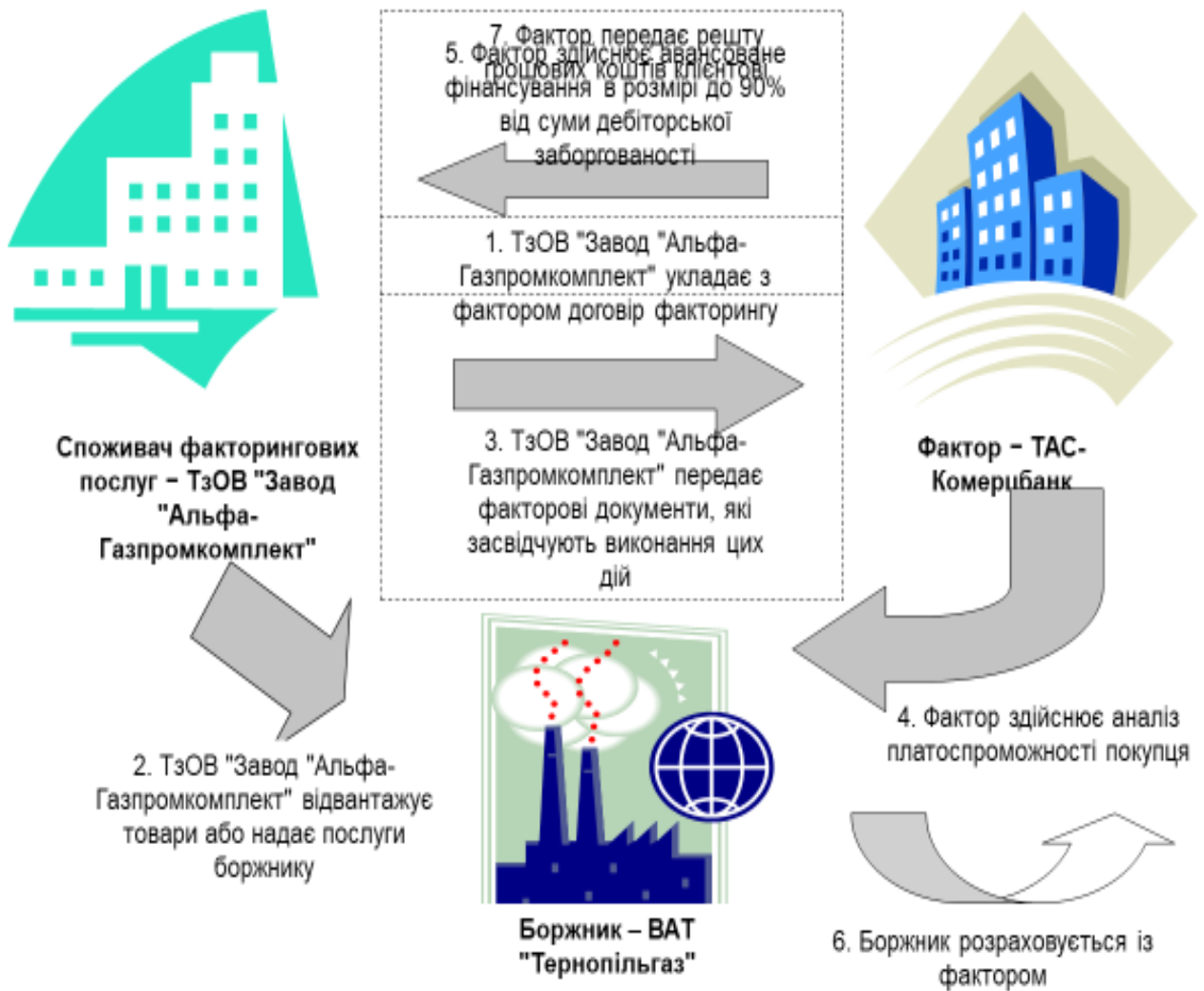

Рисунок 3.3 – Механізм здійснення факторингових операцій за участю ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект»

Факторингова компанія вивчає всі рахунки-фактури, визначаючи платоспроможність покупця. Це триває від 24 годин до 2–3 днів. ТАС-Комерцбанк може оплатити рахунок у момент настання терміну платежу або достроково. В останньому випадку він виконує функції банку, тому що дострокове надання коштів клієнтові рівноцінне видачі йому кредиту.

Найважливішою послугою тут є гарантія платежу ПрАТ «Тернопільгаз» для ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект». Ця гарантія охоплює повний обсяг внутрішніх і міжнародних операцій: факторингова компанія зобов'язана оплатити клієнтові всі акцептовані рахунки-фактури, навіть у випадку

неплатоспроможності боржників.

Крім того, банк визначає максимальну суму за операціями факторингу, у межах якої постачання товару або надання послуг може проводитися без ризику неотримання платежу. У договорі на здійснення факторингових операцій повинен бути зазначений засіб розрахунку обмежуючої суми й описані обставини, за яких факторинговий відділ зобов'язаний здійснювати платіж на користь постачальника.

У вартість факторингових послуг ТАС-Комерцбанку включається плата за обслуговування (комісія) і плата за надані в кредит кошти. Плата за обслуговування стягується за звільнення від необхідності вести облік, за страхування від появи сумнівних боргів і розраховується як певний відсоток від суми рахунків-фактур. Розмір цієї плати може варіюватися залежно від масштабів виробничої діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» і надійності його контрактів, а також від експертної оцінки факторинговим відділом ТАС-Комерцбанку ступеню ризику неплатежу і складності стягнення коштів з покупців; у середньому на вітчизняному ринку комісія встановилася на рівні 0,5–3% від вартості рахунків-фактур. Проте комерційні банки визначають розмір плати за домовленістю з конкретним клієнтом за кожним договором, тому ставка плати за обслуговування може виявитися і вищою (5% і більше). Розмір плати за обслуговування може визначатися не тільки у відсотках від суми платіжних вимог, а й через встановлення фіксованої суми.

Існує низка причин, за яких факторинговому відділу ТАС-Комерцбанку не вигідно попередньо оплачувати повну вартість боргових зобов'язань. Насамперед, можливі спірні моменти і помилки у рахунках. Якщо постачальник припиняє свою діяльність або з будь-яких причин порушує умови факторингового договору, то факторинговий відділ не має іншого страхового покриття попередньо оплачених сум, окрім самих платіжних вимог. Тобто різниця 10–20% вартості рахунків-фактур потрібна для того, щоб за необхідності можна було компенсувати попередньо оплачені суми. Це цілком відповідає факторинговій практиці країн із розвиненою ринковою економікою.

Отже, факторинг є актуальним для ПрАТ «Тернопільгаз», оскільки:

- досліджуване підприємство здійснює купівлю газового обладнання з відстрочкою платежу (на умовах товарного кредиту) терміном від 15 до 60 днів;
- товариство прагне до нарощування обсягів поставок за умов маркетингової та технологічної готовності, але не має достатнього фінансування обігових коштів.

Фінансовим результатом впровадження факторингу у діяльність досліджуваного підприємства є прискорення оборотності оборотних засобів та, як наслідок, скорочення потреби у них. Оскільки при фінансуванні постачальника в рамках факторингу останній фактично не стає боржником (на відміну від кредитних взаємовідносин), в балансі ТОВ не виникає кредиторської заборгованості. Таким чином, залишаючись вільним від боргів, у міру необхідності, досліджуване підприємство може претендувати на додаткове фінансування, наприклад, у формі кредитної лінії або овердрафту, як в банку-факторі, так і в будь-якому іншому банку. Майно, товари, запаси сировини та інші активи зберігають свою функцію можливих об'єктів застави для забезпечення цих кредитів. Покриття значної частини ризиків, контроль банком лімітів товарних кредитів ПрАТ «Тернопільгаз» забезпечують йому фінансову стійкість.

Комерційний результат полягає, зокрема, у можливості необхідної номенклатури товарного асортименту газового обладнання ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» у кількості, достатній для повноцінного забезпечення діяльності ПрАТ «Тернопільгаз». Можливість отримувати засоби відразу після постачання обладнання за рахунок банку дозволяє запропонувати покупцям пільгові умови придбання (наприклад, підвищити ліміт товарного кредиту, збільшити відтермінування платежу). Це в свою чергу, буде відображатися на зростанні обсягів попиту для існуючих споживачів продукції та залученні нових покупців, а також в установленні довготривалих ділових взаємозв'язків з тими та іншими.

Розрахуємо економічний ефект від застосування факторингу у фінансуванні діяльності ПрАТ «Тернопільгаз».

Матеріальні витрати досліджуваного підприємства у 2018 році склали 203034

тис. грн., поточна кредиторська заборгованість за товари і послуги – 219291 тис.грн.

ПрАТ «Тернопільгаз» планує придбати газове обладнання у ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» на суму 300 тис.грн.

Досліджуване підприємство може отримати банківський кредит на суму 300 тис. грн. під 27% річних на 1 рік. Для отримання кредиту ПрАТ «Тернопільгаз» заплатить за оформлення кредиту та застави 0,5% від суми кредиту, а також 1% комісію за видачу кредиту. Таким чином, реальна вартість кредиту для досліджуваного підприємства складе 28,5% річних.

Товариство заплатить банку відсотки за користування кредитом – 85,5 тис. грн. за рік згідно реальної вартості кредиту.

Пропонуємо ПрАТ «Тернопільгаз» скористатися послугами банку по факторинговому обслуговуванню. Розрахуємо економічний ефект від переходу на факторингове обслуговування та відмови від кредитування при незмінних параметрах.

Відомо, що середньозважена комісія за факторингове обслуговування в ТАС-Комерцбанку станом на 1 червня 2018 року складала 2,3% від вартості рахунків-фактур (300 тис. грн.). Таким чином, ПрАТ «Тернопільгаз» платитиме банку за факторингове обслуговування :

$$300000 * 0,023 = 6,9 \text{ тис. грн. в рік.}$$

Економічний ефект дорівнює:

$$85,5 - 6,9 = 78,6 \text{ тис. грн.}$$

Результати проведених розрахунків зведемо у табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Розрахунок економічного ефекту від впровадження факторингу у діяльність ПрАТ «Тернопільгаз»

№ з/п	Показники	Банківське кредитування	Факторингове обслуговування
1	2	3	4
1	Матеріальні затрати, тис.грн	203334	203334
2	Сума банківського кредиту, тис. грн.	300	300

Продовження табл. 3.4

3	Термін кредиту, роки	1	1
4	Реальна вартість кредиту, % річних	28,5	-
5	Вартість факторингового обслуговування, % від вартості рахунків-фактур	-	2,3
6	Сума сплачених відсотків за користування кредитом, тис. грн.	85, 5	-
7	Сума сплачених коштів за факторингове обслуговування, тис. грн.		6,9
8	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи послуги, тис. грн	219576,5	219497,9
9	Економічний ефект від впровадження факторингу, тис.грн	-	78,6

Ми порахували тільки прямий економічний ефект від переходу на факторингове обслуговування і відмови від кредитування. Але окрім цього, ПрАТ «Тернопільгаз» отримує додаткові вигоди і доходи:

1. На відміну від банківського кредитування при факторинговому обслуговуванні, отримуючи фінансування для придбання газового обладнання перестає нести наступні витрати:

- відсотки за користування кредитом;
- витрати по оформленню кредиту, включаючи реєстрацію і страхування застави, оплату робочого часу співробітників на оформлення і підготовку документів для кредитного відділу і т. д., комісію за надання кредиту.
- витрати на екстрену мобілізацію грошових коштів при настанні терміну погашення кредиту або виплати відсотків, включаючи упущену вигоду, пов'язану з виведенням цих засобів і обороту.

У зв'язку з тим, що кредит береться на фіксований термін (як правило, він перевищує термін товарного кредиту), а факторингове обслуговування стягування плати тільки за термін товарного кредиту, фактична плата за кредит буде більша, ніж при факторинговому обслуговуванні.

2. Окрім надання фінансування банк бере на себе: кредитні ризики (ризики несплати покупцями поставок); ліквідні ризики (ризики оплати поставок покупцями); процентні ризики (ризик різкої зміни ринкової вартості ресурсів);

валютні ризики (ризики зміни валютного курсу в період відстрочення платежу по постачанню).

3. ПрАТ знижує витрати на оплату робочих місць і робочого часу співробітників, відповідальних за: контроль кредиторської заборгованості; залучення фінансових ресурсів.

4. Зниження собівартості продукції за рахунок появи можливості купувати товар у своїх постачальників по нижчих цінах. Така можливість з'являється за рахунок того, що клієнт, отримуючи значну від суми постачання в день постачання, і, втрачаючи тим самим залежність від дотримання своїми дебіторами платіжної дисципліни, може піти на скорочення терміну відстрочення платежу при закупівлі товарів і зажадати від своїх постачальників кращих цінових умов на товар, що купується. Крім того, він отримує гарантію захисту від штрафних санкцій з боку кредиторів при несвоєчасних розрахунках з ними, викликаних касовим розривом;

5. Отримання додаткового прибутку за рахунок можливості збільшення обсягів надання послуг, отримавши від фактора необхідні для цього оборотні кошти.

6. Отримання додаткового прибутку від збільшення обороту унаслідок можливого зменшення ціни на товари чи послуги, і збільшення терміну товарного кредитування, тобто отриманні додаткових конкурентних переваг та захист від втрат, пов'язаних з відсутністю або недостатністю неупередженого контролю за продажами і платежами.

8. Захист від упущеної вигоди від втрати клієнтів за рахунок неможливості при дефіциті оборотних коштів надавати споживачам газового обладнання конкурентні платежі і підтримувати достатній асортимент товарів на складі.

3.2 Пропозиції з модернізації устаткування як ефективний напрямок інноваційної діяльності ПрАТ «Тернопільгаз»

Інвестиції й інновації – дуже близькі сфері ринку, а, отже, будь-яка інвестиційна тактика, яку застосовує підприємство, буде безпосередньо спрямовувати інноваційну діяльність у ту саму цільову сферу його життєдіяльності. Як ресурсне забезпечення чіткості інвестиційно-інноваційної тактики може виступати лише створення інвестиційно-інноваційного механізму. Це дасть змогу врегулювати та розв'язати проблеми інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні. Мова йде про зростання потреби в робітниках вищої кваліфікації при впровадженні нової наукоємної техніки та наукомісткої технології.

Для економічного розвитку кожному підприємству необхідно покращувати свій технічний та технологічний стан. Плануванню заходів технічного розвитку по модернізації устаткування, споруд, технологічних процесів має передувати техніко-економічне обґрунтування її доцільності. Конкуруючим варіантом модернізації є заміна технічного устаткування. Модернізація має перевагу перед заміною, якщо забезпечує мінімум приведених витрат при порівнянні обсягів наданих послуг чи виробництва й якості продукції, тривалості проведення робіт по модернізації й заміні, періоду часу, протягом якого виявлятиметься тривалий ефект модернізації й заміни.

Технічне переозброєння – це напрям технічного розвитку перш за все активної частини промислово-виробничих основних засобів. В ході технічного переозброєння проводиться заміна застарілого й зношеного устаткування новим, більш прогресивним й економічним. При цьому одночасно розв'язуються задачі соціального прогресу – скорочується застосування важкої фізичної праці, ручної праці зі шкідливими умовами праці, з підвищеною небезпекою для життя й т.д. Заходи щодо технічного переозброєння сприяють також підвищенню якості продукції, коли традиційне устаткування й технологія вже не забезпечують підвищених вимог до надійності, довговічності та естетичності.

На сьогодні керівництво ПрАТ «Тернопільгаз» планує впроваджувати інвестиційний проект, який передбачає придбання приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу польського виробництва.

Використання цих приладів в Україні дасть можливість чітко та оперативно забезпечувати облік спожитого природного газу, адже передача даних відбувається онлайн щодоби з погодинним архівом. Переваги є як для газорозподільних підприємств, так і для споживачів. Для підприємств та комунально-побутових споживачів - це можливість аналізу споживання природного газу і мінімізації виробничо-технологічних втрат, що в свою чергу надає можливість контролювати номінації споживання газу та уникнути в подальшому штрафних санкцій у разі переліміту. Для побутових споживачів – немає необхідності подавати показники лічильників газу, адже вони автоматично, щодобово, передаються в газорозподільне підприємство.

Для впровадження даного проекту необхідно ще провести навчання для спеціалістів відділу метрології та інженерно-технічних працівників по налаштуванню і користуванню даними приладами та програмним забезпеченням. Після цього встановити, з метою тестування, зразки приладів для дистанційної передачі лічильників газу на території Тернопільщини у побутових споживачів.

Для визначення обсягу інвестиційних коштів, необхідного для впровадження проекту по придбанню приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу доцільно розрахувати суму річних витрат за формулою:

$$B_{обл} = B_{НДР} + B_{ном} + B_{\partial} , \quad (3.2)$$

де $B_{НДР}$ – витрати на проектні рішення щодо придбання нового газового обладнання, що враховуються в плані фінансування науково-технічних і дослідно-конструкторських робіт, тис. грн.;

$B_{ном}$ – поточні витрати на інші заходи по вдосконаленню виробничої системи, що здійснюються за рахунок основної діяльності підприємства, тис. грн.;

B_{∂} – додаткові витрати (навчання, програмне забезпечення), тис. грн.

Витрати на проектні рішення щодо придбання нового газового обладнання розрахуємо за формулою:

$$B_{\text{НДР}} = B_{\text{АН}} + B_{\text{ИНФ}} + B_{\text{ПР}} + B_{\text{ПДГ}} + B_{\text{ЕКСП}}, \quad (3.3)$$

де $B_{\text{АН}}$ – витрати на аналіз діючої ефективності системи обліку надання послуг з розподілу природного газу, тис. грн.;

$B_{\text{ИНФ}}$ – витрати на одержання науково-технічної інформації про передовий досвід, тис. грн.;

$B_{\text{ПР}}$ – витрати на придбання нового газового обладнання тис. грн.;

$B_{\text{ПДГ}}$ – витрати на підготовку спеціалістів для роботи в нових умовах, тис. грн.;

$B_{\text{ЕКСП}}$ – витрати на експертизу проекту, тис. грн.

$$B_{\text{НДР}} = 5,0 + 0,9 + 75,0 + 2,0 + 5,0 = 87,9 \text{ (тис. грн.)}$$

$$B_{\text{НДР}} = 87,9 \text{ тис. грн.}$$

Поточні витрати розрахуємо за формулою:

$$B_{\text{ПОТ}} = B_{\text{МШП}} + B_{\text{ДОК}}, \quad (3.4)$$

де $B_{\text{МШП}}$ – витрати на малоцінне обладнання та інвентар, тис. грн.;

$B_{\text{ДОК}}$ – витрати на виготовлення бланків, стандартної документації, тис. грн.

$$B_{\text{ПОТ}} = 5,30 + 2,03 = 7,33 \text{ (тис. грн.)}$$

Сума додаткових інвестиційних витрат становить 5% від загальної суми витрат по проекту і передбачає покриття незапланованих поточних витрат.

Отже, сума річних витрат, необхідна для впровадження проекту по придбанню приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу, складатиметься:

$$V_{\text{Обл.}} = 87,90 + 7,33 + 4,77 = 100,00 \text{ (тис. грн.)}$$

$$V_{\text{Обл.}} = 100,00 \text{ тис. грн.}$$

Аналізуємо витрати на придбання нового газового обладнання – приладів для дистанційної передачі даних у таблиці 3.10.

Таблиця 3.5 - Оцінка початкових інвестиційних витрат проекту придбання приладів для дистанційної передачі даних ПрАТ «Тернопільгаз»

Показники, тис. грн.	Одноразові інвестиційні витрати	Додаткові інвестиційні витрати
Капітальні витрати, (-)	-	-
Організаційні витрати, (-) у тому числі:	95,23	4,77
- витрати на аналіз діючої ефективності системи обліку надання послуг розподілу газу	5,00	0,25
- витрати на одержання науково-технічної інформації про передовий досвід	0,90	0,045
- витрати на придбання нового газового обладнання	75,00	3,75
- витрати на підготовку спеціалістів для роботи в нових умовах	2,00	0,1
- витрати на експертизу проекту	5,00	0,25
- поточні витрати	7,33	0,37
Разом:	100,00	

3.3. Удосконалення структури управління комунальною сферою з використанням державно-приватного партнерства

На наш погляд, із метою підвищення ефективності управління підприємств комунальної сфери, доцільно буде усі об'єкти комунальної сфери об'єднати у певні групи та визначити для кожної з них пріоритетні напрями їх подальшого використання.

Запропонуємо модель удосконалення управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору, засновану на використанні соціально-функціонального та диверсифікованого підходів (рис. 3.5.)

Для удосконалення управління суб'єктами господарювання комунальної сфери необхідно, у першу чергу, здійснити системний аналіз підприємств, які здійснюють комунальне обслуговування, здійснити оцінку їх економічного потенціалу та функціонального навантаження кожного з об'єктів.

Далі, використовуючи функціональний та диверсифікований підходи до управління, забезпечити диверсифіковане управління комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових суб'єктів господарювання

Процеси диверсифікації проникають і в сферу досліджень, і відповідно, у сферу управління. Тут вони виявляють себе в зростаючому різноманітності підходів та методів дослідження і потребах сполучення цих підходів в конкретному варіанті або моделі дослідження. Диверсифіковані методи досліджень повинні бути представлені в системі, бо це дозволяє найбільш успішно вибирати ті чи інші методи в конкретних умовах.

Система диверсифікованих методів досліджень включає в себе методи мозкового штурму, методи систематизованого пошуку, методи глибокого занурення в проблему, методи інтенсифікації розумової діяльності, методи фантастичного перетворення проблеми, методи синектики, методи інтуїтивного пошуку та інші.

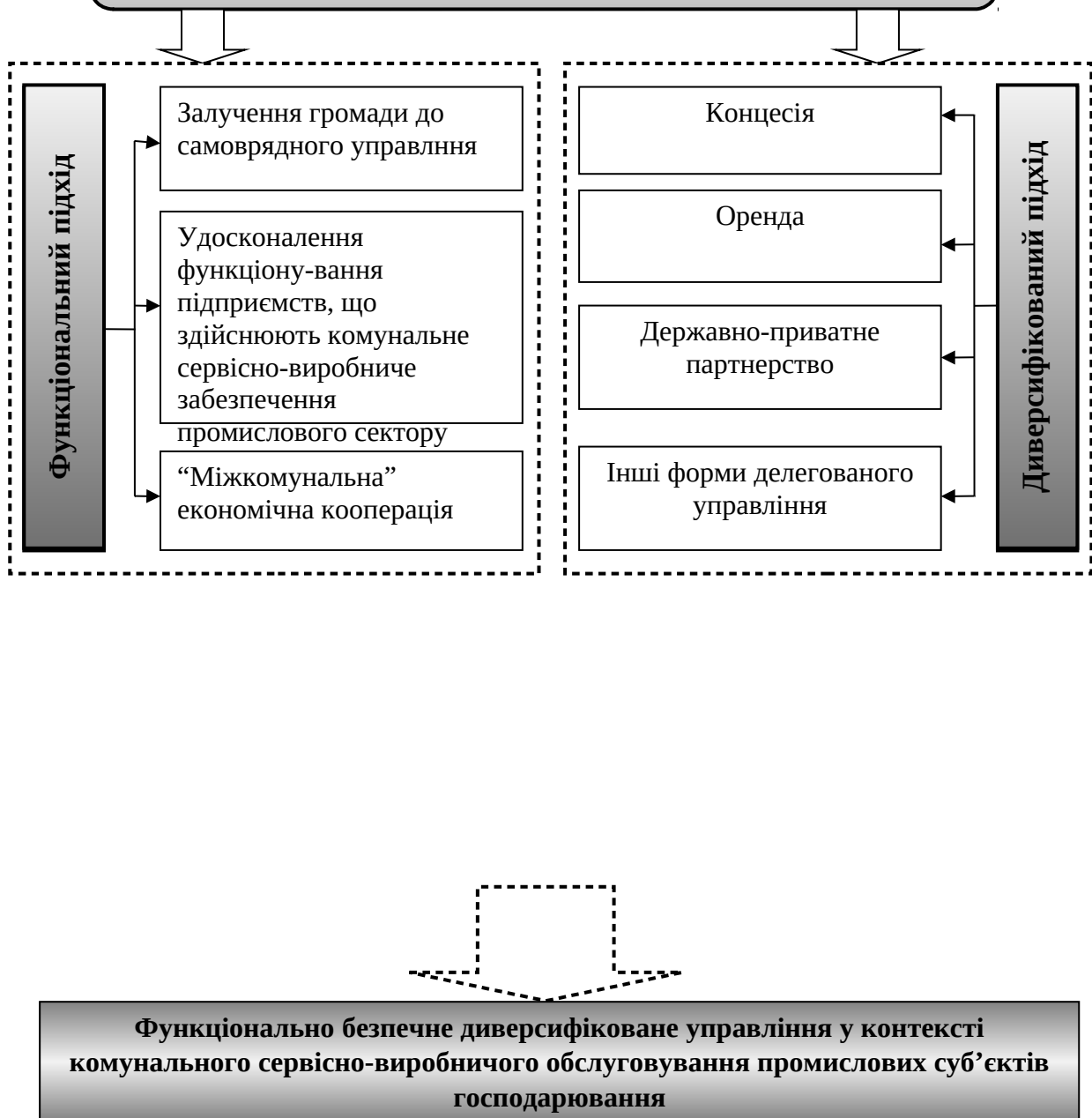

Рисунок 3.5 – Модель управління суб’єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств
Джерело: розроблено автором

У нашому випадку диверсифікований підхід до управління комунальною сферою включає такі форми делегованого управління суб’єктами господарювання, як концесія, оренда та безпосередньо саме державно-приватне партнерство.

Сутність державно-приватного партнерства (ДПП) зводиться до передачі державним партнером (на місцевому рівні – органом місцевого самоврядування) приватному партнеру тих чи інших функцій із управління комунальними майновими об’єктами в певній сфері забезпечення життєдіяльності територіальної

громади на чітко встановлених умовах на основі ефективного розподілу ресурсів, вигод, відповідальності та ризиків [46]. Залучення приватного партнера до управління об'єктами майнового комплексу територіальної громади сприяє використанню ринково-економічних механізмів. При цьому варто відмітити такі конкурентні переваги: нижча ціна одиниці продукції (послуги) при забезпеченні її якості; підприємницькі навички економічно обґрунтовувати співвідношення «ціна-якість»; вміння просувати свій продукт на ринку та проводити політику партнерських відносин зі споживачем; вдосконалена ефективність господарювання на основі гнучкого реагування на коливання попиту; доступ до нових технологій і досвідчений менеджмент, доступ до чого в рамках державної монополії сфери громадських послуг був обмежений; і, нарешті, можливості руху капіталу та доступу до кредитних ресурсів.

Незважаючи на переваги державно-приватного партнерства при управлінні об'єктами комунальної сфери територіальної громади, варто зауважити й про такі аспекти: необхідність запобігання діяльності соціально невідповідального приватного партнера; потреба в інституційних змінах комунального сектору економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності. Для приватного партнера врешті-решт важливий тільки прибуток, тоді як державний партнер (орган місцевого самоврядування) виконує якусь зі своїх прямих соціальних функцій і має перейматись передусім тим, щоб споживач був своєчасно та на достатньому рівні забезпечений послугами належної якості.

Пропонується паралельне використання в управлінні підприємствами, які надають комунальні послуги, у тому числі ПрАТ «Тернопільгаз», власне, диверсифікованого підходу, який базується на сучасних концепціях бізнес- та ризик-менеджменту, дає змогу ефективно управляти ризиками, які виникають у сфері забезпечення життєдіяльності територіальної громади, та раціонального використання необхідних для цього комунальних об'єктів. Диверсифікований підхід включає механізми оренди, передачі в управління, концесії, проекти в рамках державно-приватного партнерства та інші форми залучення приватних структур до управління комунальним майном. З формуванням комунального

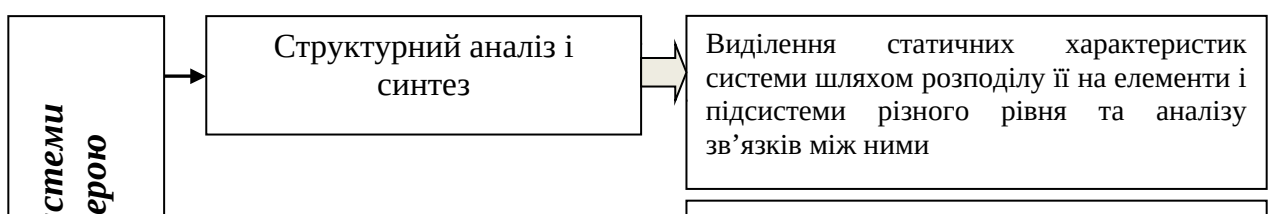
майнового комплексу з усіма відповідними майновими зобов'язаннями, правами та майновими операціями міська влада виступає вже не тільки як адміністративний орган, що представляє інтереси територіальної громади, а і як партнер у здійсненні господарської діяльності. У цій сфері доцільним є застосування інституту партнерства між міською владою, бізнес-структурами та територіальною громадою із відповідними «правилами гри».

Проте, як показує практика, більш традиційно при управлінні суб'єктами господарювання застосовується функціональний підхід, обумовлений усвідомленням самої природи комунальних послуг, хоча вже сьогодні він потребує удосконалення та приведення у відповідність із вимогами сучасного етапу розвитку економічних відносин в Україні. Удосконалення застосування функціонального підходу полягає у: залученні громади до самоврядного управління (шляхом формування «громадівської» інфраструктури та безпосереднього впливу на організацію надання життєво важливих послуг); удосконалення функціонування підприємств, що здійснюють комунальне сервісно-виробниче забезпечення промислового сектору; встановленні організаційно-економічних зв'язків щодо управління комунальними об'єктами, розробці та реалізації спільних проектів на базі об'єктів комунальної власності («міжкомунальна» кооперація тощо)[118].

Саме тому важливою умовою ефективного функціонування організаційних систем є застосування певних методів та засобів управління, а також визначення витрат, які необхідні для безпосереднього здійснення процесу управління.

Пропонуємо виділити певні етапи аналізу та синтезу системи управління комунальною сферою з врахуванням сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств (рис. 3.6).

Об'єктами структурного аналізу є варіанти структур, які формуються у процесі її декомпозиції. Сутністю структурного синтезу є побудова (реорганізація), яка має бажані властивості. Структурний синтез проводиться з метою обґрунтування

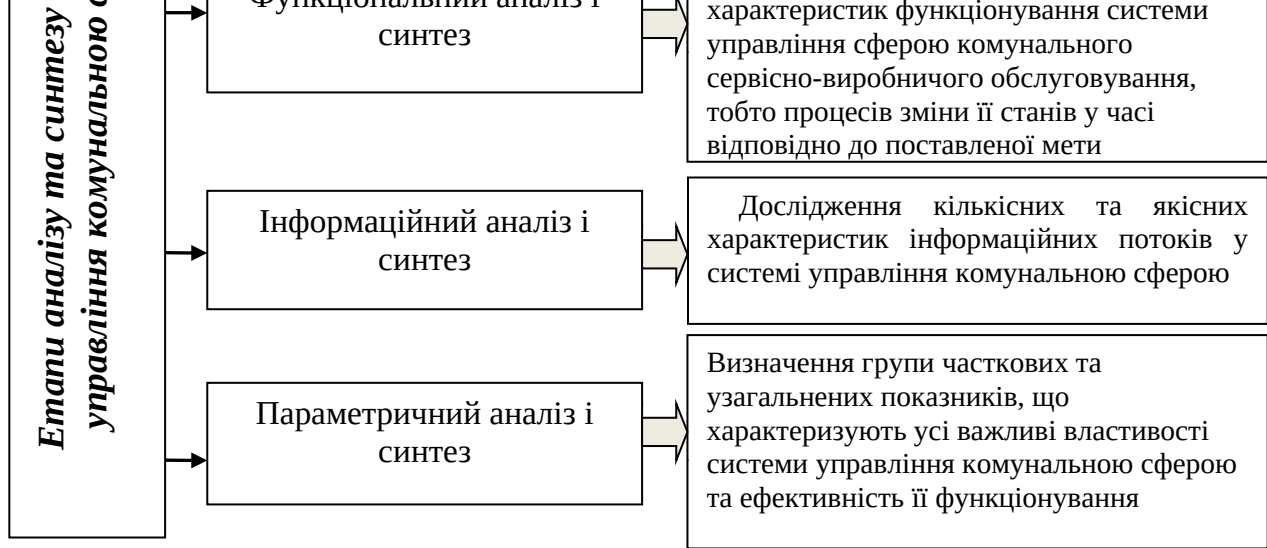

Рисунок 3.6 – Етапи аналізу та синтезу системи управління комунальною сферою з врахуванням сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств

Джерело: розроблено автором

множини елементів, зв'язків, відношень, що забезпечать у сукупності максимальну відповідність заданим вимогам.

Метою функціонального синтезу є обґрунтування оптимальних характеристик функціонування, тобто процесів зміни її станів із часом відповідно до поставленої мети.

Сутністю інформаційного синтезу є обґрунтування необхідного обсягу, терміну та форм подання інформації, методів її передавання, обробки та зберігання для проектованої структури та алгоритму функціонування системи управління. Параметричний синтез полягає в обґрунтуванні необхідної та достатньої кількості показників, що дають змогу оцінювати бажані властивості системи [26, с 96-106.].

Жодна організована система не може існувати без управління. Однак важливо, в який спосіб організовано управління, яку частку ресурсів системи воно

відволікає на себе. З одного боку, чим більше рівнів або проміжних ланок містить система управління, тим більше ресурсів витрачається на апарат управління, тим воно дорожче. Зрозуміло, що при цьому ефективність системи знижується. З другого боку, чим менше елементів у структурі управління, тим більше завантажені ті, що залишаються, тим гірше справляються вони зі своїми функціями, що зрештою також тягне за собою зниження ефективності системи в цілому. Зв'язок між структурою управління та ефективністю системи надзвичайно важко виявити і тим більше формалізувати, оскільки йдеться про адміністративно-організаційні системи. Більше того, сама ефективність відповідних систем у багатьох випадках не може бути визначена однозначно. Найчастіше це набір параметрів, іноді суперечливих, за значеннями яких важко встановити точно міру ефективності функціонування навіть близьких за характером систем. Однак для життєдіяльності системи набагато важливішою є загальніша постановка задачі. Тому доцільно говорити про деяку раціональну структуру управління, що забезпечує досить ефективне функціонування системи за прийнятних сукупних витрат на управління.

Отже, оптимізація структури управління сервісно-виробничого обслуговування можлива лише за деяким приватним критерієм, який пов'язаний в основному з використанням технічних засобів. Так, можна оптимізувати структуру за критерієм загальної вартості або капітальних витрат на технічні засоби, або мінімізації часу передачі повідомлень від джерел до центру системи, як у випадку наших пропозицій з придбання приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу ПрАТ «Тернопільгаз».

Структура управління комунальною сферою на перехідному етапі має формуватися відповідно до принципів, які передбачають розмежування повноважень, завдань і обов'язків у сфері комунального господарства між обласною радою, облдержадміністрацією, райдержадміністраціями, місцевими радами і міськвиконкомами, а також підприємствами-виробниками, постачальниками, виконавцями, споживачами комунальних послуг[16].

Для впровадження принципів ринкової економіки в комунальну сферу доцільно відносини між органами місцевого самоврядування і підприємствами, що надають комунальні послуги, будувати на основі взаємоузгоджених відповідних договорів.

Про роботу щодо вирішення питань реформування і розвитку комунальної сфери місцеві ради, їх виконкоми, підприємства цієї сфери повинні регулярно звітувати на зустрічах їх керівників і депутатів із споживачами послуг. Рішення, що приймаються місцевими радами з питань комунального обслуговування, мають бути висвітлені в засобах масової інформації.

Говорити про ефективність управління сервісно-виробничим обслуговуванням, що врешті-решт становить комунальний сектор економіки, без достатніх господарських повноважень та навичок територіальної громади не можливо. Суттєве значення для реальної здатності самостійного управління місцевими справами має також наявність у розпорядженні органів місцевого самоврядування достатніх фінансових, майнових, кадрових, організаційних, інформаційних ресурсів тощо. Такий підхід надзвичайно важливий, оскільки дає змогу з'ясувати, в яких випадках інститут місцевого самоврядування реально функціонує, а в яких – лишається тільки задекларованим, і його формальна юридична модель не втілюється на практиці.

Комунальне майно виступає істотним ресурсом для місцевого економічного розвитку, особливо якщо зважати на той факт, що сьогодні в багатьох містах України комунальне майно становить значну частку наявних виробничих потужностей, будівель, споруд та приміщень [26].

На сьогодні комунальний сектор економіки та сфера забезпечення життєдіяльності територіальної громади поступово опановується приватними структурами в рамках співпраці з владою на партнерських засадах. Співпраця приватного та комунального секторів при вирішенні питань місцевого значення та забезпеченні населення якісними послугами, на нашу думку, найбільш доцільна у таких сферах життєзабезпечення територіальної громади, як: водопостачання, газопостачання, санітарна очистка і вивіз сміття, комунальна енергетика,

транспорт, охорона здоров'я та освіта, тобто в секторах, які традиційно відносять до сфери громадських послуг.

Розвиток існуючої моделі організації сервісно-виробничого обслуговування полягає у підвищенні ефективності її функціонування, зокрема – створення єдиних розрахункових центрів (далі – ЄРЦ), єдиних вікон, служб єдиного замовника (далі – СЄЗ).

Основою вказаних заходів є:

- удосконалення системи сервісно-виробничого обслуговування;
- поліпшення якості надання комунальних послуг згідно з національними стандартами;
- контроль за якістю послуг, що надаються споживачам;
- максимальне наближення служб і послуг сфери сервісно-виробничого обслуговування до споживачів.

Основні завдання, що вирішує ЄРЦ, включають:

- проведення оперативного моніторингу за станом оплати абонентами спожитих енергоносіїв і комунальних послуг;
- сприяння повній мобілізації оплати за комунальні послуги;
- забезпечення прозорості розрахунків за спожиті енергоносії і комунальні послуги;
- консолідація інформаційного простору;
- створення можливості повного інформування споживачів і підприємств енергетичного та комунального комплексу, органів виконавчої влади про стан оплати послуг.

Упровадження комп'ютерної системи оплати комунальних платежів засноване на узагальненому досвіді європейських країн, й адаптоване до умов м. Тернополя [53]. Подібні системи функціонують у Західних та окремих областях Східної України.

Функціонування комп'ютерного розрахункового центру дозволяє формувати і надавати споживачеві щомісячно єдиний рахунок на оплату комунальних платежів, що складається із двох частин – квитанції та повідомлення.

Повідомлення містить інформаційну частину, в якій відбивається стан особового рахунку абонента, наявність або відсутність заборгованості та її величина, а також нарахування за поточний місяць. У квитанції споживач самостійно визначає суму, яку він готовий заплатити за кожен вид послуг. Оплату даного рахунку можна провести в усіх відділеннях Ощадбанку, а також практично в усіх відділеннях комерційних банків міста.

Дана система оплати комунальних послуг спрямована на забезпечення максимальної зручності для споживача і дозволяє:

- отримати всю необхідну інформацію в одному місці – єдиному вікні;
- сплатити послуги в будь-якому відділенні банку без стягування банківського мита.

Одним з головних напрямів таких змін має стати законодавче закріплення за громадами, органами самоорганізації населення прав і повноважень щодо найбільш широкого кола питань, які стосуються їх безпосередньої життєдіяльності, включаючи адміністративні, соціальні та комунальні послуги, що надаються. Це дозволить забезпечити мобілізацію та повніше використання фінансово-матеріальних ресурсів і, отже, раціональне витрачання бюджетних коштів.

При забезпеченні територіальної громади найповнішим пакетом необхідних послуг міська влада повинна виконувати роль координатора, що дозволить скоротити бюрократичний вплив вищих інстанцій на органи самоорганізації, а також добитися передачі їм (органам самоорганізації) відповідних бюджетних коштів на виконання закріплених за ними повноважень.

Варто зауважити, що питання вибору структурної моделі організації управління комунальною сферою знаходиться не лише в теоретичній площині, але й має прикладний інтерес [77; 89; 96; 104]. Ця проблема завжди знаходитиметься у центрі перетину різних економічних поглядів, оскільки вибір тієї або іншої моделі управління викликає певний «переділ» повноважень відповідних органів влади (міський голова – міська рада, міська рада – органи самоорганізації населення).

Для здійснення постійного управління бізнес-процесами підприємства необхідно визначити відповідні ролі, тобто складові людського фактору із чітко позначеними сферами відповідальності в ході економічно ефективного здійснення бізнес-процесів, так розподіл завдань у постійному управлінні бізнес-процесами повинен відповідати оперативному, тактичному та стратегічному планам підприємства. Крім того, проектні групи реорганізації можна, як правило, трансформувати в групи з відповідними постійними завданнями, тож відповідальними особами в постійному управлінні бізнес-процесами є [112]:

- відповідальні за бізнес-процеси;
- власники бізнес-процесів;
- менеджери бізнес-процесів.

Як у рамках реорганізації, так і при безперервному менеджменті процесів центральна роль приділяється особам, відповідальним за процеси, однак, на відміну від проектів реорганізації, в постійному управлінні бізнес-процесами відповідальність за процеси є постійним завданням. Від початку і до кінця бізнес-процесу відповідальний за процес контролює вірно та ефективно виконання бізнес-процесу, дотримання цілей бізнес-процесу і застосування заходів для його оптимізації. Основні завдання відповідального за процеси є: інформація, комунікація, координація, управління та безперервне удосконалення, для реалізації чого використовуються як інструменти: моніторинг, управління часом і потужностями, а також управлінські ІТ-системи. Відповідальність за процеси може бути розподілена незалежно від існуючої лінійної організації, але якщо структура бізнес-процесів відрізняється від організаційної структури підприємства, то відповідальному за процес необхідно забезпечити узгодженість дій між взаємодіючими організаційними одиницями. Крім того, відповідальний за процес є представником задіяних у процесі співробітників перед вищою посадовою особою, тобто перед власником процесу, у свою чергу, стосовно співробітників відповідальний за процес «є скоріше не начальником, а модератором і наставником».

Економісти-науковці, розглядаючи методичні підходи до управління бізнес-процесами, залишають власника бізнес-процесу за межами уваги або він ототожнюється з відповідальним за процес, однак, у складних моделях бізнес-процесів рекомендується провадити розподіл відповідальності між власниками процесів і відповідальними за процес залежно від рівня ієрархічної структури процесів.

Власник процесу – це особа зі складу керівництва підприємства, яка визначає цілі процесу, проводить їхнє узгодження із цілями підприємства і контролює досягнення поставлених цілей, крім того власник бізнес-процесу може делегувати свої повноваження відповідальним за бізнес-процеси, для яких, із професійної точки зору, він є керівником.

У посаді менеджера бізнес-процесу поєднуються завдання керівника проекту з реорганізації і консультанта з оптимізації, таким чином до обов'язків менеджера бізнес-процесу відноситься здійснення координації усіх дій з моделювання і оптимізації процесів у межах підприємства. Менеджер процесу збирає окремі результати моделювання і поєднує їх у вигляді цілісної моделі бізнес-процесу і як інтегратор, менеджер бізнес-процесу може ініціювати і модерувати обговорення між відповідальними за бізнес-процеси, роблячи одночасно методологічну підтримку і поширюючи процесно-орієнтований спосіб мислення.

Для успішної реалізації бізнес-процесу на підприємстві сфери комунальних послуг необхідно формувати цілісну команду, яка має набір повноважень, можливостей та сили, що стане передумовою прийняття та виконання певного ефективного рішення, тому при застосуванні процесного підходу до управління підприємством для досягнення економічного цільового ефекту необхідно використовувати такі ключові ролі, які формують управлінську команду ефективної реалізації бізнес-процесу підприємства сфери послуг [16]:

- власник процесу (Process owner), який повинен знати бізнес-процес, відповідати за його здійснення і результат у цілому, вимірювати та удосконалювати ефективність бізнес-процесу;

- лідер команди (Team leader), в обов'язки якого входить управляти командою;
- комунікатор (Facilitator) повинен, як правило, вести разом з лідером підготовку нарад, брати у них участь, аналізувати разом з лідером підсумки нарад команди;
- зовнішній консультант (External consultant) – зобов'язаний мати незалежний погляд, володіти знаннями, навичками та методиками, а також виступати в ролі експерта;
- координатор (Coordinator), завданням якого є відповідальність за узгоджену роботу всіх частин бізнесу-процесу та забезпечення зв'язку з іншими бізнес-процесами;
- учасник команди (Team member).

На практиці таку команду часто називають групою або відділом контролінгу, технологів, системних аналітиків, що одержують підтримку та методичне забезпечення від консультанта і комунікатора, разом з лідером використовують методику для моделювання, аналізу та оцінки бізнес-процесів, беруть участь у нарадах. Склад ефективної управлінської команди не обов'язково має налічувати особу для кожної ролі, іноді декілька ролей можуть бути наявні в одній особі.

Висновки до третього розділу

У діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» досить гострою є проблема неплатежів, нестачі обігових коштів, про що свідчить висока питома вага дебіторської і кредиторської заборгованостей у балансі підприємства. У цих умовах потрібен пошук нових механізмів залучення коштів, адаптованих до конкретних умов господарювання досліджуваного товариства. З метою використання сучасних форм та інструментів розрахунково-платіжних взаємозв'язків нами запропоновано застосування одного з таких механізмів, а саме – застосування факторингу у діяльності ПрАТ «Тернопільгаз».

Основними перевагами факторингового фінансування для ПрАТ «Тернопільгаз» є:

- фінансування надається на строк фактичного відстрочення платежу;
- сума фінансування не збільшує заборгованість за кредитами у балансі ТОВ при тому, що зменшується обсяг дебіторської заборгованості;
- фінансування погашається з коштів, що надходять від дебіторів;
- фінансування супроводжується сервісом, який включає кредитний менеджмент, захист від ризиків, консалтинг;
- фінансування не потребує надання заставного забезпечення;
 - розмір фінансування може збільшуватися в міру зростання обсягів продажу партнера.

Комерційний результат факторингу для ПрАТ «Тернопільгаз» полягає у можливості придбання необхідної номенклатури товарного асортименту газового обладнання ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» у кількості, достатній для повноцінного забезпечення діяльності підприємства. Можливість отримувати засоби відразу після постачання обладнання за рахунок банку дозволяє запропонувати досліджуваному підприємству пільгові умови придбання (наприклад, підвищити ліміт товарного кредиту, збільшити відтермінування платежу).

Провівши необхідні розрахунки, ми отримали економічний ефект від застосування факторингу у фінансуванні діяльності ПрАТ «Тернопільгаз», а саме зменшилася кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги у розмірі 78,6 тис. грн

Підприємствам, які працюють в сучасних ринкових умовах, з метою технічного переозброєння доцільно проводити заміну застарілого й зношеного устаткування новим, більш прогресивним й економічним. При цьому одночасно будуть вирішуватися задачі соціального прогресу – скорочуватися застосування важкої фізичної праці, ручної праці зі шкідливими умовами праці, з підвищеною небезпекою для життя й т. д. Заходи щодо технічного переозброєння сприятимуть також підвищенню якості продукції, коли традиційне устаткування й технологія вже не забезпечують підвищених вимог до надійності, довговічності, точності та естетичності.

Виходячи з вище сказаного, актуальним для ПрАТ «Тернопільгаз» є впровадження інвестиційного проекту, який передбачає придбання приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу польського виробництва.

Нами були порашовані витрати на впровадження інвестиційного проекту: організаційні витрати, витрати на придбання нового газового обладнання, витрати на підготовку спеціалістів для роботи в нових умовах, витрати на експертизу проекту та поточні витрати, які у сумі становлять 100 тис. грн.

Впровадження інвестиційного проекту з придбання приладів для дистанційної передачі даних дасть можливість чітко та оперативно забезпечувати облік спожитого природного газу, адже передача даних відбуватиметься онлайн щодоби з погодинним архівом. Переваги є як для досліджуваного підприємства, так і для споживачів. Для досліджуваного підприємства та комунально-побутових споживачів - це можливість аналізу споживання природного газу і мінімізації виробничо-технологічних втрат, що в свою чергу дасть можливість контролювати номінації споживання газу та уникнути в подальшому штрафних санкцій у разі переліміту. Для побутових споживачів – не буде необхідності подавати показники лічильників газу, адже вони автоматично, щодобово, передаватимуться до ПрАТ «Тернопільгаз».

З метою удосконалення структури управління комунальною сферою з використанням державно-приватного партнерства нами запропоновано модель удосконалення управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору, засновану на використанні функціонального та диверсифікованого підходів.

Для удосконалення управління суб'єктами господарювання комунальної сфери необхідно, у першу чергу, здійснити системний аналіз підприємств, які здійснюють комунальне обслуговування, здійснити оцінку їх економічного потенціалу та функціонального навантаження кожного з об'єктів. Далі, використовуючи функціональний та диверсифікований підходи до управління, забезпечити диверсифіковане управління комунального сервісно-виробничого

обслуговування промислових суб'єктів господарювання з використанням державно-приватного партнерства.

Також нами запропоновано етапи аналізу та синтезу системи управління комунальною сферою з врахуванням сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств.

РОЗДІЛ 4

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

4.1 Особливості господарської діяльності підприємств у сфері надання газотранспортних та газорозподільних послуг

Господарська діяльність у нафтогазовій сфері, пов'язана з транспортуванням, розподілом, зберіганням, постачанням природного газу, наданням послуг установки LNG, транспортуванням нафти та нафтопродуктів, провадиться за умови отримання відповідної ліцензії, яка видається Регулятором у встановленому законодавством порядку. Регулятор здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, які провадять вищезазначені види діяльності, а також суб'єктів господарювання, які здійснюють транспортування газу магістральними трубопроводами для споживачів України.

Суб'єктами ринку природного газу в Україні відповідно до Закону є оператор газотранспортної системи (далі – оператор ГТС), оператор газорозподільної системи (далі – оператор ГРМ), оператор газосховищ, оператор установки LNG, замовник, оптовий продавець, оптовий покупець, постачальник та споживач (у тому числі захищені споживачі). Діяльність з транспортування природного газу територією України здійснюється оператором ГТС, а діяльність зі зберігання природного газу в підземних сховищах газу – оператором газосховищ. За даними оператора ГТС та оператора газосховищ, яким є АТ «Укртрансгаз», протягом 2018 р. на ринку природного газу діяли 373 замовники послуг транспортування (на 10 замовників більше ніж у попередньому році) та 354 замовники послуг зберігання (на 10 замовників більше ніж у попередньому році).

Діяльність з розподілу природного газу (переміщення природного газу газорозподільною системою з метою його фізичної доставки споживачам, у тому числі і побутовим, але що не включає постачання природного газу) здійснюється операторами ГРМ. Сьогодні 46 операторів ГРМ мають ліцензію на розподіл природного газу. Купівля-продаж природного газу, у тому числі імпорт, здійснюється оптовими покупцями та оптовими продавцями природного газу. За наявною інформацією, кількість оптових продавців та покупців, які провадили

діяльність на ринку природного газу у 2018 році, налічує близько 350 суб'єктів господарювання.

Реалізація природного газу споживачам для власних потреб, а не для перепродажу та використання в якості сировини, здійснюється постачальником відповідно до отриманої ліцензії на постачання природного газу на підставі укладених зі споживачами договорів. Протягом 2018 року 234 постачальники фактично здійснювали постачання природного газу кінцевим споживачам.

У табл. 4.1 показано основні показники роботи газового сектору України за 2015-2018 рр.

Таблиця 4.1 – Основні показники роботи газового сектору України за 2015-2018 рр.

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Видобуток природного газу (млрд. м ³)	18,89	19,12	19,42	19,28
Імпорт (млрд. м ³)	16,45	11,08	14,05	10,59
Експорт (млрд. м ³)	0	0	0	0
Зміна запасів газосховищ (млрд. м ³)	-2,53	2,01	-2,71	0,82
Валове споживання (млрд. м ³)	32,81	32,28	30,77	30,68
Технічна потужність міждержавних з'єднань на вході до ГТС (млн. м ³ /доба)	915,22	902,18	902,18	902,18
Технічна потужність міждержавних з'єднань на виході з ГТС (млн. м ³ /доба)	443,23	443,60	473,6	473,6
Активна місткість газосховищ (млрд. м ³)	30,95	30,95	30,95	30,95
Довжина газотранспортних мереж (тис. км)	35	35	35	35
Довжина газорозподільних мереж (тис. км)	295	309	292	285
Кінцеве споживання природного газу (млрд. м ³)	29,81	29,30	27,47	27,49
- побутові споживачі	11,28	11,88	11,23	10,63
Кількість споживачів (тис. осіб):	12 394	12 271	12 397	12 436
- побутових	12 294	12 169	12 288	12 322
- непобутових	100	102	109	114

Обсяг кінцевого споживання у 2018 році майже не змінився у порівнянні з попереднім 2017 роком та становив 27,5 млрд м³, проте відбулися зміни у його структурі (рис. 4.1).

Так, протягом 2018 р. обсяг споживання населенням зменшився на 5,5 % порівняно з 2017 р. та становив 10,6 млрд. м³, а обсяг споживання виробниками теплової енергії (для потреб населення) зріс на 4,6 % та становив 4,8 млрд.м³. Промислові споживачі та інші суб'єкти господарювання у 2017 р. спожили на 3,8 % обсягів природного газу більше ніж у 2017 р., а виробники теплової енергії для потреб побутових споживачів – на 7 % більше, ніж у 2017 р.

Рисунок 4.1 – Структура обсягів кінцевого споживання природного газу в Україні у розрізі основних категорій споживачів за 2016-2018 рр., млрд. м³

Таким чином, обсяг постачання природного газу для потреб населення (у тому числі, виробництво тепла для потреб населення) протягом трьох останніх років зменшується: у 2016 р. його частка в обсягах кінцевого споживання становила 60 %, у 2017 та 2018 рр. – 58 % та 56 % відповідно. У 2018 р., як і у попередньому

2017 р., обсяг валового споживання природного газу в Україні становив близько 31 млрд. м³.

Динаміка обсягів валового та кінцевого споживання в Україні протягом 2009-2018 років наведена на рис. 4.2.

Обсяги видобутку товарного природного газу протягом останніх 10 років змінювались несуттєво. Так, у 2018 р. було видобуто 19,28 млрд. м³ товарного природного газу. При цьому обсяг видобутку природного газу у 2018 р. покривав 70 % обсягів кінцевого споживання.

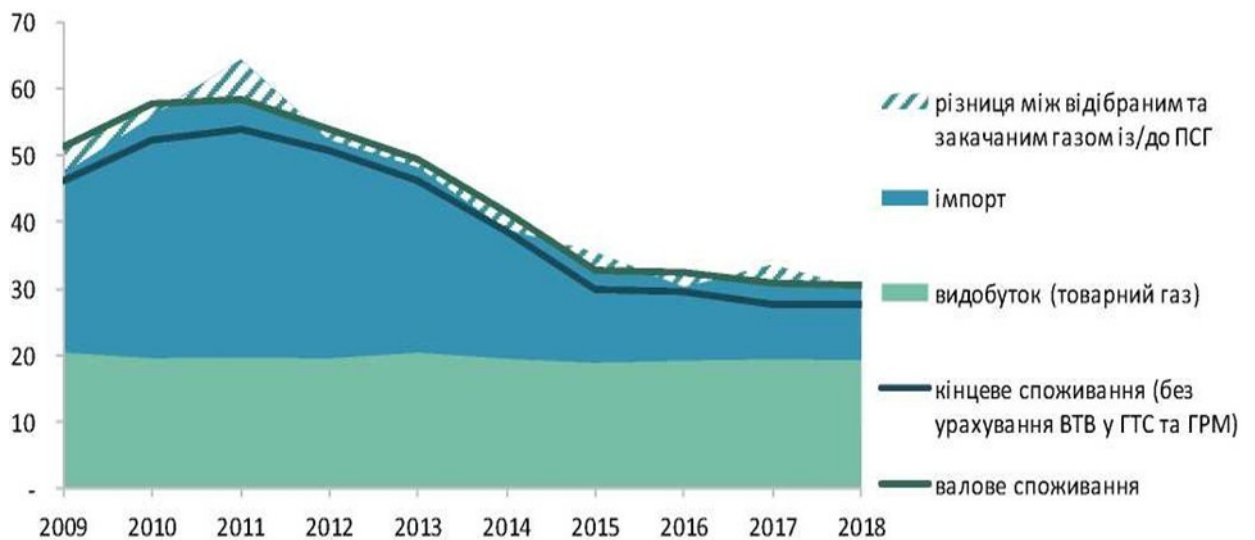

Рисунок 4.2 – Надходження та споживання природного газу за 2009-2018 рр., млрд. м³

Одночасно зі скороченням попиту на природний газ, починаючи з 2012 р., почали значно скорочуватись сукупні обсяги імпорту природного газу – на 50 % у 2015 р. (порівняно з 2012 р.) та на 33 % у 2016 р. (порівняно з 2015 р.). Винятком став 2017 р., коли обсяг імпорту природного газу збільшився на 27 % (або на 2,97 млрд. м³) у порівнянні з попереднім роком, унаслідок чого до газосховищ було закачано на 2,71 млрд. м³ газу більше, ніж відібрано. У 2018 р. обсяг імпорту знизився на 25 % у порівнянні з 2017 р. та становив 10,6 млрд м³, що на 4 % менше, ніж у 2016 р. У цілому у 2018 р. обсяги видобутку та імпорту становили 97 % валового споживання, решта 3 % покривалися за рахунок відібраного газу з газосховищ (на 818 млн. м³ більше газу було відібрано з газосховищ, ніж

закачано). Слід також зазначити, що з 2016 р. весь обсяг імпорту природного газу надходить з країн Європейського Союзу.

На рис. 4.3 відображено баланс обсягів природного газу в Україні за 2018 р. (млн. м³). У 2018 р. загальний обсяг природного газу протранспортованого газотранспортною системою прямим споживачам та до газорозподільних систем, дорівнював 27,6 млрд. м³ (рис. 4.3).

* без урахування обсягів внутрішнього транспортування

Рисунок 4.3 – Структура балансу обсягів природного газу в Україні за 2018 р., млн. м³

Загальний обсяг природного газу, переданого до газотранспортної системи України, склав 39,81 млрд. м³ (без урахування транзиту), з якого видобуток (без урахування ВТВ видобувників) – 18,3 млрд. м³ (46 %), імпортований природний газ – 10,6 млрд. м³ (27 %) та відбір із газосховищ та газопроводів – 10,87 млрд. м³ (27 %). Загальний обсяг відібраного природного газу з газотранспортної системи склав 37,7 млрд. м³ (без урахування транзиту), з якого відібраний споживачами, приєднаними до ГТС-2,5 млрд. м³ (6,7%), переданий до ГРМ –25,1 млрд. м³ (66,5 %) та закачаний до газосховищ та газопроводів - 10,1 млрд. м³ (26,8 %).

Операторами ГРМ у 2018 р. було розподілено споживачам України 24,98 млрд. м³ природного газу. При цьому побутовим споживачам було розподілено 10,63 млрд. м³, непобутовим споживачам – 14,35 млрд. м³.

Обсяги природного газу, переданого до газотранспортної системи через точки входу за 2018 р., наведено на рис. 4.4.

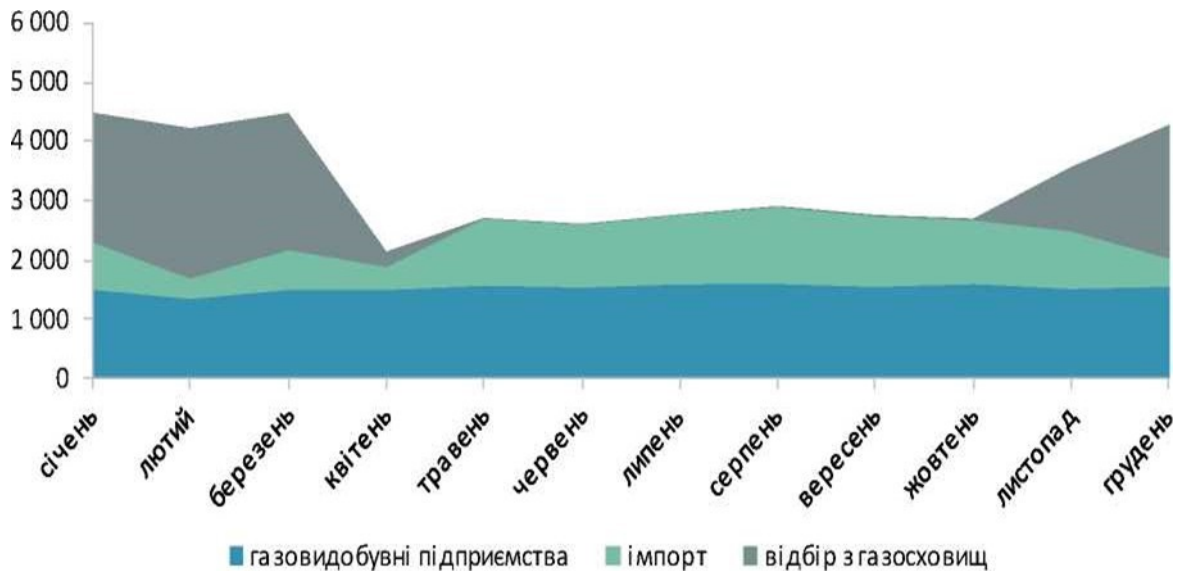

Рисунок 4.4 – Обсяги природного газу, передані до ГТС України через точки входу (без урахування транзиту) за 2018 р. (млн. м³)

Максимальні обсяги природного газу, переданого до газотранспортної системи та відібраного із газотранспортної системи за 2018 р., спостерігалися впродовж опалювального сезону (січень-березень та листопад-грудень). Упродовж цих місяців додатковий попит покривався за рахунок відбору газу із газосховищ та імпорту. Обсяги власного видобутку природного газу впродовж 2018 р. суттєво не змінювались.

Упродовж опалювального сезону високий попит на природний газ зберігався за споживачами, які підключені до газорозподільних систем (рис. 4.5). Водночас попит споживачів, підключених до ГТС, був рівномірним упродовж року. Протягом квітня-листопада 2018 р. здійснювалось закачування природного газу до газосховищ.

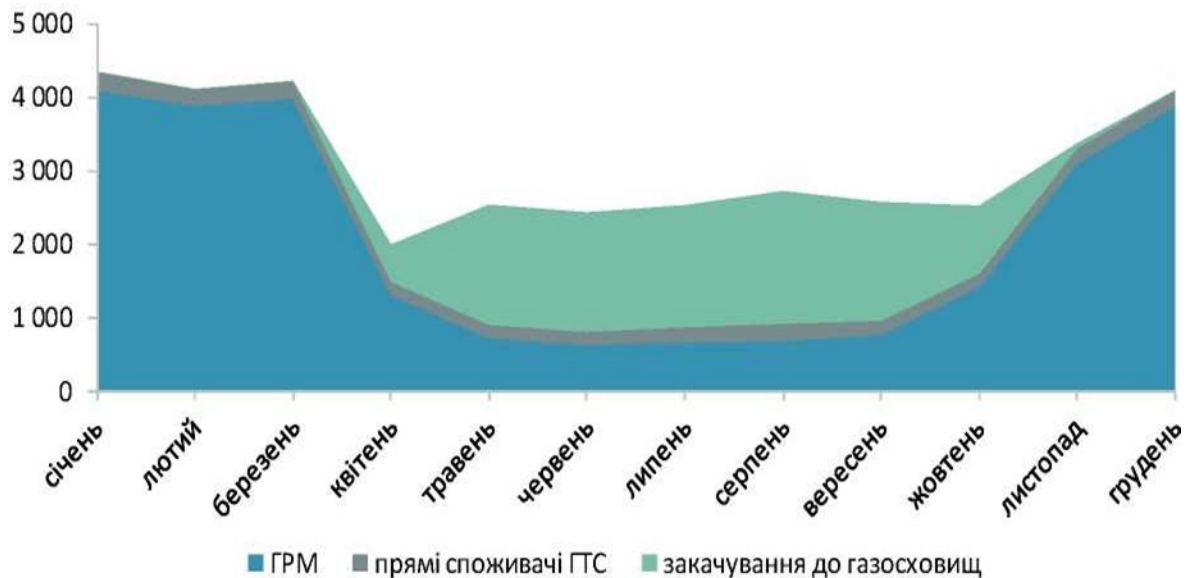

Рисунок 4.5 – Обсяги природного газу, відібрані з ГТС України через точки виходу (без урахування транзиту) за 2018 р. (млн. м³)

4.2 Нормативно-правове регулювання діяльності підприємств галузі газопостачання в Україні

На виконання вимог Закону про НКРЕКП затверджено Порядок здійснення процедури сертифікації оператора газотранспортної системи. Порядок є обов'язковим для суб'єктів господарювання незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які мають намір отримати рішення про сертифікацію оператора ГТС. Зобов'язання щодо сертифікації оператора ГТС встановлюються незалежно від обраної моделі відокремлення оператора ГТС.

З метою підготовки до процесу сертифікації майбутнього оператора ГТС та узгодження ключових питань, пов'язаних із процесом сертифікації, у 2018 році НКРЕКП ініційовано створення робочої групи у складі представників НКРЕКП, Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, компаній НАК «Нафтогаз України», ПАТ «Магістральні газопроводи», АТ «Укртансгаз». Крім цього, оскільки при здійсненні сертифікації оператора ГТС положеннями Закону передбачено отримання висновку Секретаріату Енергетичного Співтовариства щодо попереднього рішення Регулятора про сертифікацію в частині

підтвердження виконання вимог щодо відокремлення та незалежності оператора ГТС, передбачених цим Законом, НКРЕКП спільно із Секретаріатом Енергетичного Співтовариства провела ряд узгоджувальних нарад щодо етапів та процедур погодження попереднього рішення НКРЕКП про сертифікацію оператора газотранспортної системи.

За наявною станом на кінець 2018 року інформацією, частина акцій (часток, паїв) 14 операторів ГРМ перебуває у власності держави, з яких два оператори - у стовідсотковій власності і один - з пакетом акцій більше 50 %. Лише у двох операторів ГРМ – ПАТ «Київгаз» та ПАТ «Чернігівгаз» – 71,54 % та 2,75 % акцій (часток, паїв) відповідно перебувають у комунальній власності. Решта акцій та акції інших операторів ГРМ є власністю інших юридичних та фізичних осіб (додаток В).

За наявною станом на кінець 2018 р. інформацією 68 % газорозподільних систем перебували в державній власності, 17 % – у комунальній, 9 % – у власності операторів ГРМ та 6 % – у власності інших суб'єктів господарювання (рис. 4.6).

Рисунок 4.6 – Газорозподільні системи, які були в державній, комунальній власності, власності операторів ГРМ та інших суб'єктів господарювання у 2018 р.

Деталізовану інформацію щодо протяжності газорозподільних систем, які були в державній, комунальній власності, власності операторів ГРМ та інших суб'єктів господарювання у 2018 році, наведено в додатку Г.

Положеннями статей 23 та 27 Закону встановлено вимоги до відокремлення і незалежності оператора ГТС. Згідно з Законом оператором ГТС є юридична особа, яка не є складовою вертикально інтегрованої організації і здійснює свою господарську діяльність незалежно від діяльності з видобутку, розподілу, постачання природного газу, діяльності оптових продавців. Так, у 2016 році згідно з постановою Кабінету Міністрів України було утворено Публічне акціонерне товариство «Магістральні газопроводи України». При цьому протягом 2018 року жоден суб'єкт господарювання не звертався до НКРЕКП з метою сертифікації оператора ГТС.

Вимоги до відокремлення і незалежності оператора ГРМ визначені положеннями статті 39 Закону. 01.07.2015 відбулося юридичне відокремлення господарської діяльності з постачання природного газу від господарської діяльності з розподілу природного газу. Так, на сьогодні послуги з розподілу природного газу надаються споживачам на підставі договору, укладеного у відповідності до Типового договору розподілу природного газу. Послуги з постачання природного газу побутовим споживачам надаються на підставі договору, що має відповідати Типовому договору постачання природного газу побутовим споживачам. При цьому постачання природного газу іншим споживачам здійснюється на підставі договорів, що укладаються відповідно до вимог Цивільного та Господарського кодексів України, Правил постачання природного газу та повинні містити істотні умови, визначені статтею 12 Закону.

Станом на 31.12.2018 кількість суб'єктів господарювання, що мають ліцензію на розподіл природного газу, становила 46 суб'єктів господарювання, з яких п'ять суб'єктів господарювання, керуючись положеннями статті 39 Закону щодо можливості звільнення оператора ГРМ, який має менше 100 000 підключених споживачів, від виконання вимог цієї статті, розпорядженням НКРЕКП від 17.08.2016 № 15-р та постановою НКРЕКП від 28.12.2018 № 2115 було звільнено від виконання вимог зазначеної статті Закону.

Крім того, відповідно до положень статті 39 Закону оператор ГРМ розробляє і впроваджує програму відповідності. Ця програма повинна містити заходи для

забезпечення безперешкодного виконання оператором ГРМ функцій, передбачених частиною першою статті 37 Закону, а також заходи щодо уникнення дискримінаційних дій та впливу на діяльність оператора ГРМ. Звіт про виконання програми відповідності щорічно подається Регулятору посадовою особою, відповідальною за моніторинг та впровадження програми відповідності, та розміщується на веб-сайті Регулятора. Кандидатура такої посадової особи затверджується Регулятором.

Керуючись вищезазначеним, НКРЕКП у 2018 р. було актуалізовано перелік кандидатур посадових осіб операторів ГРМ, відповідальних за моніторинг впровадження програми відповідності, у зв'язку з чим постановою від 12.06.2018 № 388 було внесено зміни до постанови від 24.10.2017 № 1289 «Про затвердження кандидатур посадових осіб операторів ГРМ, відповідальних за моніторинг впровадження програми відповідності».

На виконання вимог Закону операторами газорозподільних систем було надіслано на адресу НКРЕКП звіти про виконання програми відповідності, які після опрацювання були оприлюднені на офіційному веб-сайті НКРЕКП.

Основною складовою газотранспортної системи є мережа магістральних газопроводів та газопроводів-відгалужень, що представляє собою єдиний технологічний комплекс, який працює у безперервному робочому режимі. Довжина газотранспортних мереж, які експлуатує оператор ГТС, складає близько 35 тис. км.

Парк газоперекачувальних агрегатів оператора ГТС налічує 702 одиниці, у тому числі з газотурбінним приводом – 448, з електроприводом – 158, газомотокомпресорів – 96, загальною потужністю 5440 МВт. Вони розміщені на 72 компресорних станціях, у складі яких перебувають 108 компресорних цехів. Що стосується газорозподільних систем, які є на балансі (в обслуговуванні) операторів ГРМ, станом на кінець 2018 року їх протяжність складала 285 тис. км, з них високого тиску – 48 тис. км, середнього тиску – 117 тис. км, низького тиску – 120 тис. км.

РОЗДІЛ 5
ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

5.1 Обґрунтування ефективності надання факторингових послуг для ПрАТ «Тернопільгаз»

У діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» досить гострою є проблема неплатежів, нестачі обігових коштів, про що свідчить висока питома вага дебіторської і кредиторської заборгованостей у балансі підприємства. У цих умовах потрібен пошук нових механізмів залучення коштів, адаптованих до конкретних умов господарювання досліджуваного товариства. Західноєвропейські компанії зіткнулись із подібними проблемами ще 20-30 років тому і знайшли вихід, використавши новий тоді фінансовий продукт, який дістав назву факторингу.

Зважаючи на те, що фінансове ресурсозабезпечення економічного розвитку в умовах функціонування ринкових відносин неможливе без використання сучасних форм та інструментів розрахунково-платіжних взаємозв'язків, аналіз перспектив застосування факторингу у діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» сьогодні є надзвичайно важливим та актуальним.

Факторинг – унікальний фінансовий інструмент, який може ефективно вирішувати велику кількість завдань та проблем, що стоять перед ПрАТ «Тернопільгаз» як покупця газового обладнання ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект», а саме: економічні, фінансові, купівлі-продажу та маркетингові (табл. 5.1).

Основними перевагами факторингового фінансування для ПрАТ «Тернопільгаз» є:

- фінансування надається на строк фактичного відстрочення платежу;
- сума фінансування не збільшує заборгованість за кредитами у балансі товариства при тому, що зменшується обсяг дебіторської заборгованості;
- фінансування погашається з коштів, що надходять від дебіторів;
- фінансування супроводжується сервісом, який включає кредитний менеджмент, захист від ризиків, консалтинг;
- фінансування не потребує надання заставного забезпечення;

Таблиця 5.1 – Переваги застосування факторингу для фінансування діяльності

ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект»

Вид переваги	Зміст переваги
Економічні	– Збільшення оборотності обігових коштів і, як наслідок, зменшення потреби в них;
	– захист від втрат;
	– одержання додаткового прибутку за рахунок можливості збільшення обсягів продажу;
	– значно зменшуються ступінь залежності від дотримання дебіторами платіжної дисципліни, ймовірність виникнення касового розриву та застосування штрафних санкцій кредиторами через несвоєчасні розрахунки;
	– потік готівки виникає негайно, при цьому не потрібні проекти чи бізнес-плани, процедура надання факторингової послуги набагато простіша, ніж процедура надання кредиту.
Переваги купівлі-продажу газового обладнання	– Розв’язання проблеми взаємозалежності між одержанням коштів продавцем і оплатою покупцем;
	– необхідність збільшення обсягів продажів та надання послуг;
	– можливість знизити ризики при купівлі-продажах в кредит;
	– наведення порядку в платіжній дисципліні дебіторів;
	– можливість підтримки більших складських запасів і розширення асортименту у покупців і дилерів.
Маркетингові	– Захист своєї ринкової частки;
	– розвиток бізнесу;
	– утримання свого ринку й недопущення на нього конкурентів;
	– одержання конкурентних переваг;
	– виведення на ринок нових продуктів, торговельних марок;
	– поліпшення іміджу у свого постачальника завдяки регулярності та точності в розрахунках;
	– можливість забезпечення товаром свого покупця незалежно від строку платежу (наприклад, якщо у покупця тимчасовий дефіцит обігових коштів).
Фінансові	– Отримання довгострокового необмеженого беззаставного фінансування;
	– поліпшення ліквідності балансу, зменшення кредитного навантаження;
	– прогнозованість та стабільність грошових надходжень;
	– гарантія надходжень коштів від покупців у встановлений строк;
	– зменшення дефіциту обігових коштів;
	– зниження вартості обігових коштів;
	– оптимізація сплати ПДВ.

- розмір фінансування може збільшуватися в міру зростання обсягів продажу клієнта.

Механізм здійснення факторингових операцій за участю ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» можна представити у вигляді такої схеми (рис. 5.1).

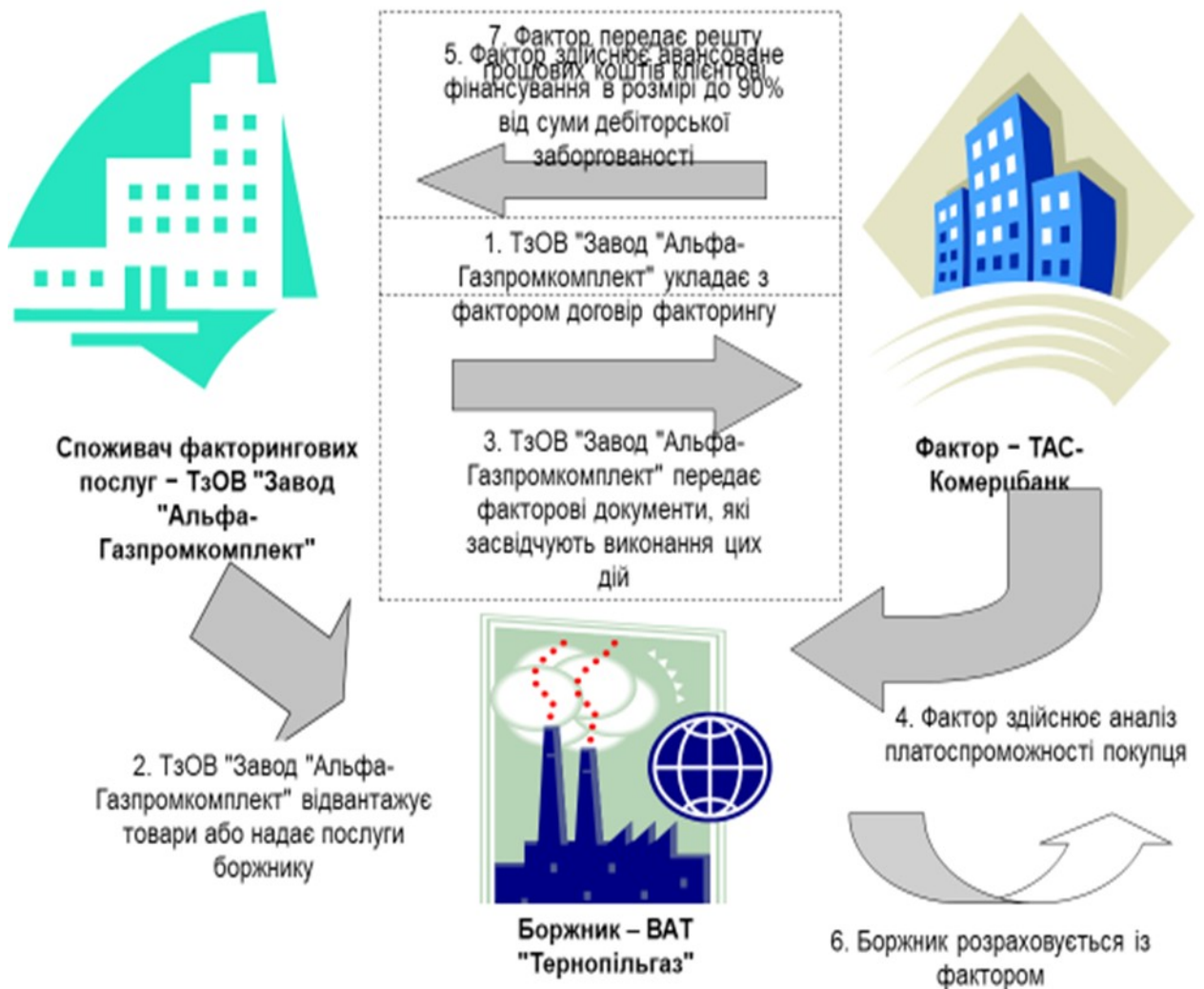

Рисунок 5.1 – Механізм здійснення факторингових операцій за участю ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект»

Отже, схема факторингової операції за участю ПрАТ «Тернопільгаз» та ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» досить проста. Після отримання документів про постачання газового обладнання ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» ПрАТ «Тернопільгаз» банк-фактор (ТАС-Комерцбанк), здебільшого після

перевірки платоспроможності покупця, виплачує ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект», як правило, від 60% до 90% суми платежу за поставлене обладнання. Інші 10-40% суми боргу фактор тимчасово утримує у зв'язку з прийняттям ризику погашення боргу.

Комерційний результат факторингу для ПрАТ «Тернопільгаз» полягає, у можливості придбання необхідної номенклатури товарного асортименту газового обладнання ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» у кількості, достатній для повноцінного забезпечення діяльності підприємства. Можливість отримувати засоби відразу після постачання обладнання за рахунок банку дозволяє запропонувати досліджуваному підприємству пільгові умови придбання (наприклад, підвищити ліміт товарного кредиту, збільшити відтермінування платежу).

Провівши необхідні розрахунки, отримаємо економічний ефект від застосування факторингу у фінансуванні діяльності ПрАТ «Тернопільгаз». Результати розрахунків представлено у табл. 5.2.

Таблиця 5.2 – Розрахунок економічного ефекту від впровадження факторингу у діяльність ПрАТ «Тернопільгаз»

№ з/п	Показники	Банківське кредитування	Факторингове обслуговування
1	2	3	4
1	Матеріальні затрати, тис.грн	203334	203334
2	Сума банківського кредиту, тис. грн.	300	300
3	Термін кредиту, роки	1	1
4	Реальна вартість кредиту, % річних	28,5	-
5	Вартість факторингового обслуговування, % від вартості рахунків-фактур	-	23
Продовження табл. 5.2			
6	Сума сплачених відсотків за користування кредитом, тис. грн.	85, 5	-

7	Сума сплачених коштів за факторингове обслуговування, тис. грн.		6,9
8	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи послуги, тис. грн	219576,5	219497,9
9	Економічний ефект від впровадження факторингу, тис.грн	-	78,6

5.2 Обґрунтування пропозиції з модернізації устаткування

ПрАТ «Тернопільгаз»

З метою технічного переозброєння підприємствам доцільно проводити заміну застарілого й зношеного устаткування новим, більш прогресивним й економічним. При цьому одночасно будуть вирішуватися задачі соціального прогресу – скорочуватися застосування важкої фізичної праці, ручної праці зі шкідливими умовами праці, з підвищеною небезпекою для життя й т. д. Заходи щодо технічного переозброєння сприятимуть також підвищенню якості продукції, коли традиційне устаткування й технологія вже не забезпечують підвищених вимог до надійності, довговічності, точності та естетичності.

Виходячи з вище сказаного, актуальним для ПрАТ «Тернопільгаз» є впровадження інвестиційного проекту, який передбачає придбання приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу польського виробництва.

Використання цих приладів дасть можливість чітко та оперативно забезпечувати облік спожитого природного газу, адже передача даних відбуватиметься онлайн щодоби з погодинним архівом. Переваги є як для досліджуваного підприємства, так і для споживачів. Для підприємства та комунально-побутових споживачів - це можливість аналізу споживання природного газу і мінімізації виробничо-технологічних втрат, що в свою чергу дасть можливість контролювати номінації споживання газу та уникнути в подальшому штрафних санкцій у разі переліміту. Для побутових споживачів – не буде необхідності подавати показники лічильників газу, адже вони автоматично, щодобово, передаватимуться в газорозподільне підприємство.

Для впровадження даного проекту необхідно ще провести навчання для спеціалістів відділу метрології та інженерно-технічних працівників по налаштуванню і користуванню даними приладами та програмним забезпеченням. Після цього встановити, з метою тестування, зразки приладів для дистанційної передачі лічильників газу на території Тернопільщини у побутових споживачів.

Для визначення обсягу інвестиційних коштів, необхідного для впровадження проекту по придбанню приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу доцільно розрахувати суму річних витрат за формулою:

$$B_{обл} = B_{НДР} + B_{пот} + B_{д} , \quad (5.1)$$

де $B_{НДР}$ – витрати на проектні рішення щодо придбання нового газового обладнання, що враховуються в плані фінансування науково-технічних і дослідно-конструкторських робіт, тис. грн.;

$B_{пот}$ – поточні витрати на інші заходи по вдосконаленню виробничої системи, що здійснюються за рахунок основної діяльності підприємства, тис. грн.;

$B_{д}$ – додаткові витрати (навчання, програмне забезпечення), тис. грн.

Отже, сума річних витрат, необхідна для впровадження проекту по придбанню приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу, складатиметься:

$$B_{обл.} = 87,90 + 7,33 + 4,77 = 100,00 \text{ (тис. грн.)}$$

$$B_{обл} = 100,00 \text{ тис. грн.}$$

Провівши усі необхідні розрахунки щодо витрат на придбання нового газового обладнання – приладів для дистанційної передачі даних, представимо їх у таблиці 5.3.

Таблиця 5.3 - Оцінка початкових інвестиційних витрат проекту придбання приладів для дистанційної передачі даних ПрАТ «Тернопільгаз»

Показники, тис. грн.	Одноразові інвестиційні витрати	Додаткові інвестиційні витрати
Капітальні витрати, (-)	-	-
Організаційні витрати, (-) у тому числі:	95,23	4,77
- витрати на аналіз діючої ефективності системи обліку надання послуг розподілу газу	5,00	0,25
- витрати на одержання науково- технічної інформації про передовий досвід	0,90	0,045
- витрати на придбання нового газового обладнання	75,00	3,75
- витрати на підготовку спеціалістів для роботи в нових умовах	2,00	0,1
- витрати на експертизу проекту	5,00	0,25
- поточні витрати	7,33	0,37
Разом:	100,00	

5.3 Обґрунтування пропозиції щодо удосконалення структури управління комунальною сферою з використанням державно-приватного партнерства

На наш погляд, із метою підвищення ефективності управління підприємств комунальної сфери, доцільно буде усі об'єкти комунальної сфери об'єднати у певні групи та визначити для кожної з них пріоритетні напрями їх подальшого використання.

Пропонуємо модель удосконалення управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору, засновану на використанні функціонального та диверсифікованого підходів (рис. 5.2)

Рисунок 5.2 – Модель управління суб'єктами господарювання в умовах комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств
Джерело: розроблено автором

Для удосконалення управління суб'єктами господарювання комунальної сфери необхідно, у першу чергу, здійснити системний аналіз підприємств, які здійснюють комунальне обслуговування, здійснити оцінку їх економічного потенціалу та функціонального навантаження кожного з об'єктів.

Далі, використовуючи функціональний та диверсифікований підходи до управління, забезпечити диверсифіковане управління комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових суб'єктів господарювання

У нашому випадку диверсифікований підхід до управління комунальною сферою включає такі форми делегованого управління суб'єктами

господарювання, як концесія, оренда та, безпосередньо, саме державно-приватне партнерство.

Саме тому важливою умовою ефективного функціонування організаційних систем є застосування певних методів та засобів управління, а також визначення витрат, які необхідні для безпосереднього здійснення процесу управління.

Пропонуємо виділити певні етапи аналізу та синтезу системи управління комунальною сферою з врахуванням сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств (рис. 5.3).

Рисунок 5.3 – Етапи аналізу та синтезу системи управління комунальною сферою з врахуванням сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств

Джерело: розроблено автором

Об'єктами структурного аналізу є варіанти структур, які формуються у процесі її декомпозиції. Сутністю структурного синтезу є побудова (реорганізація), яка має бажані властивості. Структурний синтез проводиться з метою обґрунтування

множини елементів, зв'язків, відношень, що забезпечать у сукупності максимальну відповідність заданим вимогам.

Метою функціонального синтезу є обґрунтування оптимальних характеристик функціонування, тобто процесів зміни її станів із часом відповідно до поставленої мети.

Сутністю інформаційного синтезу є обґрунтування необхідного обсягу, терміну та форм подання інформації, методів її передавання, обробки та зберігання для проектованої структури та алгоритму функціонування системи управління.

Параметричний синтез полягає в обґрунтуванні необхідної та достатньої кількості показників, що дають змогу оцінювати бажані властивості системи [294, с. 176-177].

Отже, оптимізація структури управління сервісно-виробничого обслуговування можлива лише за деяким приватним критерієм, який пов'язаний в основному з використанням технічних засобів. Так, можна оптимізувати структуру за критерієм загальної вартості або капітальних витрат на технічні засоби, або мінімізації часу передачі повідомлень від джерел до центру системи, як у випадку наших пропозицій з придбання та застосування приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу ПрАТ «Тернопільгаз».

Структура управління комунальною сферою на перехідному етапі має формуватися відповідно до принципів, які передбачають розмежування повноважень, завдань і обов'язків у сфері комунального господарства між обласною радою, облдержадміністрацією, райдержадміністраціями, місцевими радами і міськвиконкомами, а також підприємствами-виробниками, постачальниками, виконавцями, споживачами комунальних послуг.

Для впровадження принципів ринкової економіки в комунальну сферу доцільно відносити між органами місцевого самоврядування і підприємствами, що надають комунальні послуги, будувати на основі взаємоузгоджених відповідних договорів.

Про роботу щодо вирішення питань реформування і розвитку комунальної сфери місцеві ради, їх виконкоми, підприємства цієї сфери повинні регулярно звітувати на зустрічах їх керівників і депутатів із споживачами послуг. Рішення, що приймаються місцевими радами з питань комунального обслуговування, мають бути висвітлені в засобах масової інформації.

Говорити про ефективність управління сервісно-виробничим обслуговуванням, що врешті-решт становить комунальний сектор економіки, без достатніх господарських повноважень та навичок територіальної громади не можливо. Суттєве значення для реальної здатності самостійного управління місцевими справами має також наявність у розпорядженні органів місцевого самоврядування достатніх фінансових, майнових, кадрових, організаційних, інформаційних ресурсів тощо. Такий підхід надзвичайно важливий, оскільки дає змогу з'ясувати, в яких випадках інститут місцевого самоврядування реально функціонує, а в яких – лишається тільки задекларованим, і його формальна юридична модель не втілюється на практиці.

На сьогодні комунальний сектор економіки та сфера забезпечення життєдіяльності територіальної громади поступово опановується приватними структурами в рамках співпраці з владою на партнерських засадах. Співпраця приватного та комунального секторів при вирішенні питань місцевого значення та забезпеченні населення якісними послугами, на нашу думку, найбільш доцільна у таких сферах життєзабезпечення територіальної громади, як: водопостачання, газопостачання, санітарна очистка і вивіз сміття, комунальна енергетика, транспорт, охорона здоров'я та освіта, тобто в секторах, які традиційно відносять до сфери громадських послуг.

РОЗДІЛ 6

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

6.1 Система управління охороною праці у ПрАТ «Тернопільгаз»

Система управління охороною праці – «частина загальної системи менеджменту, яка сприяє управлінню ризиками в галузі охорони праці та промислової безпеки, пов'язаними з діяльністю підприємства. Вона включає організаційну структуру, планування діяльності, розподілення відповідальності, методи роботи, процедури, процеси і ресурси для розроблення, впровадження, досягнення аналізу та підтримки у працездатному стані політики підприємства в галузі охорони праці та промислової безпеки (з урахуванням вимог OHSAS 18001» [123].

Основними завданнями системи управління охороною праці (далі СУОП) є: «забезпечення безпеки та охорони здоров'я працівників; зниження ризиків виникнення нещасних випадків, професійних захворювань і аварій; дотримання вимог охорони праці та промислової безпеки працівниками; забезпечення безпеки технологічних процесів, обладнання, будівель, споруд, території та охоронних зон» [111].

Для виконання основних завдань СУОП необхідне створення та функціонування наступних видів забезпечення охорони праці:

- нормативно-правового;
- організаційного;
- матеріально-технічного;
- кадрового;
- наукового;
- інформаційного;
- санітарно-гігієнічного;
- лікувально-профілактичного.

Об'єкти ПрАТ «Тернопільгаз» відносяться до таких галузей виробництва як розподіл газу та будівельно-монтажні роботи, на яких експлуатуються:

обладнання газонаповнювальних станцій, газонаповнювальних пунктів, газорегуляторні установки, газопроводи і споруди системи газопостачання населених пунктів, проміжні склади балонів, підвідні газопроводи до підприємств, електростанцій, котелень, АГНКС тощо, та виконуються газонебезпечні та вогневі роботи, зварювально-монтажні, ізоляційні роботи тощо.

З метою реалізації політики у сфері охорони праці ПрАТ «Тернопільгаз» встановлює такі цілі:

- щорічно знижувати рівні професійних ризиків виникнення нещасних випадків, професійних захворювань та аварій;
- щорічно знижувати кількість нещасних випадків, професійних захворювань, аварій та виробничих неполадок;
- досягнути 100% забезпечення працівників, зайнятих на роботах з шкідливими умовами праці, спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту (ЗІЗ);
- щорічно знижувати кількість працівників, зайнятих на роботах у важких та шкідливих умовах праці;
- впроваджувати в умовах діючого виробництва автоматизовані інформаційні системи охорони праці, системи аналізу та прогнозування аварійних ситуацій, автоматичного та дистанційного керування технологічними процесами і виробничим обладнанням, систем автоматичного контролю і сигналізації про наявність небезпеки або шкідливих виробничих чинників та пристроїв аварійного вимкнення обладнання чи комунікацій у разі виникнення аварійних ситуацій;
- досягнути 100% виконання програм, комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійних захворювань та аварій.

Загальне управління охороною праці на ПрАТ «Тернопільгаз» здійснює апарат управління товариства. Схема управління охороною праці ПрАТ «Тернопільгаз» подана у додатку Г. Голова правління ПрАТ «Тернопільгаз» (або його заступник) несе відповідальність за виконання покладених на товариство завдань та

обов'язків із забезпечення охорони праці на об'єктах підприємства, впровадження нових ефективних засобів і методів попередження аварій та встановлює ступінь відповідальності своїх заступників, начальників УЕГГ та дільниць за виконання робіт з охорони праці за напрямками їх діяльності.

Координацію роботи з охорони праці в апараті ПрАТ «Тернопільгаз», в структурних підрозділах здійснює служба охорони праці (далі СОП).

СОП ПрАТ «Тернопільгаз» здійснює роботу з охорони праці та промислової безпеки згідно з положенням про неї, зокрема:

- бере участь у роботі комісії відповідного ступеня адміністративно-виробничого контролю за станом охорони праці та промислової безпеки за напрямками діяльності;

- аналізує стан охорони праці на об'єктах ПрАТ «Тернопільгаз» та контролює виконання заходів щодо усунення порушень вимог охорони праці та промислової безпеки, підвищення рівня охорони праці на об'єктах товариства;

- бере участь у розробленні заходів з охорони праці та промислової безпеки за напрямками діяльності;

- бере участь у нарадах та розробленні нормативних документів з охорони праці та промислової безпеки.

Основними функціями управління охорони праці на ПрАТ «Тернопільгаз» є :

- координація профілактичної роботи з охорони праці в структурних підрозділах;
- координація проведення єдиної науково – технічної політики з питань охорони праці у межах ПрАТ «Тернопільгаз»;
- аналіз стану охорони праці на об'єктах ПрАТ «Тернопільгаз», планування та контроль за виконанням корегувальних заходів;
- організація системи управління охороною праці, яка відповідає політиці, товариства та забезпечує можливість її постійного вдосконалення в умовах чинного законодавства;
- перевірка діяльності структурних підрозділів з питань забезпечення охорони праці, вивчення та поширення передового досвіду роботи у цьому напрямку;

- здійснення відомчого контролю за станом охорони праці відповідного ступеня;
- формування системи матеріального і морального стимулювання працівників і трудових колективів, спрямованої на поліпшення стану умов і охорони праці, попередження виробничого травматизму, професійних захворювань і аварій;
- створення і впровадження сучасних форм і методів управління, зокрема комп'ютеризованих робочих місць фахівців СОП;
- опрацювання нових та перегляд чинних нормативних документів (НД) з охорони праці, що діють в межах товариства; створення і впровадження передових технологій обладнання, програмних та інших засобів покращення умов та підвищення рівня безпеки праці;
- взаємодія з органами державного нагляду з метою попередження нещасних випадків та аварій, досягнення встановлених нормативів та підвищення рівня охорони праці у структурних підрозділах;
- організування проведення нарад, семінарів, конференцій та конкурсів щодо вдосконалення роботи і забезпечення охорони праці в структурних підрозділах;
- здійснення методичного керівництва і контролю за діяльністю СОП структурних підрозділів та ПДК;
- надання методичної допомоги структурних підрозділів в організації та проведенні з працівниками спеціального навчання, інструктажів та перевірки знань з питань охорони праці;
- придбання та забезпечення структурних підрозділів нормативно правовими актами з питань охорони праці;
- організування та проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці керівного складу структурних підрозділів;
- здійснення контролю за своєчасним виконанням заходів з охорони праці під час будівництва, реконструкції та капітального ремонту ПрАТ «Тернопільгаз»;
- організування контролю за розподілом і використанням коштів спрямованих на здійснення охорони праці в структурних підрозділах;

- планування та здійснення контролю за виконанням комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійних захворювань та аварій;

- прийняття участі у розслідуванні причин та обставин нещасних випадків професійних захворювань та аварій;

- облік нещасних випадків професійних захворювань, аварій та їх наслідків у структурних підрозділах; надання звітності з питань охорони праці СОП ДК «Газ України» та органам державного нагляду за охороною праці, статуправлінню, згідно з чинним законодавством; аналіз причин нещасних випадків, професійних захворювань та аварій; розроблення заходів щодо їх запобігання;

- здійснення пропаганди охорони праці.

Основними завданнями управління охороною праці на рівні структурного підрозділу ПрАТ «Тернопільгаз» є:

- навчання працівників безпечним методам праці і пропаганда охорони праці;
- забезпечення безпеки будівель і споруд;
- нормалізація санітарно-гігієнічних умов праці;
- забезпечення працівників засобами індивідуального захисту та засобами колективного захисту;
- забезпечення оптимальних режимів праці та відпочинку працівників;
- організування лікувально-профілактичного обслуговування працівників;
- організування санітарно-побутового забезпечення працівників;
- професійний відбір працівників з окремих професій.

Важливе місце серед функцій управління охороною праці у структурних підрозділах ПрАТ «Тернопільгаз» є атестація робочих місць за умовами праці, розроблення та контроль за виконанням заходів щодо створення безпечних і здорових умов праці на робочих місцях. У додатку Д представлено показники, за якими необхідно проводити лабораторні дослідження санітарно-гігієнічного стану на робочих місцях для проведення атестації робочих місць за умовами праці, а у додатку Ж – «Карта умов праці», у якій здійснюється оцінка факторів

виробничого середовища і трудового процесу, на основі яких робиться розрахунок тривалості додаткової відпустки за шкідливі умови праці згідно результатів атестації, на прикладі робочого місця № 9 – монтажника санітарно-технічних систем та устаткування.

Виходячи з політики та цілей ПрАТ «Тернопільгаз» з охорони праці, основними напрямками удосконалення діяльності товариства та його структурних підрозділів з питань охорони праці повинні стати:

- організування діяльності згідно з законодавчими та нормативно-правовими актами з охорони праці;
- розроблення та удосконалення відомчих нормативних документів з охорони праці;
- виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з охорони праці, впровадження їх результатів у виробництво;
- удосконалення порядку надання пільг та компенсацій працівникам, зайнятим на роботах з важкими та шкідливими умовами праці (газоварник, електрогазоварник, зварник пластмас, ізолювальник-плівочник, монтажник зовнішніх трубопроводів, монтажник санітарно-технічних систем і устаткування, слюсар з механо-складальних робіт, токарь, тракторист, машиніст екскаватора одноковшового, машиніст крана автомобільного – згідно додатку Д), поліпшення їх медичного та санітарно-побутового обслуговування;
- підтримання державної системи соціального страхування працівників від нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві;
- забезпечення пріоритетного фінансування заходів, спрямованих на досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійних захворювань і аварій;
- використання прогресивних організаційних і технологічних рішень, які забезпечують встановлені нормативи охорони праці;

- створення ефективних систем контролю за станом умов і охорони праці на робочих місцях, систем попередження, локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій;

- організування та проведення відомчого технічного нагляду (контролю) за машинами, устаткуванням, обладнанням та комунікаціями, утриманням та безпечною експлуатацією будівель і споруд;

- планування та здійснення профілактичних заходів щодо уникнення впливу небезпечних та шкідливих виробничих чинників на працівників, населення навколишнє середовище;

- забезпечення експертизи проектів на будівництво та реконструкцію виробничих об'єктів, впровадження нових технологічних процесів на відповідність вимогам нормативно-правових актів з охорони праці;

- планування і здійснення контролю за виконанням заходів з охорони праці;

- забезпечення відповідного рівня кваліфікації персоналу, який працює на виробничих об'єктах ПрАТ «Тернопільгаз», включаючи підготовку до дій у разі виникнення аварійних ситуацій;

- вдосконалення системи професійного відбору і психологічної підготовки працівників;

- вдосконалення СУОП на головному підприємстві, УЕГГ та дільницях;

- проведення семінарів з обміну досвідом із забезпечення охорони праці, впровадження сучасних методів навчання і перевірки знань працівників з охорони праці;

- удосконалення технічного оснащення СОП, рівня підготовки експлуатаційного персоналу виробничих об'єктів головного підприємства, а також спеціалізованих підрозділів (служб), які обслуговують об'єкти підвищеної небезпеки;

- виконання заходів щодо зниження виробничого ризику виникнення нещасних випадків, професійних захворювань та аварій;

- забезпечення готовності персоналу підприємств, спеціалізованих підрозділів (служб) до локалізації та ліквідації наслідків можливих аварій та надзвичайних ситуацій;
- зниження розмірів економічної, соціальної і екологічної шкоди від можливих аварій та надзвичайних ситуацій.

6.2 Безпека життєдіяльності та управління промисловою безпекою на ПрАТ «Тернопільгаз»

Безпека життєдіяльності (БЖД) – це галузь науково-практичної діяльності; спрямованої на вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек, їх властивостей, наслідків впливу їх на організм людини, основ захисту здоров'я та життя людини і середовища її проживання, а також на розробку і реалізацію відповідних засобів та заходів щодо створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини.

Важливим аспектом життєдіяльності є захист населення, об'єктів економіки і в цілому території від негативних наслідків надзвичайних ситуацій. Стихійні лиха та природні катаклізми, техногенні та антропогенні аварії і катастрофи, соціальні конфлікти призводять до значних людських жертв, наносять великі матеріальні збитки суспільству. БЖД у сфері надзвичайних ситуацій базується на концепції запобігання цим ситуаціям, адекватного реагування на них, ліквідації їх наслідків.

Надзвичайна ситуація - порушення нормальних умов життя і діяльності людей на території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті (далі - об'єкти і території), спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат.

Аварія - небезпечна подія техногенного характеру, яка спричинила загибель людей чи створює на об'єкті або території загрозу життю та здоров'ю людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю.

Катастрофа - велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких, трагічних наслідків.

Аварійно-рятувальна служба – сукупність організаційно об'єднаних органів управління, сил та засобів, призначених для вирішення завдань щодо запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та окремих їх наслідків, проведення пошукових, аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Під час будівництва, реконструкції та експлуатації об'єктів ПрАТ «Тернопільгаз» існують небезпеки виникнення аварій, які можуть призвести до:

- руйнування елементів лінійної частини газопроводів, комунікацій чи технологічного обладнання побудованих на них, газорозподільних мереж, автомобільних компресорних станцій;
- руйнування об'єктів, що належать іншим відомствам (магістральні трубопроводи, залізниці, магістральні автошляхи I, II категорій тощо);
- вибухів посудин, що працюють під тиском;
- розливів нафти у ґрунт та у водних басейнах;
- викидів забруднюючих речовин в атмосферу;
- забруднення стічних вод;
- загазованість об'єктів, споруд, територій;
- пожеж на резервуарах з нафтою та нафтопродуктами, об'єктах транспортування нафти та газу тощо.

Працівники структурних підрозділів ПрАТ «Тернопільгаз» виконують роботи з підвищеною небезпекою, які наведені у «Переліку робіт з підвищеною небезпекою», затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці України 26.01.2005 р. № 15 та зареєстрованого в Мінюсті України 15.02.2005 р. за № 232/10512.

Під час виконання робіт на працівників ПрАТ «Тернопільгаз» можуть впливати небезпечні та шкідливі виробничі чинники, визначені у НАОП 1.1.21-2.04.

Перелік основних небезпечних речовин, які застосовуються на об'єктах нафтогазового комплексу, наведені у табл. 6.1.

Таблиця 6.1 – Небезпечні речовини, які застосовуються на об'єктах нафтогазового комплексу

№ п/п	Виробничий об'єкт	Небезпечні речовини	Об'єкти становлення небезпеки
1.	Парк резервуарний (промисловий)	Нафта	Довкілля
2.	Система газорозподільних мереж населених пунктів і об'єктів	Природний газ	Життя і здоров'я працівників та населення
3.	Газонаповнювальна станція	Пропан, бутан	Життя і здоров'я працівників та населення
4.	Автомобільна газонаповнювальна станція	Пропан, бутан	Життя і здоров'я працівників та населення
5.	Цех ізоляції	Займисті гази, займисті рідини, речовини окисники, високотоксичні і токсичні речовини	Життя і здоров'я працівників, населення та довкілля
6.	Цех фарбування балонів		
7.	Товарно-сировинна база		
8.	Склад сировини,		
9.	Склад готової продукції		
10.	Склад паливно-мастильних матеріалів		
11.	Склад кисневих балонів	Кисень	Життя і здоров'я працівників.
12.	Група резервуарів та зливно-паливних пристроїв заправної станції	Нафта	Життя і здоров'я працівників, населення та довкілля

Виходячи з існуючих небезпек та ризиків на виробничих об'єктах, ПрАТ «Тернопільгаз» встановлює таку політику у сфері безпеки життєдіяльності та промислової безпеки, щоб забезпечити безпеку праці та здоров'я працівників, здійснюючи наступні заходи:

- дотримання законодавства України з охорони праці, правил та норм охорони праці та промислової безпеки під час будівництва, реконструкції та експлуатації виробничих об'єктів;

- дотримання працівниками вимог охорони праці та промислової безпеки під час виконання ними трудових обов'язків на робочих місцях;

- проведення безперервного контролю стану БЖД та промислової безпеки на потенційно небезпечних об'єктах та об'єктах підвищеної небезпеки з метою зменшення професійних ризиків виникнення нещасних випадків, професійних захворювань та аварій;

- впровадження у виробництво технічних засобів і заходів з охорони праці та промислової безпеки, які відповідають досягненням світової та вітчизняної науки, техніки і технологій;

- ідентифікації небезпек та оцінки професійних ризиків виникнення нещасних випадків, професійних захворювань та аварій; формування та виконання заходів щодо зниження професійних ризиків;

- планування та здійснення заходів щодо локалізації і ліквідації наслідків аварій та виробничих неполадок; створення матеріальних та фінансових резервів для локалізації і ліквідації наслідків аварій;

- проведення аудитів з охорони праці і промислової безпеки, профілактики і усунення причин нещасних випадків, професійних захворювань, аварій та виробничих неполадок;

- вдосконалення контролю за станом здоров'я працівників та вжиття відповідних лікувально-профілактичних заходів;

- вдосконалення порядку та проведення заходів з виробничої санітарії;

- запровадження системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

- постійного вдосконалення нормативно-правової бази з охорони праці та промислової безпеки;
- проведення наукових досліджень у сфері безпеки життєдіяльності та промислової безпеки, впровадження результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у виробництво; налагодження інформаційного забезпечення охорони праці на основі інформаційних комп'ютерних мереж;
- виконання програм комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійних захворювань та аварій;
- забезпечення участі працівників ПрАТ «Тернопільгаз» та його представників у всіх елементах системи управління охороною праці та промисловою безпекою;
- періодичного аналізу функціонування та безперервного вдосконалення системи управління охороною праці та промисловою безпекою.

Основними завданнями управління промисловою безпекою ПрАТ «Тернопільгаз» є:

- визначення стратегії, концепцій та загальних управлінських рішень з питань функціонування та удосконалення системи управління промисловою безпекою в ПрАТ «Тернопільгаз»;
- забезпечення структурних підрозділів галузевими нормами і правилами промислової безпеки та забезпечення ними підприємств галузі;
- розроблення та контроль за виконанням заходів щодо покращення стану промислової безпеки на об'єктах ПрАТ «Тернопільгаз»;
- здійснення контролю за дотриманням норм і правил промислової безпеки під час проектування, будівництва та експлуатації виробничих об'єктів ПрАТ «Тернопільгаз» за напрямками діяльності.

Основними функціями управління промисловою безпекою ПрАТ «Тернопільгаз» є:

- планування, розроблення та здійснення організаційних та інженерно

технічних заходів, що забезпечують безпечну експлуатацію об'єктів підвищеної безпеки (ОПН) та потенційно-небезпечних об'єктів (ПНО), захист виробничого персоналу, населення та оточуючого середовища під час можливих аварій та надзвичайних ситуацій;

- розроблення, затвердження та введення в дію відомчих НД з питань промислової безпеки; участь у розробленні та забезпечення виконання вимог державних та галузевих правил і норм промислової безпеки;

- організування та проведення відомчого технічного нагляду (контролю) за машинами, устаткуванням, обладнанням та комунікаціями, утриманням та безпечною експлуатацією будівель і споруд;

- розроблення та контроль за виконанням заходів щодо покращення стану промислової безпеки на виробничих об'єктах, а також дотримання норм і правил промислової безпеки під час проектування, будівництва, реконструкції, ремонту та експлуатації ОПН та ПНО;

- фінансування і матеріально-технічне забезпечення заходів щодо попередження аварій та надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних та інших робіт в надзвичайних ситуаціях на підвідомчих об'єктах;

- фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки і атестації в установленому порядку професійних аварійно-рятувальних служб, аварійно-рятувальних служб з числа виробничого персоналу, інших сил та засобів для попередження, локалізації і ліквідації аварійних ситуацій, аварій та надзвичайних ситуацій на ОПН та ПНО, підтримка їх в постійній готовності згідно зі встановленим порядком;

- створення та підтримка в постійній готовності локальних систем оповіщення про аварії та надзвичайні ситуації;

- створення резервів фінансових і матеріальних ресурсів для локалізації та ліквідації можливих аварій та надзвичайних ситуацій;

- надання в установленому порядку інформації з питань промислової безпеки, а також оповіщення в установленому порядку працівників, населення, ДК «Газ України», НАК «Нафтогаз України», органів виконавчої влади та місцевого

самоврядування про загрозу виникнення або виникнення аварій та надзвичайних ситуацій;

- забезпечення підготовки, навчання, підвищення кваліфікації та захисту прав працівників з питань промислової безпеки.

На ПрАТ «Тернопільгаз» для його працівників щорічно проводяться навчання по наданню долікарської допомоги потерпілим і вмінню користуватися первинними засобами пожежогасіння.

За даними європейських досліджень вірні дії порятунку людини з першої хвилини збільшують шанси на одужання потерпілого на 80-90%. Коли ж початок порятунку людини в невідкладному стані відбувається з десятої хвилини, шанси знижуються до 5%.

Про значення володіння знаннями та навичками надання домедичної допомоги відповідно нових вимог, а саме Протоколу Європейської ради реанімації, йшлося на тренінгу для працівників компанії ПрАТ «Тернопільгаз» 13 листопада 2019 року.

Навчання відбулося за участі представників навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Тернопільської області Володимира Андрунька, підполковника служби цивільного захисту та майстра виробничого навчання Віктора Сокольваки.

Можливість почути, навчитись і спробувати, моделюючи ситуацію, мали особи, відповідальні за організацію робіт по чистці димових та вентиляційних каналів районних газових управлінь ПрАТ «Тернопільгаз», а також всі бажаючі працівники підприємства.

Також, було проведено практичне навчання по вмінню користуватись первинними засобами пожежогасіння для ліквідації і локалізації пожежі. Кожен охочий мав можливість самостійно скористатись порошковим та вуглекислотним вогнегасником для безпечного і ефективного гасіння умовної пожежі.

Отож, на ПрАТ «Тернопільгаз» розробляються та проводяться заходи з метою підвищення безпеки життєдіяльності та промислової безпеки.

РОЗДІЛ 7

ЕКОЛОГІЯ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

7.1 Завдання та напрям розвитку промислової екології

Промислова екологія – наука про еколого-технічні системи, що включає промислові підприємства й інші об'єкти господарської діяльності людини, які забезпечують їх функціонування.

Промислова екологія, на відміну від всіх інших наукових напрямів, які вивчають взаємодію суспільства з природою, базується на повному та глибокому знанні технології виробництва. Вона використовує якісні та кількісні параметри технологічних процесів для оцінки їх впливу на природне середовище. Промислова екологія, базуючись на нормах, які переважно регламентують гранично допустимі концентрації (ГДК) і впливи (ГДВ), визначає ефективні способи і засоби охорони навколишнього природного середовища.

Промислова екологія є функціональною дисципліною, тому що головне її завдання, поряд із встановленням структури і законів розвитку еколого-технічних систем – дослідження зв'язків усередині їх і зміни в часі, тобто функціонування подібної системи, як єдиного цілого.

Методологічною основою промислової екології є системний підхід з урахуванням усього різноманіття економічних, біологічних, соціальних, технологічних, психологічних і інших зв'язків, їх розмаїтість і супідрядність. Головне тут не ускладнення методів досліджень, а використання нових принципів підходу до вивчення екологотехнічних систем.

Предметом промислової екології є те, як знизити забруднення середовища в процесі виробництва. Причому це не обов'язково забруднення речовинами, в тому числі і токсичними. Промисловість забруднює середовище теплом, шумом, електромагнітним випромінюванням і пр., які вкрай гнітюче впливають як на

людину, так і на природу в цілому. Так наприклад, вплив шуму є однією з головних причин стресів і в людському суспільстві і в природі.

До числа основних напрямів розвитку промислової екології можна віднести наступне:

1. Очищення викидів. Розробляються і впроваджуються все нові системи очисних споруд, що перешкоджають попаданню шкідливих речовин в атмосферу та у водойми. Однак проблема цим не вирішується - куди дівати ці речовини після того, як вони виділені в концентрованому вигляді з промислових стоків або диму.

2. Удосконалення технології виробництва шляхом повторного використання відходів.

3. Удосконалення видобувних і промислових галузей промисловості. Тут відбуваються практично неконтрольовані процеси руйнування ландшафтів, загибелі придатних для землеробства земель, забруднення середовища, безпосереднє знищення рослинного і тваринного світу планети і т.п.

4. Перехід на екологічно чистіші джерела енергії.

5. Зниження шкідливості транспорту. Це одна з найважливіших проблем сучасних міст, яка напряду пов'язана з енергетичною проблемою. Зараз цю проблему намагаються вирішувати за допомогою відповідних фільтрів і оптимізацією конструкцією моторів, але зростання чисельності автомобілів перекидає всі успіхи в цьому напрямку.

У природних екосистемах близько 90% енергії витрачається на розкладання і повернення речовин в біогеохімічний кругообіг. У соціально-економічних системах близько 90% матеріальних ресурсів переходить у відходи, а основна кількість енергії використовується у виробництві та споживанні.

Тому головним завданням промислової екології є знаходження шляхів для раціонального використання природних ресурсів, запобігання їх вичерпання, деградації і забруднення навколишнього середовища, а в кінцевому підсумку – поєднання техногенного та біогеохімічного кругообігів речовин.

Основоположні поняття промислової екології: стійкість, рівновага, живучість, безпека.

Стійкість – властивість, внутрішньо властиве екосистемі, що характеризує здатність:

- витримувати зміни, створювані зовнішніми впливами (наприклад, техногенні впливи на природний ландшафт);
- чинити опір зовнішнім (техногенним) впливів;
- виявляти здатність до відновлення або самовідновлення екосистеми.

У ряді випадків зростання навантажень на ґрунти (статичних, динамічних, термодинамічних) призводить до небажаних явищ і процесів – осіданням, зсувів, заводненню, що загрожує стійкості споруджуваного об'єкта і порушує баланс у геотехнічній системі.

Рівновага – властивість екосистеми зберігати стійкість в межах регламентованих меж при антропогенних змінах природного ландшафту.

Безпека – властивість, що визначає ризик втрат стійкості, рівноваги і живучості екосистеми.

Безпека екологічна:

1) сукупність дій, станів і процесів, прямо або побічно не призводять до життєво важливо життєвих збитків (або погрозам таких збитків), яке наноситься природному середовищу, окремим людям і людству;

2) комплекс станів, явищ і дій, що забезпечує екологічний баланс на Землі і в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно та політично готове (може без серйозних збитків адаптуватися) людство.

Живучість – здатний довго жити, існувати; тривалий.

Вирішення існуючих екологічних проблем можливе лише шляхом встановлення оптимальних, гармонійних, контрольованих взаємозв'язків в екосистемах.

Створення екологічно безпечних технологічних процесів, виробництв, агропромислових і територіально-виробничих комплексів вимагає системного екологічного аналізу існуючих технологій і шляхів їх удосконалення. Причому,

при створенні екологічно безпечних маловідходних і безвідходних виробництв та комплексів їх ефективність має тенденцію згодом зменшуватися.

Основними напрямками промислової екології є розвиток індустрії сьогодні й у майбутньому, оскільки мрії про «натуральний» спосіб життя («назад до природи»), теорії «нульового росту» (існування людства без розширення промислового і сільськогосподарського відтворення) неспроможні.

7.2 Сучасне промислове підприємство і навколишнє середовище

У системі «суспільство – природне середовище» основною ланкою є підприємство незалежно від його галузевої належності, відомчої підлеглості і форми власності. Саме на підприємстві починається і реалізується поетапний процес впливу на екосистему (розвідка ресурсів, розроблення родовищ, їх облаштування; видобуток і збагачення сировини, його переробка для отримання готової продукції; використання останньої аж до включення її після реалізації у кругообіг речовин у природі). Даний процес супроводжується як споживанням ресурсів з екосистеми, так і надходженням у неї відходів, нереалізованої енергії і т.д., може бути представлений у кількісному відношенні балансом речовин енергії, а в якісному оцінкою змін параметрів екосистем різного рівня. Цей процес на підприємстві супроводжується послугами допоміжних підрозділів (енергозабезпечення, водозабезпечення, матеріальне забезпечення, транспорт, зв'язок, управління).

За походженням промислові забруднення поділяються на:

- механічні (запилення атмосфери, тверді частки і різноманітні предмети у воді і ґрунті);
- хімічні (газоподібні, рідкі і тверді хімічні сполуки й елементи, що потрапляють в атмосферу та гідросферу і вступають у взаємодію з навколишнім середовищем);
- фізичні (усі види енергії, як відходи різноманітних виробництв – теплової, механічної, у тому числі вібрації, шум, ультразвук, освітлення, електромагнітні випромінювання);

- біологічні (усі види організмів, що з'явилися за участю людини і які завдають шкоди їй самій або живій природі).

Джерела забруднення навколишнього середовища, зокрема атмосферного повітря, поділяються на:

- зосереджені (точкові) – димові і вентиляційні труби, шахти;
- розсіяні – аераційні ліхтарі цехів, ряди близько розташованих труб, відкриті склади і т.д.

Джерела можуть бути також безперервної і періодичної дії.

Забруднення поділяються на 2 основні групи: матеріальні (речовини), які включають механічні і хімічні забруднення (запилення атмосфери, тверді частинки у воді і ґрунті, газоподібні, рідкі і тверді хімічні сполуки і елементи), та енергетичні забруднення (теплота, шум, вібрація, ультразвук, світло, інфрачервоне (ІЧ) та ультрафіолетове (УФ) випромінювання, електромагнітне поле (ЕМП), іонізуючі випромінювання).

Об'єднання механічних і хімічних забруднень в одну групу зумовлене тим, що значна частина речовин здійснює на довкілля обидва види впливу, а деякі види забруднень (радіоактивні) можуть бути – матеріальними й енергетичними.

За основу класифікації матеріальних забруднень прийнято:

- середовище поширення – (повітря, вода, ґрунти);
- їх агрегатний стан (газоподібні, рідкі, тверді);
- застосовувані методи знешкодження;
- ступінь токсичності забруднення.

Так, для хімічної промисловості характерними є токсичні відходи, а для машинобудування – більш характерні відходи хімічно інертні (CO₂, абразиви і т.п.). Слід зазначити, що абсолютно нешкідливих відходів не існує (CO₂ знижує у повітрі відносний вміст кисню, а абразивний пил, потрапляючи на слизові поверхні очей і верхніх дихальних шляхів може призвести до захворювань). Саме тому шкідливі речовини часто ототожнюються з поняттям «токсичні речовини» навіть за відсутності власне отруйних властивостей.

Здійснюючи негативний вплив на навколишнє середовище, забруднення, у свою чергу, можуть піддаватися певному впливу довкілля. За цією ознакою (тобто за впливом з боку навколишнього середовища) забруднення поділяються на:

- стійкі (що не руйнуються);
- нестійкі, що руйнуються під впливом природних хіміко-біологічних процесів.

Класифікацію викидів шкідливих речовин в атмосферу встановлює ГОСТ 17.2.1.01-76. Ці викиди в залежності від складу шкідливих речовин класифікуються за агрегатним станом цих речовин і за масовими викидами, тобто за масою речовин, що викидаються за одиницю часу. За хімічним складом викиди поділяються на групи; в залежності від розміру частинок – на підгрупи.

Найбільш негативний вплив на середовище України чинять гірничовидобувні, енергетичні підприємства, промислово-територіальні комплекси, промислово-міські агломерації тощо.

Основними чинниками антропогенного впливу на геологічне середовище є скидання стічних вод, викиди твердих та газоподібних речовин в атмосферу, складування твердих відходів, розробка родовищ корисних копалин тощо.

Ми не можемо не підпорядковуватися екологічним законам і повинні знайти можливості вписатися зі своїм виробництвом у комплекс екосистем природи. Інакше руйнування існуючих систем є неминучим, що супроводжується негативними наслідками, найчастіше необоротними.

Наприклад: вода в річці має здатність до самоочищення. Роботу щодо засвоєння, мінералізації різних речовин неперервно здійснюють живі організми: мікроорганізми, рослини, тварини. І ми постійно використовуємо цю допомогу природи. Проте, якщо концентрація забруднень чи їх токсичність будуть вищими за визначені (і порівняно невисокі) норми, самоочищення припиняється, тому що гине апарат очищення – живі організми. Отже, саме виробництво повинне очищати стічну воду від небезпечних забруднень за допомогою очисних споруд (в яких біологічне очищення нерідко відіграє найважливішу роль), або, що ще краще, створити таку технологію виробництва, за якої колообіг речовин буде

замкненим, усі речовини будуть перетворені на корисні чи, у всякому разі, нешкідливі, тобто буде створена екосистема, яка працює за принципами екосистем природи.

За невідповідності підприємств, технічних засобів, матеріалів та інших об'єктів вимогам екологічної безпеки та охорони праці виникає нагальна потреба у розробці комплексу заходів, спрямованих на поліпшення цих показників.

Відповідно до Санітарних норм, основними напрямками щодо забезпечення екологічної безпеки є:

- заміна шкідливих речовин нешкідливими або менш шкідливими;
- заміна технологічних операцій та процесів, пов'язаних із виникненням шкідливих виділень (токсичних речовин, шуму, вібрації, електромагнітних випромінювань та ін.), процесами з меншою кількістю шкідливих виділень;
- застосування обладнання з вбудованими відсмоктувачами, автоблокування технологічного обладнання із санітарно-технічними установками;
- застосування сигналізації про несправності системи відсмоктування;
- заміна сухих способів переробки матеріалів, які зумовлюють підвищену запиленість, мокрими способами;
- застосування гідро- та пневмотранспорту при переміщенні матеріалів, здатних до спричинення запилення;
- герметизація обладнання та апаратури, здатних виділяти у повітря навколишнього середовища шкідливі пил, пару, гази;
- повне вловлювання та очищення технологічних викидів в атмосферу й виробничі стічні води;
- застосування маловідходних та безвідходних технологій.

Усі ці захисні заходи і конструктивні рішення можуть бути втілені шляхом зміни технологічних операцій та процесів, конструкції обладнання або застосування додаткових пристроїв та екобіозахисної техніки.

Для того, щоб не допустити до експлуатації обладнання, яке не відповідає вимогам безпеки та екологічності, здійснюється відповідна його перевірка (вхідна експертиза) перед уведенням в експлуатацію. Вона здійснюється відділами

підприємств (головним механіком та енергетиком). У випадку невідповідності технологічного процесу і застосовуваних матеріалів вимогам екологічної безпеки перевірка здійснюється відділом головного технолога та заводською хімлабораторією. Якщо обладнання, матеріали чи технологічні процеси не відповідають встановленим вимогам, то вони не допускаються у виробництво.

Важливе місце у підвищенні безпеки та екологічності обладнання займає функціональна діагностика – один із засобів підвищення його надійності і безаварійності. Суть її – в поточному контролі правильності функціонування технічних систем.

Основні принципи забезпечення безпеки та екологічності технологічних процесів, матеріалів та обладнання зводяться до наступного.

А. На етапі проектування:

- урахування нормативних показників безпеки та екологічності або прогнозування величини технологічного ризику;
- урахування вимог екологічності й безпеки в проектній документації;
- проведення екологічної експертизи проектної документації;
- урахування вимог безпеки та екологічності при підготовці виробництва;
- урахування ергономічних вимог як факторів безпеки;
- урахування токсикологічних властивостей застосовуваних матеріалів.

Б. На етапах підготовки виробництва і експлуатації:

- інвентаризація промислових викидів у навколишнє середовище;
- складання екологічних паспортів;
- застосування газо- та водоочисних споруд та інших захисних засобів;
- застосування маловідходних і безвідходних технологій;
- застосування екологічно чистих матеріалів у технологічних процесах;
- випробування обладнання, його функціональна діагностика.

Вплив людини на природу, на навколишнє середовище не завжди негативний, тобто такий, що погіршує середовище і руйнує природу. В який бік змінюється якість навколишнього середовища – у кращий чи гірший – визначається тим, наскільки раціонально організовано процес природокористування.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних аспектів державно-приватного партнерства та розроблення заходів щодо вдосконалювання форм взаємодії державно-приватного партнерства на регіональному рівні в умовах глобалізації економіки дозволили отримати наступні результати. У науковій літературі сформовано безліч підходів до аналізування становлення та функціонування державно-приватного партнерства, однак, дотепер серед учених немає спільної думки щодо термінологію та основні умови й етапи його розвитку.

Проведене дослідження дозволило сформувати власну позицію, що ґрунтується на розширеному розумінні державно-приватного партнерства як сукупності різноманітних форм і видів економічних відносин (бізнес-процеси об'єднання, поділу повноважень, відповідальності та ризиків), що виникають у процесі взаємодії органів влади, науки та приватного бізнесу на федеральному, регіональному та місцевому рівні для досягнення цілей державного управління й стратегічних цілей господарюючих суб'єктів й інститутів вищої школи. Особливістю державно-приватного партнерства є те, що партнерство між державними органами та приватним бізнесом передбачає отримання вигод для обидвох сторін одночасно.

Основним видом діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» є розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи, додатковими видами діяльності є монтаж водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування, роздрібна торгівля паливом, роздрібна торгівля іншими невживаними товарами у спеціалізованих магазинах. Адреса підприємства: 46006, Тернопільська обл., місто Тернопіль, вул. Чернівецька, 54.

Основним завданням діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» є забезпечення однієї з основних функцій – безперебійне та безаварійне газопостачання до споживачів.

Провівши аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, можна зробити висновки, що підприємство, забезпечуючи виконання основної функції – не може забезпечити прибутковості своєї діяльності.

Незважаючи на зростання вартості необоротних активів та збільшення обороту оборотних активів за 2016-2018 рр., значно зменшився власний капітал та зросли поточні зобов'язання, зокрема зобов'язання підприємства збільшилися на 66715 тис. грн. у 2018 році, що у два рази більше ніж у 2017 році. Таким чином, підприємство вчасно не розраховалося з постачальниками та підрядниками за виконані роботи та отримані послуги. Також значно збільшилися поточні зобов'язання за розрахунками, у тому числі, розрахунки за одержаними авансами.

Провівши аналіз структури витрат у ПрАТ «Тернопільгаз» за 2016-2018 рр., можемо зробити висновок, що матеріальні затрати мають найбільшу частку, яка становить, за останній аналізований рік – 47,5%, потім витрати на оплату праці і інші операційні витрати, відрахування на соціальні заходи становлять – 5,7%. Поясненням цьому є експлуатація застарілих мереж, яка супроводжується високими виробничо-технологічними витратами та нормованими втратами газу в газорозподільних системах. Для забезпечення надійного та безпечного функціонування газорозподільних систем відповідно до європейських стандартів необхідна повна модернізація газових мереж і обладнання, встановленого на них, що потребує залучення великих обсягів інвестицій.

Провівши аналіз дохідності та прибутковості ПрАТ «Тернопільгаз» у 2016-2018 рр., можемо сказати, що доходи підприємства зменшуються, чистий дохід спочатку знизився на 8738 тис. грн., а вже на наступний період він знизився на 43251 тис. грн. (різниця стала майже у 5 разів більшою порівняно з попереднім періодом). Усе це пов'язано зі зменшенням реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а власне зі зменшенням споживання природного газу споживачами. А собівартість продукції, навпаки, зростає за рахунок збільшення ВТВ і доходи підприємства не покривають його витрат, що призвело до збитковості ПрАТ «Тернопільгаз», адже левову частку доходу підприємства займає тарифна

виручка, отримана за надання послуг з розподілу газу, яка є основним джерелом фінансування витрат, пов'язаних з обслуговуванням, експлуатацією, та забезпеченням стабільної роботи газорозподільної системи і залежить від обсягів розподіленого газу та самого тарифу (ціни) на розподіл природного газу.

З метою удосконалення механізму державно-приватного партнерства ПрАТ «Тернопільгаз» у сфері надання комунальних послуг нами запропоновано застосування надання факторингових послуг для досліджуваного газорозподільного підприємства та його партнера, модернізацію устаткування як ефективний напрямок інноваційної діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» та удосконалення самої структури управління комунальною сферою.

Основними перевагами факторингового фінансування для ПрАТ «Тернопільгаз» є:

- фінансування надається на строк фактичного відстрочення платежу;
- сума фінансування не збільшує заборгованість за кредитами у балансі товариства при тому, що зменшується обсяг дебіторської заборгованості;
- фінансування погашається з коштів, що надходять від дебіторів;
- фінансування супроводжується сервісом, який включає кредитний менеджмент, захист від ризиків, консалтинг;
- фінансування не потребує надання заставного забезпечення;
- розмір фінансування може збільшуватися в міру зростання обсягів постачання обладнання партнера.

Комерційний результат факторингу для ПрАТ «Тернопільгаз» полягає у можливості придбання необхідної номенклатури товарного асортименту газового обладнання ТОВ «Завод «Альфа-Газпромкомплект» у кількості, достатній для повноцінного забезпечення діяльності підприємства. Можливість отримувати засоби відразу після постачання обладнання за рахунок банку дозволяє запропонувати досліджуваному підприємству пільгові умови придбання (наприклад, підвищити ліміт товарного кредиту, збільшити відтермінування платежу). Прогнозований економічний ефект від застосування факторингу у фінансуванні діяльності ПрАТ «Тернопільгаз» становитиме 78,6 тис. грн

Підприємствам, які працюють в сучасних ринкових умовах, з метою технічного переозброєння доцільно проводити заміну застарілого й зношеного устаткування новим, більш прогресивним й економічним. При цьому одночасно будуть вирішуватися задачі соціального прогресу – скорочуватися застосування важкої фізичної праці, ручної праці зі шкідливими умовами праці, з підвищеною небезпекою для життя й т. д. Заходи щодо технічного переозброєння сприятимуть також підвищенню якості продукції, коли традиційне устаткування й технологія вже не забезпечують підвищених вимог до надійності, довговічності, точності та естетичності.

Виходячи з вище сказаного, актуальним для ПрАТ «Тернопільгаз» є впровадження інвестиційного проекту, який передбачає придбання приладів для дистанційної передачі даних лічильників газу польського виробництва.

Нами були порашовані витрати на впровадження інвестиційного проекту: організаційні витрати, витрати на придбання нового газового обладнання, витрати на підготовку спеціалістів для роботи в нових умовах, витрати на експертизу проекту та поточні витрати, які у сумі становлять 100 тис. грн.

Впровадження інвестиційного проекту з придбання приладів для дистанційної передачі даних дасть можливість чітко та оперативно забезпечувати облік спожитого природного газу, адже передача даних відбуватиметься онлайн щодоби з погодинним архівом. Переваги є як для досліджуваного підприємства, так і для споживачів. Для досліджуваного підприємства та комунально-побутових споживачів - це можливість аналізу споживання природного газу і мінімізації виробничо-технологічних втрат, що в свою чергу дасть можливість контролювати номінації споживання газу та уникнути в подальшому штрафних санкцій у разі переліміту. Для побутових споживачів – не буде необхідності подавати показники лічильників газу, адже вони автоматично, щодобово передаватимуться до ПрАТ «Тернопільгаз».

З метою удосконалення структури управління комунальною сферою з використанням державно-приватного партнерства нами запропоновано модель удосконалення управління суб'єктами господарювання в умовах комунального

сервісно-виробничого обслуговування промислового сектору, що ґрунтується на використанні функціонального та диверсифікованого підходів.

Для удосконалення управління суб'єктами господарювання комунальної сфери необхідно, у першу чергу, здійснити системний аналіз підприємств, які здійснюють комунальне обслуговування, здійснити оцінку їх економічного потенціалу та функціонального навантаження кожного з об'єктів. Далі, використовуючи функціональний та диверсифікований підходи до управління, забезпечити диверсифіковане управління комунального сервісно-виробничого обслуговування промислових суб'єктів господарювання з використанням державно-приватного партнерства.

Також нами запропоновано етапи аналізу та синтезу системи управління комунальною сферою з врахуванням сервісно-виробничого обслуговування промислових підприємств.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев М. Ю. Моделі інституційної підтримки державно- приватного партнерства в світі та в Україні. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. Вип. 3 (106). наук. ред. І.Г. Манцуров. К.: НДЕІ 2010. С. 49-54.
2. Амосов О.Ю. Кіщак Ю.І. «Послуга» при розгляді звернень громадян: економічна та правова категорія. Теорія та практика державного управління. Харків.: ХарРІ НАДУ «магістр», 2010. Вип. 1 (28). С. 175-180.
3. Ахромкін А.Є. Аналіз показників державно-приватного партнерства в Україні.: вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2017. № 6. 13-16 с .
4. Бабяк Н.Д., Нагорний Є.О. Перспективні напрями фінансування проектів державно- приватного партнерства в Україні: вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка, 2017. Т. 22, Вип. 5. С. 158-162.
5. Бакуменко В.Д., Надолішній П.А. Теоретичні та організаційні засади державного управління: Навч. посіб. – К.: Міленум, 2003. 256 с.
6. Берданова О.В. Розвиток партнерства між місцевою владою та недержавним сектором у сфері надання громадських послуг: Монографія. О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, М.Д. Василенко, О.В. Галацан, В.Ф. Горячук. Укр. акад. держ. Упр. При Президентові України. Ужгород: Патент, 2003. 189 с.
7. Басенко К. О. Державно-приватне партнерство як перспективний інструмент реалізації інвестиційної політики в будівельній галузі. Інвестиції: практика та досвід, 2014. № 12. С. 112-117.
8. Бахуринська М. Порівняльний аналіз правового регулювання процедури вибору приватного партнера на умовах ДПП на прикладі Польщі. Підприємництво, господарство і право, 2017. № 5. С. 81-85.
9. Безбах Н.В. Використання зарубіжного досвіду в розвитку державно-приватного партнерства в Україні: веб - сайт.
URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Bezbach.pdf>

10. Белінська Я. В., Калита Т.А. Переваги кредитування інвестиційно-інноваційної діяльності на засадах державно-приватного партнерства в умовах глобалізації в Україні. Економіка та держава, 2018. № 8. С. 4-8.

11. Белкін М. Л. Проблеми державно-приватного партнерства як результат неналежного державного управління: веб - сайт.

URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=804>

12. Борщ Г. Методи підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування з надання громадських послуг територіальній громаді. Г.Борщ, В. Кононенко, П.Овчар. управління сучасним містом, 2007. № 1-12 (25-28). С 169-175.

13. Боровик О. А. Організаційно-економічний механізм управління заборгованістю в житлово-комунальному комплексі регіону [Текст] : автореф. дис. .канд. екон. наук : спец. 08.00.05 "Розв. продукт. сил і регіон. економіка". М-во освіти і науки України, Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 2013. 21 с.

14. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: монографія. К.: Парламентське видавництво, 2007. 576 с.

15. Брайловський І. А. Потенційні вигоди державно-приватного партнерства. Водний транспорт 2013. Вип. 2. С. 68-72 інформаційний фаховий наукометричний журнал, 2015. № 1 (133). С. 5–8.

16. Бубенко П. Т., Покуца І. В., Ващенко В. А. Трансформація процесу управління комунальними підприємствами через розвиток державно-приватного партнерства: науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки, 2013. Вип. 3. С. 20-23.

17. Будник В. А. Узгодження інтересів учасників державно-приватного партнерства на основі концепцій: економічний часопис–XXI, 2015. № 1–2(2). С. 47–50.

18. Булавинець В. М., Сидор І.П. Роль державно-приватного партнерства у розвитку сучасної місцевої інфраструктури. Ефективна економіка, 2016. № 11.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_11_21

19. Вавричук О. Реалізація проектів державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві в умовах реформування місцевого самоврядування. Світ фінансів, 2014. Випуск 3. С. 147- 154.

20. Васільєва Н.В. Досвід Естонії у наданні електронних послуг населенню. Державне управління: удосконалення та розвиток, 2013. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_11_5.

21. Вінник О. Державно-приватне партнерство з використанням угод акціонерів. Право України, 2010. № 8. С. 47–55.

22. Венедіктова І.В. Юридична природа публічних послуг. Вісн. Харків. націон. ун-ту, 2009. № 841. С. 88-91.

23. Волощук І. В. Дослідження сутності державно-приватного партнерства та передумов його впровадження в Україні. І. В. Волощук. Економіка і організація управління, 2014. Вип. 3–4. С. 51–55.

24. Ворона П.В. Особливості місцевого самоврядування Франції на прикладі регіональних адміністративно-територіальних одиниць- департаментів: досвід для України . П.В. Ворона . Державне будівництво, 2008. № 2.

URL: http://nbuv.gov.ua/j-%20pdf/DeBu_2008_2_64.pdf

25. Гарбариніна В. Удосконалення організаційно-правового механізму реалізації політики ДПП в Україні. В. Гарбариніна. Державне управління та місцеве самоврядування, 2015. Випуск 4 (27). с. 116-123.

26. Головчанська М. А. Економічні механізми залучення інвестицій в житлово-комунальне господарство України, 2013. : веб - сайт. URL: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/4881/%D1%81.%2084.pdf?sequence=1>

27. Гриценко Л. Л. Науково-методичний підхід до оцінювання ризиків інноваційних проектів державно-приватного партнерства. Маркетинг і менеджмент інновацій, 2015. № 1. С. 96 –106.

28. Грінченко Б.Д. Словник української мови Київ: Редакція журналу «Кіевская Старина», 1907-1909. 2971 с.

29. Гигораш О.І. Публічні послуги у сфері державного управління: поняття та зміст. Наук. Вісн. Чернів. Ун-ту: Провознавство, 2007. № 385.

30. Дегтяр О. А. Державно-приватне партнерство у розвитку соціальної інфраструктури в умовах розбудови громадянського суспільства [Текст] Економіка та держава, 2014. № 1. С. 98 –101.

31. Дембіцька С.А. Адміністративні послуги та їх впровадження в умовах адміністративної реформи. Наук. вісн. Днвпропетров. Держ. ун-ту внутр. справ, 2007. № 2. С.119.

32. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. : веб - сайт. URL: <http://saee.gov.ua/uk>

33. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та перспективи реалізації в Україні.: веб - сайт.

URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/derzhavnoprivatne-partnerstvo/derzhavnoprivatne-partnerstvo-svitoviy-dosvid-ta-perspektivi-realizaciyi-vukrayini.html>

34. Деякі питання надання платних адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 січня 2011 р. № . Уряд. кур'єр33, 2011. № 12

35. Деякі питання проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства. наказом Мінекономрозвитку від 27.02.2012 № 255 : веб - сайт.

URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0399-12>

36. Діагностичний огляд законодавства про державно-приватне партнерство 20 жовтня 2011 р. : веб - сайт.

URL: <http://ppp-ukraine.org/wp-content/uploads/2013/07/diagnostic-review-of-legal-and-regulatory-framework-for-ppps-ukr.pdf>

37. Докуніна К. І. Порядок формування економічного механізму енергозбереження на підприємствах ЖКГ. Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. Пр, 2017. С. 72-78.

38. Винницький Б., Лендшел М., Онищук Б., Сегварі П. К. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном «K.I.C.», 2008. 146 с.

39. Драган І. О. Державне управління процесами модернізації житлово-комунального господарства України [Текст] : автореф. дис. д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми держ. упр." М-во регіон. розв., буд-ва та житл.-комун. госп-ва України, Акад. муніцип. упр. К., 2011. 36 с.

40. Джерелейко С. Д. Діагностика фінансового стану підприємства. Сталий розвиток економіки. Всеукр. наук.-виробн. Журнал, 2011. № 6. С. 174–177.

41. Дубок І. П. Історичний досвід державно-приватного партнерства. Державне управління: теорія та практика, 2014. № 2. С. 4-11

42. Дутко Н. Г. Забезпечення державно-приватного партнерства на місцевому рівні [Текст] : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 "Місц. самоврядування". М-во освіти і науки України, Акад. муніцип. упр. К., 2013. 20 с.

43. Дутко Н.Г. Європейський досвід державно-приватного партнерства: веб - сайт. URL: <http://www.academy.gov.ua/>

44. Закон України «Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, теплопостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення» : веб - сайт.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-19>

45. Запорожець С. А. Концептуальні засади управління містом на основі партнерства [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 "Місц. самоврядування". Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса, 2015. 20 с.

46. Заскалкін А. С. Механізми розвитку державно-приватного партнерства на регіональному рівні [Текст] : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 "Механізми держ. упр." Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків, 2017. 20 с.

47. Зелена книга щодо державно-приватних партнерств та законодавства співтовариства у сфері державних контрактів та концесій.: веб - сайт.

URL: old.minjust.gov.ua/file/32428.docx

48. Історія галузі : веб - сайт. URL: <http://www.naftogaz.com/www/2/nakweb.nsf/0/9FE6F7E2FE068237C22570D80032DC79?OpenDocument&Expand=2&>.
49. Інституційні основи державно-приватного партнерства : веб - сайт.
URL: <http://ebib.pp.ua/institutsionalnyie- osnovyi-gosudarstvenno-14022.html>
50. Карий О. І. Процак К.В., Мавріна А.О. Проекти державно-приватного партнерства: ключові проблеми практичної реалізації [Текст] Економічний аналіз: зб. наук. праць . Тернопільський національний економічний університет; Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. Том 20. С. 35-44. ISSN 1993-0259.
51. Карпенко О.В. Управлінські послуги в Україні: механізми надання органами влади [Текст]. К.: АМУ, 2014. 408 с.
52. Килимник І. І. Бєлова Л.С. Державно-приватне партнерство у сфері житлово- комунального господарства України. С. 286-289.
URL: http://eprints.kname.edu.ua/45518/1/ilovepdf_com-287-290.pdf.
52. Кіндзюр О. С. Регулювання інвестиційного розвитку житлово- комунальної сфери України: автореф. на здоб. ступ. канд.. ек. наук. : спеціальність 08.00.03. Львів, 2017. 23 с.
53. Кіпенко М. Ф. Моніторинг як інструмент публічного управління реформуванням житлово-комунального господарства [Текст] : автореф. Дис. канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 "Механізми держ. упр." Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2015. 20 с.
54. Ковальова О. М. Проблеми розвитку концесійних відносин в Україні: науковий вісник ОНЕУ, 2014. № 1(209). С. 565.
55. Ковбасюк Ю.В.,Ващенко К.О.,Сурмін Ю.П. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України. за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., 2007.
URL: http://academy.gov.ua/doc/koment- inter_prezident/wystup_2013_04_25.pdf
56. Концепія розвитку державно-приватного партнерства у житлово- комунальному господарстві.: веб-сайт.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/243102615>

57. Коліушко І. Управлінські послуги – новий інститут адміністративного права . І Коліушко, В. Тимощук. Прво України. 2001. № 5. С. 30-34 с.

58. Колосов Р. Послуга як економічна та правова категорія. Підприємництво, господарство і право, 2009. № 7. С. 67-70.

59. Круглов В. В., Горлова А.О. Державно-приватне партнерство в системі міжмуніципального співробітництва. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління, 2017. Вип. 2. С. 343-351.

60. Круглов В. В. Ризики проектів державно-приватного партнерства. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління, 2018. Т. 29, № 2. С. 87-91.

61. Круглов В. В. Роль державно-приватного партнерства у сфері безпеки. Інвестиції: практика та досвід, 2018. № 12. С. 107-110.

62. Козик В. В. Базові положення теорії кризового стану підприємства
В. В. Козик, О. Б. Андрушко. URL:
http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ekonomika/2008_611/02.pdf

63. Крутій О.М., Радченко О.В. Публічний діалог в системі політичної культури демократичного суспільства : монографія . Х.: Вид-во АДНДУ, 2016. 396 с.

64. Крутій О.М. Комунікативна компетентність як системоутворююча складова громадянської компетентності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування . Державне будівництво, 2017. № 2.

URL.: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.

65. Крутій О.М., Радченко О.В. Основи партнерської взаємодії держави і приватного сектора. Теорія та практика державного управління. сб.наук.пр. Львів: Вид-во ЛРІ НАДУ, 2018 р. Вип. 3 (50) С. 73-83.

66. Левковець О. М. Потенціал державно-приватного партнерства у розв’язанні завдань модернізації національної економіки.

URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5853/1/Levkovec_50-54.pdf

67. Мельникова М., Градобоева Є. Механізми державно-приватного партнерства в проектах розвитку міських агломерацій . Схід, 2017. Випуск 2. С. 9-13.

68. Механізм передачі об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебуває у комунальній власності, в оренду чи концесію та прийняття рішення про передачу об'єкта: веб-сайт.

URL: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/teplovodopostachannya-ta-vodovidvedennya/kontsesiya-ta-orenda-obyektiv-komunalnoyi-teploenergetiki->

69. Мицкевич Л.А. Предоставление публичных услуг как вид государственного управления. Публичные услуги: правовое регулирование. Волтерс Клувер., 2007. С. 32.

70. Міценко Н. Г. Діагностика стану господарської діяльності підприємства. Н. Г. Міценко, С. М. Кулай. Науковий вісник НЛТУ України, 2010. Вип. 20.5. С. 223–227.

71. Міцкан А. Можливості ППП у сфері міського теплозабезпечення: механізми ЕСКО. Ялта, 2012. 6 с.

72. Мостепанюк А. В. Ризики реалізації проектів державно- приватного партнерства: причини виникнення та механізм управління: зб. наук. пр. Нац. ун-ту держ. податкової служби України, 2011. № 1. С. 356-367.

73. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) : веб-сайт.

URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=11889>

74. Нагорна О. В. Сутність та роль державно-приватного партнерства як форми взаємодії держави та бізнесу: вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка, 2014. Т. 19, Вип. 3(4). С. 67-70.

75. Ніколаєнко К.В. Адміністративні послуги як різновид публічних послуг. Держава і право, 2010. № 47. С. 269-274

76. Ніжнік А. А. Аналіз підходів до дефініції терміну «державно- приватне партнерство». Економіка та управління на транспорті, 2018. Вип. 5. С. 59.

77. Омелянич Л., Зєрова О. Використання потенціалу державно-приватного партнерства для вирішення проблем ЖКГ. Економіка. Випуск 6 (126), 2013 р. С.120-124.

78. Павлов В. І., Ляхович О.О. Особливості форм державно-приватного партнерства в інноваційній сфері. Регіональна економіка 2013, №3. С. 57–65.

79. Павлюк А. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. веб - сайт:

URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/816>

80. Павлюк К. В., Павлюк С.М. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2010. Вип. 17. С. 10 -19

81. Петрик М. Д. Міжнародний досвід розвитку державно- приватного партнерства. Інвестиції: практика та досвід, 2014. № 21. С. 159-163.

82. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства : практ. посіб. для органів місц. влади та бізнесу / уклад.: Грищенко С., Москаленко О. М., 2011. 140 с.

83. Піроженко Н.В. Громадський контроль у сфері державних закупівель України: проблеми та перспективи. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ / голов. ред. М. М. Іжа. Вип. 2 (58). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. 138 с.

84. Полтавець В.Д. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо забезпечення якості надання громадських послуг: авторефер. Дис. ...канд. наук з держ.упр.: спец. 25.00.04 «Міське самоврядування». К.: 2008. 20с.

85. Пйонтко Н. Б. Державно-приватне партнерство в системі інструментів вирівнювання регіонального розвитку. Наукові праці НДФІ, 2018. Вип. 1. С.43- 58.

86. Положення про Державне агентство енергоефективності та енергозбереження України, Постанова КМУ від 26.11.2014 № 676.: веб-сайт.

URL: <http://saee.gov.ua/uk/about/polozhennya-derzhenerhoefektyvnosti-ukrainy>

87. Польська І. Е. Особливості впровадження механізмів державно- приватного партнерства в зарубіжних країнах. Публічне адміністрування: теорія та практика, 2012. Вип. 2. : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Patp_2012_2_25.pdf

88 .Попель Л. А. Державно-приватне партнерство ефективний інструмент інвестиційного розвитку регіонів: збірник наукових праць. Буковинського університету. Економічні науки, 2016. Вип. 12. С. 121-127.

89. Правове регулювання державно-приватного партнерства в галузі житлово-комунального господарства України: монографія: І.І. Килимник, Т.А. Коляда, А.В. Домбровська та ін.; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. 131 с.

90. Про Державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2404–УІ / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010. № 40. С.524

91. Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації Верховна Рада України; Закон від 09.04.2015 № 327-VIII. : веб - сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/327-19>

92. Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними. Постанови Кабінету Міністрів України від 16.02.2011. №232.:веб-сайт.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-%EF>

93. Про затвердження Методики розрахунку концесійних платежів. Постанови Кабінету Міністрів України від 12.04.2000. № 639:веб-сайт.

URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/639-2000-%D0%BF>

94. Про затвердження переліку об'єктів паливно-енергетичного комплексу права державної власності, які можуть надаватися в концесію. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 71: веб-сайт.

URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-2012-%D0%BF>.

95. Про затвердження Положення про Міністерстворегіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Постанова КМУ від 30.04.2014 №197.:веб-сайт.

URL: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/11/Polozhennya-pro-Minregion.pdf>

96. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації пілотних проектів у сфері житлово-комунального господарства. Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2011 року № 160. :веб - сайт. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/160-2011-%D0%BF>

97. Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства. Постанови Кабінету Міністрів України від 17.03.2011 року № 279. :веб - сайт. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/279-2011-%D0%BF>

98. Про затвердження Порядку прийняття рішення про передачу в оренду чи концесію об'єктів паливно-енергетичного комплексу та Вимог до аналізу ефективності та техніко-економічного обґрунтування передачі в оренду чи концесію об'єктів паливно-енергетичного комплексу. Наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 27.03.2012 року № 194. :веб - сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0813-12>.

99. Про затвердження Порядку та критеріїв оцінки економічної ефективності проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013. №835 :веб-сайт.

URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/684-2012-%D0%BF>.

100. Про затвердження Порядку проведення відкритого обговорення проектів рішень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2017 № 866:веб-сайт. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=26157>

101. Про затвердження форми проектної (інвестиційної) пропозиції, на основі якої готується інвестиційний проект, для розроблення якого може надаватися

державна підтримка, Порядку розроблення та форми інвестиційного проекту, для реалізації якого може надаватися державна підтримка. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19.06.2012 року № 724. :веб - сайт. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1308-12/paran17#n17>

102. Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності: Закон України від 21.10.2010 № 2624-VI.:веб-сайт.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2624-17>

103. Про реєстр концесійних договорів. Постанови Кабінету Міністрів України від 18.01.2000. № 72. :веб - сайт. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/72-2000-%D0%BF>

104. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві. Постанови Кабінету Міністрів України.:веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1184-2009-%D1%80>

105. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки. Розпорядження КМУ від 14.08.2013 р. № № 739-р :веб - сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-p>.

106. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві. Розпорядження КМУ від 16.09.2009 р. :веб - сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1184-2009-%D1%80>.

107. Ю.С. Залознова, Н.В. Бутенко, І.П. Петрова. Публічно-приватне партнерство в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. Економічний вісник Донбасу, 2016. № 2 (44). С. 21-28.

108. Реформа ринку послуг ЖКГ та фінансова децентралізація в Україні дві сторони однієї медалі.:веб-сайт. URL: <http://eizvestia.com/uk/ekonomika-ukr/full/517-reforma-rinku-poslug-zhkg-ta-finansova-decentralizaciya-v-ukraini-dvi-storoni-odniyei-medali>

109. Рибачук В. Л. Обґрунтування доцільності використання партнерства в системі управління ринком житлово-комунальних послуг / В. Л. Рибачук // Державне управління: удосконалення та розвиток.,2012.№2:веб-сайт.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_2_15

110. Рудь Н. Т. Розвиток державно-приватного партнерства в Україні: формування інституційних механізмів. Економічні науки. Серія : Економіка та менеджмент, 2017. Вип. 14. С. 234-246.

111. Система управління охороною праці в ПрАТ “Тернопільгаз”. Основні положення . 112 с.

112. Сідуняк О. В. Методи оцінки ефективності державно-приватного партнерства: економічний та соціальний аспекти: науковий вісник Чернівецького університету. Економіка, 2015. Вип. 730-731. С. 12-16.

113. Слободянюк Н. О. Концесія як інструмент реалізації інвестиційних стратегій державно-приватного партнерства: науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки, 2016. Вип. 19(2). С. 140-143.

114. Сороко В.М. Діяльність публічної адміністрації з надання послуг українському суспільству [Текст]: монографія під ред. Канд. Філ.наук. Ю.А. Привалова. К.: НАДУ, 2007. 180 с.

115. Фоменко О. П. Інституціональний механізм публічно-приватногопартнерства в Україні в контексті децентралізації влади: автореф. дис. ..канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 "Механізми держ. упр.". М-во освіти і науки України, Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ, 2018, 20 с.

116. Тимощук В. Адміністративні послуги [Текст]: посібник Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO» К.: ТОВ «Софія-А», 2012. 104 с.

117. Шандрик В. І. Комплексний механізм управління публічно- приватним партнерством на місцевому рівні : автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми держ. упр.»; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса, 2015. 20 с.

118. Шевковська О. І. Механізми державного регулювання житлово-комунального господарства на регіональному рівні: автореф. дисер. на здоб. ст.

канд.. наук. з держ. управл.: спеціальність 25.00.02 механізми державного управління. Запоріжжя, 2010. 25 с.

119. Шаститко А. Организационные рамки предоставления публичных услуг. Вопросы экономики, 2004. №7. С. 150–155.

120. Albert N. Link. Public / Private Partnerships Innovation Strategies and Policy Alternatives . N.-Y. : Springer Science+Business Media, Inc., 2006. С. 3–5.

121. Guidelines for Successful Public Private Partnerships, 2003. 100 p.
URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/ppp_en.pdf

122. Kanter R. M. (1994) Collaborative Advantage: Successful Partnerships Manage the Relationship, Not Just the Deal. Harvard Business Review, 72, p. 96-108.

123. OHSAS 18001: 1999 Occupation health and safety management systems – (система менеджменту професійного здоров'я та безпеки - Специфікація)